

Pályautak

**A felsőoktatásban végzettek
munkapiacra lépését segítő erőforrások**

Pályautak

A felsőoktatásban végzettek munkapiacra lépését segítő erőforrások

Szerkesztette:
Puskás-Vajda Zsuzsa és Lisznyai Sándor

FETA Könyvek 3.
Budapest, 2008

Szerkesztette: Puskás-Vajda Zsuzsa és Lisznyai Sándor
Szakmai lektor: Takács Ildikó
Olvasószerkesztő: Lehotzky Zsuzsanna
Tördelőszerkesztő: Tiborc Péter Adrián

A kutatási projekt az EU társfinanszírozásában az Európa Terv keretében valósul meg a ROP-3.3.1-05/1.-2005-03-0001/35 számú projekt részeként.

A kiadvány megjelenését az OM 8693-KIP/2007 és az NCA-ORSZ-08-0463 számú támogatási szerződése tette lehetővé.

© Bodnár Katalin, Czakó Andrea, Forgó Melinda, Horváth Henriett, Lisznyai Sándor, Salát Magdolna Papp Ildikó, Puskás-Vajda Zsuzsa

ISSN 1788-9863

ISBN 978-963-88170-0-6

Kiadja a Felsőoktatási Tanácsadás Egyesület
1064 Budapest, Izabella utca 46.
Honlap: <http://www.feta.hu>
E-mail: feta@feta.hu
Telefon: 06-1-461-26-92

Felelős Kiadó: a FETA elnöke

Készült: a MAGENTA Color Nyomdaipari Kft-ben, 1064 Budapest, Izabella utca 48.

TARTALOMJEGYZÉK

Puskás-Vajda Zsuzsa, Lisznyai Sándor:

Bevezető..... 7

Lisznyai Sándor, Bodnár Katalin:

Erőforrások és gátló tényezők a pályakezdés kritikus éveiben 13

Horváth Henriett:

A munkapiacra való belépéshez szükséges ismeretek és készségek
az ELTE alumnusok narratíváiban 61

Puskás-Vajda Zsuzsa:

A bizonytalanságkezelés és a biztonságépítés mintázatai
ELTE alumnusok narratíváiban..... 77

Czakó Andrea, Forgó Melinda, Salát Magdolna,

Lisznyai Sándor, Puskás-Vajda Zsuzsa:

Az Eötvös Loránd Tudományegyetemen 2006-ban diplomát szerzők
elhelyezkedése és jövőképe..... 93

Pap Ildikó:

A segítségkérés okai. Bejövő problémák az ELTE PPK Életvezetési Tanácsadó
2006–2007-es esetforgalmában 121

Bevezető

Jelen kötet a ROP-3.3.1-05/1.-2005-03-0001/35 projekt részeként valósult kutatás tanulmányait adja közre. A Hallgatói Életpálya Követő Kutatás elsődleges célja az ELTE-s hallgatók szakmai szocializációjának és pályorientációjának alakulása az egyetemi évek alatt és az alumnusok munkapiaci sikerességének követése volt. A másodlagos cél egy országos felmérés pilot projektjeként szempontokat keresni ahhoz, hogy a megváltozott munkapiaci kereslet és kínálat közepette a frissen végzett fiatalok milyen esélyekkel lépnek a munkapiacra, hogyan tudják erőforrásaikat a munkapiacra jól hasznosítható kompetenciákká konvertálni. Az elemzések célja megrajzolni az átmenet nehézségeit, valamint a frissen végzett hallgatók munkapiaci adaptációjának és sikerességének jellemző mintázatait.

A 2006/07-es tanévtől hazánkban is kötelező a végzett hallgatók életpálya követése, amit többnyire kari szinten végeznek. Czakó (2007) az életpálya követések magyarországi és külföldi példáit számba vevő tanulmányában megállapítja, hogy „[b]ár az életpálya-felmérések haszna vitathatatlan, a költséges felmérések finanszírozása, a megfelelő számú adatfelvevő foglalkoztatása sokszor gondot okoz. Ennek is köszönhető, hogy a mélyebb összefüggéseket feltárni képes interjú vizsgálatok száma szinte elenyésző. A felmérések leggyakrabban önkitöltős kérdőíveket használnak, melyeket esetenként elektronikusan is ki lehet tölteni. A felmérések legnagyobb problémája a gyenge válaszadási hajlandóság, melynek köszönhetően a legtöbb felmérés csak a végzetek 20–30%-ról tud adatokat szerezni, főleg azokban az esetekben, amikor a kitöltött kérdőívet postán kell visszaküldeni a hallgatóknak. A minták reprezentativitását tovább csökkenti, hogy sok végzett hallgató esetében az egyetem adatbázisában elérhető címadat már nem pontos – főleg a külföldön elhelyezkedő, ott továbbtanuló végzeteket nehéz elérni. A válaszadást megtagadók motivációja ismeretlen, és valószínűsíthető, hogy köztük nagyobb lehet a képzésükkel, elhelyezkedésükkel elégedetlen, illetve a munkanélküli diplomások aránya.”

Feltételezzük, hogy a választ megtagadók között vannak az átmeneti helyzettel nehezebben birkózók. Hogy a strukturált interjúk kérdései, az elemzések fókusza a kutatók észjárását tükrözi. Ahhoz, hogy émius adatokhoz jussunk, szükségünk magukat az érintetteket beszélgetni.

Másrészt nyilvánvaló, hogy a munkapiacon való elhelyezkedés kérdése szorosan összefügg a képzések hatékonyságával. Az ELTE-n eddig még nem végeztek e témában kutatást. Így nem álltak rendelkezésünkre objektív adatok, amelyek segítettek volna meghatározni az egyetemistákkal, végzősökkel és frissen végzett szakemberekkel kérdőívek alapján felvett strukturált interjúk szempontjait. Ezért döntöttünk úgy, hogy a kutatás során mintegy spirálisan, folyamatos adatgyűjtés mellett finomítjuk, módosítjuk a munkapiaci bevalás és a képzések hasznosulásának kritériumait. Abból a megfontolásból, hogy a mélyebb összefüggések egyéni szinten való feltárása, émiikus adatok gyűjtése és elemzése, lehetővé teszi az induktív elméletalkotást.

Kutatásunk a cselekvőre (Ortner 1984/1988) fókuszál, arra ahogyan az egyén az egyéni és közösségi erőforrásokat használja egy kulturálisan megalkotott projektek, esetünkben a munkapiacon való elhelyezkedés és siker elérése érdekében. Az adatgyűjtés az egyetemi képzés mellett az egyén egyéb erőforrásainak számbavételére is kiterjedt. Hipotézisünk, hogy az egyetemi képzés során megszerzett tudás eladhatóságához, konvertálásához szükséges képesség megszerzése az egyetem mint képző intézmény színterén messze túlmutat. A piacképesség egyéni teljesítmény, egy fiatal közgazdász megfogalmazásában: „Ugyanaz az egyetem, ugyanaz a végzettség az egyik embernél piacképes, a másiknál nem, tehát szerintem mindenki maga teremti meg a piacképességét.” (Adler 2005)

Jelen kötet tanulmányaiban a hogyanokra keressük a választ. Az adatgyűjtés során folyamatosan jelen volt a karrierépítés sikerességét megerősítő elemként kiemelő diáktanácsadó szemlélet, az adatgyűjtés folyamatában is célunk volt a beszélgetőtársak megerősítése (Cochran 1997; Meijers 1997). A narratív interjútechnikával felvett foglalkozási interjúk hozzájárultak a beszélgetőtársak reflexív megértési technikájának kidolgozásához, valamint én-fejlődésükhöz (McAdams és munkatársai 2006) segítve, a többek között Giddens (1991) által is hangsúlyozott önmeghatározó (self-defining) élettörténet kidolgozását.

Mint már említettük az adatgyűjtés különböző egymást kiegészítő módszerekkel történt. Az egyéni és csoportos interjúkat ELTE pszichológus és antropológus hallgatói készítették. A kutatási projekt szerves része volt az ösztöndíjas kutatási gyakorlatok bevonása. A kutatási szakmai gyakorlat mellett fontos szempontként fókuszáltunk a szakmai szocializáció segítésére. Az adatgyűjtés során a diákok találtak olyan kortársakkal, akik egy kicsit előrébb járnak a pálya-identifikáció és munkapiacra lépés folyamatában. A gyakorlatok hallgatók visszajelzéseiből nyilvánvaló, hogy az interjúkészítés nagyon fontos tapasztalat a saját döntések előkészítésében, sikerült a mások történetéből saját maguk számára is használható tudást generálniuk.

A kutatásban gyakorlatokként dolgozó antropológus és pszichológus hallgatók narratív interjútechnikával készítették 20 interjút maximum három éve végzett ELTE-alumnusokkal. A Rosenthal (1995) módszerét követő interjú vezérfonalat kiegészítettük egy negyedik elemmel. A negyedik blokk célja a karrierépítés tapasztalatainak, a kortársak számára talán hasznos rövid összegzése.

A kutatásban gyakornokként résztvevő Horváth Henriett a hús interjú szövegéből a munkapiacra való belépéshez szükséges ismereteket és készségeket tekinti át tanulmányában.

Puskás-Vajda Zsuzsa tanulmánya a narratív interjúk adataiból a bizonytalanságkezelés és a biztonságépítés mintázatait rajzolja meg. Az alumnusokkal felvett foglalkozási életút interjúk adatainak feldolgozása, a másodlagos kompetenciáktól jól megkülönböztethető problémára hívta fel a figyelmet. Arra, hogy még akkor is, ha a végzetek szakmai tudáskészlete, az elsődleges és a másodlagos készségek tárháza gazdag, és a munkavégzéshez minden szükséges szakmai ismerettel rendelkezik a friss diplomás – a munkapiacra való belépés és az ebből adódó bizonytalanság kezelése nagy feladatot jelent a fiatal kezdő számára.

Czakó Andrea és munkatársai tanulmánya az elővizsgálatok eredményei alapján megszerkesztett on-line kérdőív adatait elemzi, az alumnusok jellemzőit mutatja be. Pap Ildikó az ELTE PPK-án működő, a vizsgált időszakban a ROP pályázat támogatásából finanszírozott Életvezetési tanácsadó esetforgalmát elemzi. A segítségkérés okait keresve rámutat a karrierépítés folyamatát nehezítő, egyéni szinten megjelenő életvezetési krízisekre.

Lisznyai Sándor tanulmányában végzett pszichológusok pályájának alakulását követi. Az elővizsgálatok tanulságait beépítő strukturált interjúk szövegeiből az egyetemi képzés és az egyéni karrierépítés sajátosságait vázolja.

A tanulmányok alátámasztják a kutatási hipotézist, miszerint a karrierépítés sikerességét az egyetemi képzés mellett a személyes kapcsolatok, az alternatív tanulási lehetőségek, a család, a rokonsági csoport, a számon tartott fontos Másik, az interkulturális tapasztalatok segítik, közreműködve a szükséges erőforrások generálásában.

Az egyetemi képzésre vonatkozó visszacsatolások egyik általános megállapítása, hogy a szakma specifikus ismeretek mellett vagy azoktól függetlenül az egyetemi képzés részeként elsajátított pedagógiai és pszichológiai ismeretek nagyon hasznosak. Érvényes ez a nemzetközi vállalatnál középszintű vagy egy call centerben időszakosan munkát vállaló alumnus esetében is. Az egyetemi vagy nyelviskolai keretek között a folyékony beszédig, íráskészségig aligha elsajátítható idegen nyelv és kultúra ismerete a másik, minden helyzetben jól hasznosítható eleme a munkapiacra lépéshez szükséges „túlélő” készletnek.

Az életvezetési és karrier-tanácsadás szükségességét, és annak általános szolgáltatássá való felfejlesztését, minden hallgató számára elérhetővé tételét alátámasztják a kutatás eredményei. A változó munkapiaci kereslet, az általánossá váló bizonytalanság érzet még azoknál is kríziseket generál, akik hivatást választottak, vagy akik „(...)” a tanulmányaik elején még fokozottabb lelkesedéssel vágnak neki ennek a tudománynak [bölcész hallgatók, P-V.Zs], az egyetemi tapasztalatok, majd a munkapiac elvárásaival szembekerülve fokozatosan elbizonytalanodnak, s bár ez a személyiségükkel nem hozható összefüggésbe, nyugtalanokká, szorongóbbá válnak, keresik a helyüket, keresik a pályaidentitásukat.” (Aszódi-Angyal 2007)

Az életvezetési, valamint a karrier-tanácsadás módszertanának továbbfejlesztése szempontjából fontos adat, hogy az élethosszig tartó tanulás a megkérdezettek szóhasználatában gyakran megjelent, a miként, a fogalom érvényes tartalommal való megtöltése viszont gyakran hiányzik. Másrészt a megkérdezettek, főleg azokban az esetekben, amikor nem az elképzelt minta szerint alakult munkavállalásuk, a munkapiaci sikeresség érdekében tett erőfeszítéseket nem tudják pozitívan értékelni. Meglátásunk szerint e két problémában a diáktanácsadók egyik új feladata körvonalazódik, azaz az eltérő ismeret-pozíciók és alternatív narratívák kidolgozása segítségének szükségessége.

IRODALOM

- ADLER, M. (2005) *Diploma után*. Szociológia szakdolgozat. Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi kar, Kézirat.
- ASZÓDI-ANGYAL A. (2007) Bölcsész hallgatók pályaidentitásának vizsgálata In Puskás-Vajda Zsuzsa (szerk.) *A felsőoktatásban tanuló fiatalok problémái, útkeresése, pályafejlődése a 21. század kezdetén Magyarországon*. Budapest: FETA Könyvek 103–120.
- COCHRAN, L. (1997) *Career Counseling. A Narrative Approach*. Sage: Thousand Oaks, London.
- CZAKÓ A. (2007) Fiatal diplomások életpálya-felmérése. In Puskás-Vajda Zsuzsa (szerk.) *A felsőoktatásban tanuló fiatalok problémái, útkeresése, pályafejlődése a 21. század kezdetén Magyarországon*. Budapest: FETA Könyvek 153–162.
- GIDDENS, A. (1991) *Modernity and self identity*. Stanford, Stanford University Press.
- MCADAMS, D. P., JOSSELYN, AND LIEBLICH, A. (2006) *Identity and Story: Creating Self in Narrative* Washington, DC: American Psychology Association (APA Books).
- MEIJERS, F. (1997) Career identity as a form of empowerment. In Van Esbroeck et al (eds.): *Decision making for lifelong learning*. VUBPRESS, Brussels.
- ORTNER, S. (1984) 1994 Theory in Anthropology since the Sixties. In Dirks, N. G., Eley, S. Ortner (eds.) *Culture/Power/History*. Princeton: UP Princeton, 372–411. Magyarul 1988. Az antropológia elmélete a hatvanas évektől. In Hofer T. és Niedermüller P. (szerk.): *Nemzeti kultúrák antropológiai nézetben*. Budapest: MTA Néprajzi Kutatócsoport.
- ROSENTHAL, G. (1995) *Erlebte und erzählte Lebensgeschichte*. Frankfurt a. M.: Campus.

Lisznyai Sándor, Bodnár Katalin

Erőforrások és gátló tényezők a pályakezdés kritikus éveiben

BEVEZETŐ

A tanulmány egy 2002 óta tartó és 2006/2007-ben új módszertani elemekkel és a ROP-3.3.1-05/1.-2005-03-0001/35 program támogatásával kiegészített és összegzett vizsgálat sorozat elemeit mutatja be.

A vizsgálat elsősorban pszichológus hallgatók, másodsorban egyéb, szociális és segítő szférában dolgozó fiatal szakemberekkel készült interjúkat jelentett a végzés utáni években.

A „végzés utáni évek” meghatározásában elsősorban a „pályakezdés” Európai Unió szabványait vettük figyelembe, azaz olyan szakembereket vontunk be a vizsgálatba, akik 1–7 éve végeztek (Lunt 2002). Ugyanakkor a vizsgálat során kiterjesztettük ezt a határt a magyar sajátosságokra tekintettel, azaz 1–10 éve végzett fiatalokat vizsgáltunk, illetve bevettünk a mintába olyan szakembereket is, akik másoddiplomás képzésen lettek segítők.

A vizsgálat alapvetően két kérdésfeltevés és orientáció mentén szerveződött: a) speciálisan a segítő képzések tartalmára vonatkozóan; és b) egy olyan fókusszal, amely túlmutat ezen, azaz a saját kompetencia felépítésének kritikus pontjait vizsgálja. Mintegy 100 interjút vettünk fel és elemeztünk a vizsgálat során.

A pszichológus pálya ebből a szempontból paradigmaticus, hiszen minden fiatal szakember számára felvetődik a kérdés: Hogyan leszek önálló kompetenciában dolgozó, a saját szervezeti és működési kereteimet megteremtő és kontrolláló, vállalkozó típusú szakember?

A VIZSGÁLAT ÉS ELŐZMÉNYEI

A vizsgálatot két folyamat is kezdeményezte: az egyik a fiatal diplomások mintegy évtizedes pályaalakulási problémái és az ezzel kapcsolatos kutatások (Lisznyai 1998; Lisznyai 2003), valamint az Európai Pszichológus Diploma az önálló kompetenciáig történő pályafejlődés háttérkonceptiója és a kompetencia-alapú képzési szisztémák kialakításának igénye (Roe 2002).

A kutatás során interjúkat készítettünk már végzett egyetemi hallgatókkal – ezeket az interjúkat az EUROPSY oktatásra vonatkozó ajánlásai alapján szerkesztettük meg (Pléh 2003). Az alábbi témákat foglaltuk össze az interjúkban.

AZ INTERJÚK STRUKTÚRÁJA

Az interjúkat elsősorban pszichológusokkal vettük fel, és ebben a tanulmányban azokra az eredményekre koncentrálnunk, amelyeket a fiatal pszichológusokkal végzett interjúk során nyertünk. Az interjú-vezérfonalat egyszerűen módosítottuk más segítő szakemberekre – a leggazdagabb anyag azonban a pszichológusokkal készült, hiszen az önálló praxis, a vállalkozói lét elsősorban itt jelenik meg (és így az önálló praxisra, a szakmai filozófiára, a szupervízióra vonatkozó kérdések is).

AZ INTERJÚALANYOKRÓL SZÓLÓ DEMOGRÁFIAI ÉS EGYÉB HÁTTÉRVÁLTOZÓK

Jelen kutatás esetében már ezek az adatok is fontosak voltak a hipotézisalkotás szempontjából. A segítő szakmákban nagyon fontosak a szakmai modellek – és nincs egyértelmű megegyezés abban, hogy például a többgenerációs, családi pályamodellek vagy az önálló modellépítés-e a kívánatosabb egy gyorsan változó munkaerőpiacon. A családi héttér és szocializáció összefüggése a szakmai szocializációval egy régóta kutatott és fontos szakmai kérdés.

A) A VÉGZETTSÉG – A KÉPZÉS KÖRÜLMÉNYEI

Kérdéseink az egyetemi képzésre vonatkoztak (kiegészítő, alap nappali, pedagógusvégzettségre ráépített, első diploma/másoddiplomás képzés). Az interjú során rákérdeztünk a meghatározó élményekre az egyetemen; ismeretségek, tanárok hatására. Célunk az egyetemi képzés szerepének felderítése volt az interjúalanyok mostani munkájában; meg akartuk tudni, hogyan látják a mai egyetemi képzést, illetve annak perspektíváit. Pár évvel a képzés után személyes alapon értékelhették, mi az, amire felkészítette őket az egyetem, illetve milyen javaslataik lennének a képzés megújítására.

Vonatkoztak kérdéseink a szakképzésre is (hasonlóak, mint az egyetemi képzések esetében). Rákérdeztünk a továbbképzések, módszerspecifikus kiképzésekre (szintén hasonló módon, mint az egyetemi képzés esetében). A kérdéskör végén az interjúalanyokat megkérdeztük további terveikkel, a saját továbbképzési lehetőségeikkel kapcsolatban.

B) A JELENLEGI MUNKAHELY, MUNKAKÖR LEÍRÁSA

A megkérdezett szakemberek hivatalos feladatai és valós feladatai közötti eltéréseket térképeztük fel. Megkértük az interjúk alanyait, írják le egy napjukat (vagy több jellemző napot, munkahelyi helyzetet). Mi az, amit szubjektíven „nyereségként” könyvelnek el munkahelyükön, mik a legfőbb problémák? Célunk volt a munkafeladatok intézményes beágyazottságának, a munkahelyi hierarchiának a feltérképezése. Szándékunk volt az interjúk alapján következtetéseket levonni a szervezeti struktúrával, a szervezetek céljaival – az elkötelezettséggel, az azonosulással, a szervezet céljaival, a munkahelyi légkörrel kapcsolatban.

C) KÉRDÉSEK A PÁLYAKEZDŐK SZÁMÁRA

A vizsgált szakembereket két csoportba osztottuk az interjúk után az alapján, hogy közvetlenül az egyetem után kezdtek gyakorló szakemberként dolgozni, vagy egy, esetleg több váltáson keresztül jutottak el jelenlegi tevékenységükhöz. Feltérképeztük a pálya főbb fordulópontjait – a pályaválasztás motivációiról szóló narratívákat.

D) A MUNKAFELTÉTELEKKEL, MUNKAKÖRÜLMÉNYEKSEL KAPCSOLATOS KÉRDÉSEK

E) KÉRDÉSEKET TETTÜNK FEL A BURNOUT-VESZÉLYEL KAPCSOLATBAN

Mik a legfőbb tényezők, amelyek ellen meg kell védenie magát? (Túlterheltség, kevés szakmai támogatás, alacsony javadalmazás stb.) Milyen jellemző etikai problémákat lát munkájában? Tud etikai eljárásról egy kollégája ellen szűkebb szakterületén?

F) SZUPERVÍZIÓ ÉS SZUPERVÍZIÓS MEGOLDÁSOK

Honnan kap szakmai támogatást? Problémás eseteket kivel beszélhet meg (hivatalosan és „személyes alapon”). A szupervíziós rendszer leírása (szakmai monitoring vs. szupervízió, esetmegbeszélés vs. terápiás szupervízió, külső szupervíziós megoldások vs. intervízió).

G) SZAKMAI ORIENTÁCIÓK, VISSZAUTALÁS A MÓDSZERSPECIFIKUS KÉPZÉSEKRE

Milyen saját metaelméletet dolgozott ki? Milyen szakmai filozófia szerint dolgozik? Milyen fejlődési lehetőségeket lát ebben? Megkértük az interjúalanyokat, hogy sorolják fel komoly szakmai kapcsolataikat, tanácsadóikat; munkatársaikat, akikkel hasonló rendszer szerint dolgoznak.

H) A SZAKMAI IDENTITÁS KÉRDÉSE

A pszichológia szerepe szakmai identitásában. Mennyire értékeli a pszichológus pályára presztízsét? Kit tart jó pszichológusnak (a szűkebb szakmai területén belül), mik a kritikus tényezők a jó szakemberré válásban? Milyen kontraindikációkat lát (kik ne jöjjenek erre a területre)? Hogyan látja saját jövőjét munkahelyén? Hogyan látja saját jövőjét a pályáján?

AZ INTERJÚK ALANYAI

Az interjúkat nagyrészt az ELTE-n végzett pszichológusokkal töltötték ki; a mintegy 100 interjúból 67 ELTE-n végzett fiatallal készült. Az interjúk közé csak azokat válogattuk be, ahol a végzéstől 10 vagy annál kevesebb év telt el. Ez nem minden esetben jelentett „fiatal” életkort; köszönhetően annak, hogy sokan másoddiplomás képzésként lettek pszichológusok.

AZ INTERJÚKÉSZÍTŐK

Az interjúkat elsősorban végzős egyetemi hallgatók vették fel, különböző, az ELTE PPK Tanácsadás Pszichológiája Intézeti Központ pályaszocializációt leginkább érintő szemináriumainak (*A tanácsadás intézményes szempontjai és módszerei, A pszichológus szakmai identitás*) teljesítése feltételeként.

A feladatnak nyilvánvalóan pedagógiai funkciója is volt: végzős egyetemi hallgatóknak lehetőségük volt így találkozni és a szakmai tapasztalatokról beszélni egy már gyakorló, de az esetek többségében még kortárs szakemberrel. Ugyanakkor a vizsgálatban tényezőként, változóként jelent meg így az interjúzók személye, két szempontból is: egyrészt – és talán ez volt a kevésbé lényeges – a képzettség szempontjából. A hallgatók meglehetősen változatos színvonalú interjúiból nyilván nem rajzolható ki módszertanilag egységes minta.

A másik, talán jóval fontosabb tényező volt az interjúkészítők motivációja; a végzős hallgatók nyilván saját helyzetükön keresztül értékelték, szereztek be a számukra is különös érvényességgel bíró anyagot.

Ezeket a módszertani problémákat nem tudjuk kiküszöbölni, csupán felhívjuk rá a figyelmet. Ebben a tanulmányban a minta interjú – vezérfonalat követő, alapvető eredményeit közöljük, – ezekben talán nem játszanak kritikus szerepet a fenti tényezők. Mégis fontos volt felhívni a figyelmet különösen a második, motivációkat érintő pontra – az egymást követő nemzedékek közötti versengés ugyanis alapvető témája a *kapunyitási krízis* kapcsán a szakirodalomnak (Robbins és Wilner 2001).

AZ INTERJÚKÉRDÉSEKRE ADOTT VÁLASZOK

Mintegy 100 értékelhető interjú elemztünk az interjú vezérfonal témái mentén. Az alábbi eredményeket kaptuk, melyeket az interjúüzenetek tesznek teljessé.

A) A VÉGZETTSÉG – A KÉPZÉS KÖRÜLMÉNYEI

Egyetemi képzés: légkör, diákság, tanárok

„Az egyetemi évek legmeghatározóbb élményem az volt, hogy az oda járó diákok mind 'egy nyelvet beszéltek', azaz a pszichológiai érdeklődés, affinitás folytán egyfajta szövettség, összetartozás élmény alakult ki közöttünk.”

„Nagyon szerettem az egyetemet, az IZU-t. Néhány tanáromra még most is szívesen gondolok vissza, főként a személyiség tanszékről. Igazi közösségi ember voltam az egyetemen.”

„Az egész légkör, a csoport és a tanárok hozzáállása nagyon negatív volt, olyan követelményrendszert kellett volna teljesíteni, amit egyszerűen nem lehetett (pl. olyan anyagokat adtak fel, amit sehol nem lehetett beszerezni).”

„...elégé színes és kreatív társaság alakult ki... Mindemellett igen családi hangulatot sikerült kialakítani a tanárokkal a kis létszámnak köszönhetően is.”

„Az egyetemi évek során nem alakítottam ki szakmai kapcsolatokat, amik jelenleg is fontosak lennének.”

„Kifejezetten rossznak tartottam az ottani hangulatot, különösen amiatt, hogy túl sokan jártak a szakra, s a túl sok hallgató, a tömeg miatt a kapcsolatok is személytelenek maradtak, nem alakultak ki összeszokott csoportok, akikkel együtt lehetett volna dolgozni, vagy a felszínes, tanulásra koncentráló kapcsolatokon túl, mélyebb barátságokat lehetett volna kialakítani. Az egyetemi barátaim már mind korábról ismertem, és a legjobb barátnőmmel egy évfolyamra jártam, de őt is inkább a közös előkészítőnek köszönhettem.”

„Mert én nem emlékszem arra, hogy lettek volna csoportok. Mindenki mindig más órákra járt másokkal és nekem még harmadévben is voltak új arcok.”

„Az újonnan bevezetett kredites rendszer szétzilálja a csoportokat, így kevesebb szoros ismeretség alakulhat ki, s kevésbé tudnak egymásnak segíteni a diákok.”

„Úgy éreztem, hogy elég idegen, személytelen környezet volt. Az első három évben azokat ismertem személyesen, akikkel véletlenül többször kerültem közös gyakorlatra (kb. 10-15 ember). Többnyire a kölcsönös érdekkapcsolatok (jegyzetcsere, információáramlás) voltak a legtartósabbak, leginkább erre korlátozódott az évfolyamtársaimmal való kapcsolat. Véleményem szerint rengeteg nem kiegyensúlyozott személyiségű ember járt az egyetemre: agresszív, link és soha semmit befejezni nem tudó, depressziós egyaránt volt köztük.”

A feldolgozott 100 interjúból összesen 35-en tettek említést az egyetemi légkörre, a diáktársak és az ottani légkör meghatározó, szocializáló szerepére. Mint az idézetekből láthatjuk, elég összetett kép rajzolódik ki. Az egyetemnek, mint a pályára szocializálás első lépcsőjének, különös jelentősége van arra nézve, milyen benyomás rajzolódik ki a jövőd pályát illetően a leendő szakemberben. Ha az egyetemen támogató, kollegiális légkör alakul ki, akkor a diák jól, otthonosan érzi majd magát újonnan választott szakmai közegében. Ha a leendő pályatársakkal és szakmai közeggel már az első időszakban negatívabb a viszonya, akkor az a későbbiekben igen csak megnehezíti majd a szakmai fejlődéshez elengedhetetlen információ- és tapasztalatcserét, valamint könnyen vezethet kiégéshez, pályaelhagyáshoz. Azok közül, akik pozitív tapasztalatról számoltak be az egyetemi évek során, senki nem mutatta a kiégés jeleit, míg ennek ellenkezője esetén igenis előfordultak kiégett szakemberek. Tehát az egyetemi légkör pozitív voltának kulcsfontosságú jelentősége van a sikeres pályaszocializáció elsajátítása során. A kiemelt idézetekből láthatjuk, hogy a kisebb csoportok kialakulását elősegítő feltételek segítik a szorosabb, mélyebb kapcsolatok kialakulását, amely hozzájárul az egyetemi jólléthez. Ennek hiányában nem érzik közelinek a szakmai közeget, ami távolságtartást, egyfajta kívülállást eredményezhet, *márpedig egy szakma erősségét a benne lévő láncszemek, a szakemberek kapcsolatának az erőssége is befolyásolja*, amelyet ebben az időszakban lehet a legjobban megalapozni. A legnagyobb kihívást a megnövekedett hallgatói létszám okozza. Az egymáshoz való kapcsolódás, megismerés lehetőségét a kreditrendszer kiváltotta, állandóan változó összetételű csoportokba járás szintén tovább nehezíti. Amennyiben ezen két, központi jelentőségű tényező hatásának mérséklésére nem történnek próbálkozások, úgy a szakma összetartó, megtartó ereje, közvetetten érdekérvényesítő ereje, valamint szocializációs potenciálja drasztikusan csökkenni fog.

„Az egyetem a pszichológia szeretetére, a hivatásra készített fel. A tanárok személyiségéből sikerült merítenem.”

„Volt egy-két tanár, akik nagyon pozitív hatással voltak rám szakmailag”

„Egyértelműen kirajzolódott a tanszékek hierarchiája. Egy-két nagy formátumú oktató-előadó mellett sok nagyon elhanyagolható színvonalú tanár tanított.”

„A tanáraim egy részére felnéztem a tudásuk miatt, de emberileg nagyon távolságtartóak voltak... És segítséget nemigen kaptuk senkitől. Kedvesnek tündek, de amikor segítség kellett volna, akkor hirtelen távolságtartóak lettek.”

„...egyetemi szintű pszichológiai képzéséről rossz véleményem van, emlékeim szerint konkuráló, féltékeny tanárok, túl védő attitűd, szinte csak elmélet orientált oktatás, rossz hangulat jellemezte. Véleményem szerint komoly gyakorlati tudás megszerzésére nem volt lehetőség, és számos téves hiedelmet ültettek el a hallgatók fejében.”

„Folyamatosan a tudásukat féltékenyen őrző előadókkal találkoztam, akik állandóan azt mondogatták, hogy nem mondanak el bizonyos dolgokat, mert azt úgyis tanulják majd a képzésen... Űgy érzem, maximum 2 tanártól kaptam némi perspektívát, s leginkább arra készítettek fel az egyetemen, hogy mindenki félteni fogja a másik elől a tudását, az információit, s mindig azzal áltattak, hogy a következő pénzfizető képzésen megtaníjták azt, amit most kellene...”

„...öt év alatt hogy képes úgy alkalmazkodni a körülményekhez, hogy annak a végén sikerüljön teljesíteni ezt a követelményrendszert. Emellett azért sokat ad az egyetem az egyes embernek, még akkor is, ha lehet, hogy ezt sokan nem így érzik.”

Az egyetemi évek szemléletformáló hatásúak. Amit az egyetemi évek alatt kapnak a diákok, az meghatározó jelentőségű lesz számukra szakmájuk végzése során. A másodlagos szocializáció azonosulós tanulás révén is történik, ezért kiemelt faktor ezen tekintetben az egyetemen oktató tanárok személyisége, viselkedése, „példamutatása”. A szakmai szerepeket, a szakmai személyiségjegyeket és a szakmai viselkedésmintákat is rajtuk keresztül lehet elsajátítani a képzés során, ugyanis a mai oktatási helyzetben igen szűk lehetőségek adóttak a fentiek megtapasztalására, elsajátítására a gyakorlatban. A tanárok kiemelt szerepét mutatja az is, hogy a 100 interjúból 55-en megemlétték ezt a témát. Többnyire elismerően nyilatkoztak róluk, gyakori volt konkrét nevek, példaképek említése is, amely a kapcsolatok szorosabb, mélyebb voltára is enged következtetni. Ennek ellenére nem elhanyagolható a fenti idézetekből kirajzolódó helyzetkép sem, ami a tanároknak a hallgatóktól való, növekvő eltávolodását szemlélteti. *Elképzelhető természetesen, hogy ez a diákok között is megfigyelhető, eltávolodást, elszemélytelenedést okozó változások következménye, amely párhuzamosan illetve tovagyrűzőően kihát a tanári kapcsolatokra is, de ettől függetlenül további vizsgálódásokat igényelhet ezen kapcsolati rendszer.* A szakma specialitásából adódóan fokozottabban szerepet játszik a pályaszocializáció és a pályára alkalmassá tévő készségek elsajátítása során a tanár-diák kapcsolati rendszer, ezért hosszú távra meghatározhatja a jövő szakembereinek minőségét, kvalitását és jellemzőit. Mivel befolyással bírnak a jövő nemzedékére, ezért a szakma további sorsa, alakulása is

részben a jelen oktatóinak kezében van. Ezért az egyetemi évek alatti veszélyeztető tényezők a holnap problémáivá nőhetik ki magukat, ha nem történik időben beavatkozás, korrekció.

Különösen figyelemre méltó a pszichológus szakma működésének finánciális kere-teinek drasztikus megváltozása, amelynek hatása kezd begyűrűzni a képzésbe is. Ez, mint láthatjuk a fenti idézetek alapján, nem csak anyagi jellegű kérdéseket vet fel, ugyanis hatása akár etikai síkon szemlélve is láthatóvá válik. A piacgazdaság piaci szemléletet hozott és ez egyre jobban beszivárog életünk minden szegletébe. Természetesen ez nem hagyta érintetlenül a pszichológiát, mint szakmát sem, valamint a pszichológiaoktatást sem. Ez a változás egyfajta érdekellentét megerősödéséhez vezetett a tanár-diák kapcsolatban, amely a későbbiekben (már pár éven belül) piaci szereplő-piaci szereplő (azaz versenytárs) helyzetévé nőheti ki magát, amelynek megjelenésére mindenképpen érdemes reagálni, többek között a szakma egészséges szocializációs folyamatainak biztosítása érdekében is. Az oktatói létszámnak a hallgatói létszámmal együtt történő jelentős növekedése, valamint a finánciális lehetőségek ettől elmaradó dinamikája vezethettek valószínűleg a képzés értékelésének a romlásához, de ennek elemzése szintén további, mélyebb vizsgáldást igényelne, miként jelentkezik ennek a hatása a képzésben, milyen változásokat indukál, illetve rejteget.

A gyakorlat hiánya

„...az elméleti tudást megkaptam az egyetemen, de a gyakorlati képzés nem megfelelő, az egyetem nem készít fel a tényleges munkára. Nincs a pszichológushallgatóknak kapcsolata intézményekkel, fórumokkal, aktív praktizáló pszichológussal is ritkán találkozunk. A szakirányoknak ahhoz kellene alkalmazkodni, amit a külvilág igénye diktál, célirányosabbnak kellene lenniük, hogy használható ismeretekkel tudjon munkába lépni a kezdő pszichológus, és ne legyen kiszolgáltatva a munkahelyén.”

„De a lényeg, hogy simán ki lehet erről az egyetemről kerülni úgy, hogy ne találkozzál pszichiátriai beteggel vagy senkivel.”

„...nem nagy túlzás azt állítani, hogy el lehet végezni az egyetemet úgy, hogy az ember a gyakorlatban nem találkozik vizsgálandó, segítséget kérő gyerekekkel, emberrel, szervezettel.”

„...azt érzem, hogy miért nem nyomták a gyakorlatokat és, hogy miért kell nekem hány év tanulás után még nem tudom én mennyit kifizetnem azért, hogy még tanulhassak.”

„Az egyetemi képzés megfelelő, de itt is több gyakorlati oktatásra lenne szükség.”

„Az egyetemen túlságosan elméleti az oktatás, sok olyan dolgot tanítanak, amit nehéz átültetni a gyakorlatra. Sok fölösleges dolgot, amit ráadásul úgyszólván elfelejt az ember. Jobb lenne, ha gyakorlatorientáltabb lenne az egyetemi pszichológusképzés, amivel zökkenőmentesebbé lehetne tenni a munkahelyen való helytállást. Szakadék van az

egyetem és a gyakorlat között, mert teljesen mást kell csinálnia, mint amire az egyetemen felkészítették.”

„Úgy gondolom, komoly támogatást jelentene a mostani képzésben is, ha hiteles, a szakmájukat valóban gyakorló pszichológusoktól, egészen különböző területekről kapnának képet a kollégák arról, hogy adott területeken milyen nehézségekkel találkozhat egy pszichológus, mire kell odafigyelnie, hogyan gyakorolhatja jól a szakmáját abban a közegben szakmailag korrekten, etikusán, mégis ahhoz a rendszerhez a lehetőség szerint alkalmazkodva. Mert végül is nem öncélúan pszichologizálunk, hanem valamilyen cél érdekében. Ebből kellene többet kapni az akadémikus tudás mellett. Szerintem többet lehetne tenni az egyetemen azért, hogy több gyakorlati vonatkozású tudással rendelkezzenek a hallgatók.”

„Tulajdonképpen az egyetemi éveim alatt csak elméleti tudást szereztem, mert főleg olyan tanárok tanítanak, akik gyakorlatban sosem dolgoztak, így nem tudtam olyan kompetenciákat, képességeket elsajátítani az egyetemi éveim alatt, amit hasznosítani tudtam volna a munkám során. Az egyetemi képzést eléggé elszomorítónak tartom, hogy ennyire nincsenek gyakorlati lehetőségek, szinte csak betekintést enged a szakmába, illetve egy általános szemléletmódot, hogy hogyan álljon emberekhez, illetve segítő kapcsolatokhoz az ember.”

„A szemináriumok nagy része csak unalmas referátumokból állt, és mindig attól szenvedtem, hogy az egyetemen semmilyen gyakorlati tudást nem kaptam. Azt hallottam, hogy azóta talán kicsit javult a helyzet, de amikor még én ide jártam, egyszerűen semmi gyakorlat nem volt – egyedüli gyakorlati feladat, amiben részem volt, az egy darab interjú volt a klinikai gyakorlat órán. Ebben az is közrejátszott, hogy a tanárok nagy része még életében nem látott pácienszt, nem voltak köztük gyakorlati szakemberek. Éppen emiatt, szerintem az ELTE semmire nem készít fel, kivéve azt, aki tudományos karriert tervez és phd-zni akar. Így úgy érzem, az egyetemen csak diplomát szereztem, de valójában semmit sem tanultam, amit a munkámban hasznosítani tudnék, s a diploma is csak ahhoz kellett, hogy megkapjam a munkát.”

„Hát ami nagyon hiányzott nekem, az a gyakorlati képzés. Tehát rengeteg elméletet tanultunk, meg tesztről tanultunk, de azt, hogy hogy kell kiértékelni, vagy mit kezdj az eredményekkel, konkrétan mit kezdj egy bepisilős gyerekkel vagy egy tikkelő gyerekkel, vagy bármit, amikor már mélyvízben voltál, akkor ugye nem volt semmi. Tehát semmi hasznosat nem tudtam igazából.”

„Az elméleti órák mellett gyakorlatokon is részt vettünk, de utólag szerintem sokkal gyakorlatorientáltabb lehetett volna a képzés.”

„Nem túl gyakorlatias a képzés.”

„Az egyetemi oktatást túlságosan élettől elrugaszkodottnak láttam, szerettem volna valami gyakorlatiasabb, 'hasznosabb' dolgot tanulni.”

„Inkább kutatókat képez, azt nem állítanám, hogy nem segített semmit hozzá a mostani munkámhoz. A benne dolgozó tanárok kutatók, sok szempontból ez baj. Átfogó és nagyon jó a tudásanyag, amit kapunk de gyakorlatilag nincsen készségfejlesztés az

egyetemen, amit, ha a pszichológiát alapul vesszük, akkor az egy kisebb katasztrófával ér fel... Nagyjából úgy jönnek ki az emberek az egyetemről, hogy azt sem tudják, hogy milyen benyomást keltenek egy másik emberben.”

„Klasszissokkal romlott az oktatás színvonala. A nagy gyakorlattal rendelkező vagy praktizáló tanárok híján túlzott mértékben elméleti képzés felé sodródott el kevés szakmailag magasan kvalifikált előadóval, s így sokan csalódtak a képzésben.”

Az egyetemi képzés alatti gyakorlat hiánya komoly problémát jelent a meginterjúvolt pszichológusok számára. Még számomra is döbbenetes arányban emelték ki ennek elmaradását vagy csökevényes voltát: a 100 interjúalany közül 57-en tették szóvá, ami komoly nehézséget, problémát sejtet a szakma kulisszái mögött. Természetesen itt is lehetne árnyalni a kirajzolódott képet azzal, hogy ezen interjúk alapján még nem feltétlen egyértelmű és egyöntetű, ki mit ért az alatt, hogy nem részesült kellő gyakorlati képzésben. Ebből logikusan következik, hogy ezt is lehetne differenciálni és elemezni, ki milyen képzésben részesült, és ahhoz képest mit ért kellő gyakorlati lehetőség hiányán, de a fent említett idézetek alapján is már egy körkép kirajzolódhat előttünk, milyen problémákkal találják szembe magukat pályájuk során az aktív, praktizáló pszichológusok. Mivel nem egy ember említette – sőt, több mint a fele a meginterjúvoltaknak – így egyértelmű, hogy nem elszigetelt jelenségről van szó, amely csak egy bizonyos térséghez, intézményhez kapcsolódhatna, így sajnos elmondhatjuk, hogy a szakmára jellemző hiányosságról beszélhetünk.

A képzés jellemzése, kritikája

„Az egyetem a gyakorlati képzésre fektette a hangsúlyt, sok önismereti tárgyra jártunk.”

„A mostani munkámat jelenleg is nagyban meghatározzák és segítik az egyetemen tanultak.”

„...abban van szerepe, hogy valamiféle kitartásra megtanít, türelemre, szemléletre, utánanézésre, alaposásra, tehát a munka minőségének tekintetében segít abban, hogy az ember hatékonyabban tudjon dolgozni, de tartalmilag, hogy konkrétan mit csináljon az ember, hogyan döntsön, mit javasoljon például, ezekben nem. Tehát ilyen jellegű szaktudást nem adott olyat, amit lehetne így a mindennapok során.”

„Nem értek egyet azzal, hogy mostanra gyakorlatilag bárki lehet pszichológus. Korábban nagyon nehéz volt bejutni, most már az is könnyű. Túlzásnak tartom, hogy mindent a diákok alá raknak. Az a legnagyobb probléma, hogy sem az oktatók, sem a diákok nem veszik komolyan a követelményeket.”

„Volt olyan óra, amikor kiakadtam, mert azt éreztem, hogy az Atkinson-t hallom vissza szó szerint és mást nem, és olyan hiányérzetem volt, ez az első év végén volt, hogy nem értettem, hogy akkor itt még mik fognak jönni.”

„Sokszor volt úgy, hogy azt éreztem, hogy a gyakorlatokat phd-sek tartották, akik kb. egy fél órával járt előbbre, mint én. És ennyi. És volt úgy, hogy szerencsétlen gyerek belesült a színelméletekbe és mondta, hogy, akkor most hazamegy, megtanulja, és jövő órán újra megpróbálkozik vele. És ez azért kellemetlen.”

„Egyetemi képzés során sok energiát fektetnek bele, és ez látszik is, de a gyakorlati képzés nagyon hiányzik. Nincs motiváló ereje az egyetemnek.”

„A mostani képzésre javaslati azok lennének, hogy gyakorlatorientáltabb legyen, legyen több külföldi lehetőség (csere és ösztöndíj), kevesebb hallgató és családiasabb légkör. Fontos lenne, hogy a hallgatók tudják, miért csinálják a diplomát, legyen célja a képzésnek, ne csak azért tanuljanak, hogy legyen egy diplomájuk.”

„Persze amikor úgy éreztem, hogy leginkább csak kutatókat nevelnek az egyetemen, abszolút dühösen azt gondoltam, hogy nem ez kéne ide. Most azt mondom, hogy kell ez természetesen, mert nem véletlenül egyetemi képzés ez. És legyen meg a választás lehetősége mindenki számára, hogy ezzel az akadémikus tudással aztán mit kezd.”

„Az egyetemi képzést haszталannak látom így öt év távlatából, vagy az az öt év, amit ott eltöltöttem nem az volt, amit kellett volna, vagy nem olyan volt amilyennek lennie kellett volna. Tehát egy nullától ötig terjedő skálán egyest adnék az ELTE-nek.”

„Számomra jó volt az ELTE ’tudományos típusú’ hozzáállása. Szemléletformáló hatású volt, fontosak voltak az elméleti alapok, a gyakorlatot meg lehet szerezni máshonnan is, ha valaki hajlandó utánamenni.”

„Az egyetem kutatási kényszerét, a sok házi dolgot, a műhelymunkát feleslegesnek éreztem.”

„Nem mindenki akar kutató lenni.”

„Szerintem az nagy hiányosság, hogy nincsen klinikai pszichológia szakirány az ELTE-n, ez valahol iszonyatosan nagy hiányosság, mert nagyon sokan ezért jönnek ide (erre a pályára).”

„Sajnos az rossz, hogy az alapképzés olyan nagy általánosságokat takar. Amik a szakirányokon vannak, abból egy-két dolgot be kéne az alapképzésbe építeni, mert ha elmész egy szakirányra, akkor a többi területen fekete foltok vannak (hacsak, nem olvasol utána önszorgalomból). Ha pl. nem mész az egészségpszichológiára, akkor a klinikumról szinte semmit nem tanulsz.”

„Egy féléven keresztül tanuljuk a Rorschachot, ami után hivatalosan nem is vehetnénk fel a tesztet.”

„Az ELTE-n az AT-képzés két szintjét is lefedí az autogén tréning hivatalos képzésnek – úgy mint a sajátélmény, és az elmélet – de ennek ellenére a hivatalos képzésben nem fogadják ezt el...ami szintén hátrányosan érinti a hallgatókat.”

„...ameddig ennyire sok mindent próbálnak meg belezsúfolni az 5 évbe, ami rendelkezésünkre áll, addig az a minőség rovására megy. Valamint a szakirányokat sem találom megfelelőnek, hiszen ismétlik az alapképzés anyagát, kicsit nagyobb részletességgel, valamint azt, hogy túlságosan bölcsész beállítottságú az egyetem és így nehéz, ha nem

lehetetlen a kutatók képzése, a kognitív, neurológiai elméleteket nem férnek meg ebben a rendszerben.”

„...mivel túljelentkezés van minden egyetem pszichológia szakán, ezért az egyetemek nem versengenek egymással, hogy minél minőségibb képzésben részesítsék a hallgatóikat.”

„Az egyetemi képzés utolsó két éve volt meghatározó számomra, a személyiségpszichológia programot végeztem. Ebben a két évben több volt a gyakorlat orientált óra, mint az első három évben az alapképzésben, melyet túl elméletinek tartottam. „Személyiségprogramon” a két év nagyon hasznos volt, sok teóriát, elméleti irányzatot megtanultunk, ezt a tudást tudom hasznosítani jelenlegi munkában is.”

„Belátom, egyszerűen nincs pénz arra, hogy jelentősen formálni lehessen az intézményt, illetve annak oktatási struktúráját. A képzés alatt egyébiránt a közismereti tárgytól, pontosabban azok kényszerétől voltam kiborulva. Nem igazán értettem vele egyet, mindenképpen mást képzelnek, vagy képzeltem volna a helyére.”

„...most pedig tömegoktatásról van szó, aminek szinte semmi értelme sincs.”

„...az egyetemnek halál mindegy, hogy aki kikerül onnan, az mit fog magával kezdeni, mert igazából ez már a saját dolga a diáknak. Az egyetemnek meg minél több hallgatója van, annál jobb. És nem lehet korlátozni az egyetemet, mert nem a kommunizmusban élünk, hogy itt azt lehessen mondani, hogy ennyi kell, de valahol mégiscsak ezt kéne mondani.”

„A hallgatók nem kapnak megfelelő tájékoztatást a szakirányokról, szakképzésről, még a szakdolgozattal és államvizsgálóval kapcsolatos teendők is szájhagyomány útján terjednek.”

„Azzal kapcsolatban, hogy a diploma megszerzése után mihez kezdhetünk a szakmával, arra nem kaptunk semmiféle információt és tájékoztatást.”

„A szakma nehézségeire azonban nem igazán készítettek fel, a lehetőségeket nem tárták fel.”

A fenti vélemények jól demonstrálják a képzésre vonatkozó visszajelzéseket. Mint láthatjuk, dicséret is elhangzik, amely nem véletlenül az intézmény pályaszocializációs szerepét húzza alá, de ennek ellenkezője és hiánya is megfogalmazódik, és sajnos ez nagyobb arányban jelenik meg. Nem motiváltak, nem látják a képzés céljait és ennek „tetejébe” még a tömegoktatás is nehezíti az előbbieket hiányát. Nem elégedettek az egyetem nyújtotta irányzatok választékával, valamint arányaival, nem érzik az egyetemek versenyét sem a minőségi oktatás területén. Az egyetemen tanult speciális ismeretek el nem ismertsége is gondot okoz. Küzdő gyermek képét vetíti előre, aki nincs kellően felkészítve a jövőre, az egyedüli boldogulásra. Pályakezdesi nehézségeket jelent és komoly szorongást vált ki a diákokból, amikor szembesülnek azzal, hogy az egyetem az még csak egy alapdiplomát ad és még több éves (akár évtizedes) további tanulási elvárás nehezedik rájuk, amire nem lettek igazán felkészítve, ezzel nem számoltak.

Szakképzés

„Szerintem a szakképzés nem sokban különbözik az egyetemi képzéstől, túlnyomó többségben elméletekkel tömik a fejünket, rengeteg a szakirodalom, és a vizsgák nagyon nehezek. Részben emiatt sem tervezem, hogy a klinikumban maradok pszichológusként.”
 „...a különböző képzések nem nyújtanak integrált képet, fontos lenne, hogy ne csak különálló iskolák szemléletmódját tanítsák, hanem azt is, hogy hogyan lehet ezeket kombinálva, személyre szabottan alkalmazni. Úgy gondolom, a szakképzések nem adnak sok pluszt az egyetemen megtanultakhoz képest.”

„Az első félévben ugyanaz a magolás ment, mint az egyetemen az anatómián, ennek nem sok értelmét láttam. A gyakorlatok viszont nagyon kemények, sok a követelmény, sok időt visz el és azt érzem, hogy fele ennyi időben is meg lehetne mindezt csinálni. A négy év csak diagnosztika, semmi terápiás képzés nincs.”

„Az irodalom feldolgozások hasznosak voltak ugyan, bár szerencsésebb lett volna, ha a tanáraink nagy tudását és tapasztalatát hallgathatjuk inkább!”

„Ami nagyon nehéz, hogy felnőtt, dolgozó családok pszichológusok vagyunk, és teljesen gyerekeknek kezelnek bennünket. Még az egyetemi alapképzésben is sokkal jobban felnőttnek néztek minket.”

„Gyermekpszichológiai klinikai szakképzést végzem. Az itt tapasztaltakkal sem vagyok teljesen megelégedve; innen is hiányolom a gyakorlati szempontú oktatást, és azt, hogy a szakképzésen tanultakat a jelenlegi munkámban is hasznosítani tudjam. Ezen kívül nem tartom jónak, hogy a szakképzés órabeosztása előre meghatározott, rugalmatlan, mivel így az oda járók az órarendet nehezen tudják összeegyeztetni a munkahelyük követelményeivel.”

„Sajnos a munka- és szervezetpszichológus szakképzésen erőteljes érzésem volt bizonyos képzőkkel szemben, hogy például amikor tréning-forgatókönyveket kérnek be tőlünk a kurzus abszolválásához, akkor ezek további hasznosításra kerülnek, és nyilván egyéni célok érdekében. Ezt én teszteltem is, ez így nézett ki. Ezt felháborítótnak tartottam.”

„Volt olyan kurzus, amit ugyanúgy végig kellett hallgatni, mint a szakirányon, és nem fogadták el, mondván, hogy változott a tematika, ami egyébként nem volt így.”

„Ami egyedül érdekeltne, az a klinikai szakképzés, az viszont túl sok pénzt, időt és energiát igényel, és egyelőre még nem érzem magam elég motiváltnak ahhoz, hogy megérje nekem ekkora áldozatot hozni érte.”

„Pénzorientált lett mind a szakképzés, mind a módszerspecifikus képzés. Sokkal kevesebb gyakorlati tudást adnak, mint azt elvárható, ugyanakkor 'embertelenül' kemény az anyag és a vizsga is.”

„Túl hosszú a klinikai képzés, elég lenne rövidebb idő az elsajátítására, - legalábbis annak a színvonalnak, ami most van.”

„Fontos volt a gyakorlati esetmegbeszélő csoport, ahol a tanároktól és a hallgatóktól is kapott támogatást (ekkor kezdett a nevelési tanácsadóban dolgozni és nem érezte magát

kompetensnek), de az elmélet kevés volt és rossz. Az első két év jó, de felesleges a négy éves képzés, mert gyakorlatilag két és fél év tananyagát húzták szét négy évre.”

„A klinikai szakpszichológus képzést szeretném majd egyszer megcsinálni, de biztos, hogy nem mostanában. Most nincs elég gyakorlati hely.”

A fenti kritikák többsége egy irányba mutat, túl hosszúnak találják a szakképzést, ami többségében a klinikai szakképzésre utal. Az egyetem folytatásának élük meg azzal a feltételezhető várakozásukkal ellentétben, hogy itt már gyakorlati ismeretek és készségek szélesebb tárházával ismerkedhetnek meg. Felmerülnek a szakképzés elvégzésének objektív akadályai is, mely tényezők fennállása egyre halmozottabban fordulhat elő a szakma finansziális kereteinek szűkülése következtében: egyre nehezebb összeegyeztetni a munkahellyel a szakképzést. Ez adódhat abból is, hogy a munkahelyeken egyre nagyobb a terhelés és egyre nagyobb nehézséget és bonyodalmat jelent a többnyire kötelező szakképzés és a munkahelyi követelmények összehangolása. Továbbá a szakma kibocsátó készségének növekedése a létszámot tekintve nem járt együtt az intézményi rendszer fogadókészségének a növekedésével – sőt annak akár szűkülése is megköcköztatható –, amely gócpontot okozhat a hosszú távú szakmai fejlődés folyamatában mind az egyén, mind a szakma szintjén nézve.

Ez az üveglafon jelenség elterjedésének kockázatát rejti magában, amely a fejlődés egészséges menetét korlátozza, és amelynek tartós megléte torzulásokat válthat ki hosszú távon szintén mind egyéni, mind a szakmai szocializációs szinten.

A szakma szocializációjának, tapasztalatcseréjének íratlan jogfolytonosságát és akár etikusságát veszélyeztető folyamatok, jelenségek megjelenésére is rábukkanhatunk a fenti idézetek között. Ezek rendezésére, kiküszöbölésére, tompítására érdemes felhívni a figyelmet, ugyanis a szakma belső morális tartása gyengülhet ennek hiányában.

Módszerspecifikus képzés

„A módszerspecifikus képzéseken és a szakképzésben is megvannak a jól összeszokott stábok, akik nem feltétlenül egy integratív szemlélet hívei. Nem azíránt elkötelezettek, hogy egy pszichológus szakmai személyisége úgy teljesedjen ki, hogy minél több, a személyiségéhez is illeszkedő elemet emeljen be a rendelkezésre álló módszertani sokféleségből, hanem azt éreztem, hogy egy-egy iskola próbálja a saját táborát megszervezni, intézményesíteni, a köröket minél zártabbá tenni, és a kvalifikációkat úgy kialakítani, hogy lehetőleg minél később legyen teljes joggal működő szakember az a kolléga, aki bekapcsolódik a képzési folyamatba.”

„Már elegendem van abból, hogy rengeteg pénzt ki kell fizetnem a különböző képzésekre, de valószínűleg ez szükséges. Ez egy ilyen nagy biznissz, ami...”

„...viszont utálok, hogy ötven évesen még mindig megalázhatnak nagy professzorok, és

utálom, hogy pofátlanul sok pénzt kérnek el ezekért a képzésekért, mert tudják, hogy megtehetik, mert szüksége van mindenkinek a képzésekre. Bosszantó, de szükséges.”

„Az első két módszer elsajátításánál még voltak pozitív élményeim, de azóta úgy veszem észre, hogy mindenki csak a pénz miatt csinálja, nem olyan lelkiismeretesen, mint előtte.”

„Hát most kezdtem el tavalyelőtt az integratív gyermek pszichoterapeuta képzést, azt nagyon élvezem és nagyon hasznos, ott tanulom meg azokat, amiket az egyetemen kellett volna. Tehát pótolja a gyakorlati hiányosságaimat.”

„A szakképzés az jó, az korrekt. Van egy kis tapasztalat benne, csinálunk szituációs gyakorlatokat már ez ledöbbsentő, hogy van ilyen, hogy szituációs gyakorlat. Illetve most olyan szerencsések vagyunk, hogy behoztak egy családot és minden hónapban egyszer látunk egy effektív terápiát detektívtükör mögül, hogy hogy néz ki.”

A módszerspecifikus képzések jellemzése többségében két nagy szálon fut. Az egyik ennek pozitív voltát foglalja magába, mivel itt végre azt kapják a gyakorlók szakemberek, amire vártak eddigi hosszú képződésük során. A másik szálon a képzések pénzügyi vonatkozásai jelennek meg. A keresleti oldalon a képzések kínálatával nem összeegyeztethető keresetek szabnak határt a fejlődési szándékoknak, ami a szakma hosszú távú virágzását és nem csak mennyiségi, hanem akár minőségbeli terjeszkedését, fejlődését is korlátozhatja. Ehhez nagyobb áteresztő képességre van szükség, nem pedig a tapasztalatok és az erőforrások korlátozására.

B) A JELENLEGI MUNKAHELY, MUNKAKÖR LEÍRÁSA

Az elhelyezkedés nehézségei, jellemzői

„Munkát kellett találnom, ami nem volt könnyű, mert nem tudtam, hogy kezdjek hozzá. Álláshirdetések nincsenek, a nevelési tanácsadóknak nyári szünet volt. Nagyon kellemetlen élmény volt így élni hónapokon át, hogy semmivel nem bíztattak.”

„Az államvizsgát követően pár hónap eredménytelen munkakeresés következett. Számos Nevelési Tanácsadót, Családi Tanácsadót és közintézményt felkerestem, de nem jártam sikerrel.”

„Igazából ott helyezkedtem el, ahol tudtam. Kötött a vidéki város igénye...tulajdonképpen nem számított az elején.”

„Egyelőre most azt látom, hogy Magyarországon, ha el tudsz helyezkedni pszichológusként, akkor összeszeded a két kezed, és meg sem kérdezed, hogy mennyiért.”

„Egészségügyben ilyen nagyon-nagyon alacsony pénzekért dolgoztatják a pszichológusokat, ha dolgoztatnak pszichológust.”

„Ezt a választást tulajdonképpen a kényszer szülte. Én egyáltalán nem gondoltam hogy én valaha tanácsadó pszichológus legyek, mert egyáltalán nem áll hozzám közel meg én nem akartam ezt így korán elkezdni. De mivel ez volt az egyetlen pszichológusoknak meghirdetett állás a neten, jelentkeztem.”

„...e mellé jött a nevelési tanácsadó. Nem akartam igazán iskolapszichológus lenni, mert meg voltam győződve, hogy kórházban szeretnék elhelyezkedni. De akkor volt ugye, hogy létszámstop az egészségügyben, nem volt semmi ismeretségem, protekcióm. Nyolc hónapig jártam a kórházakat, és akkor már nagyon ciki volt a szüleim előtt is... És akkor jött ez; még ide is nehéz bekerülni, csak nekem egy volt évfolyamtársam pont kilépett, és két nap alatt eldől, hogy ide felvettek.”

„Fél évig munkanélküli voltam már be is regisztráltam a diplomás álláskeresőkhöz, amikor összejött ez az állás... vidéken van állás csak az az általános tendencia, hogy mindenki feljön az ELTE-re tanulni és aztán nem ott helyezkedik el ahol eddig lakott, hanem Budapesten próbál meg és ezért Budapesten már iszonyú telített a piac. Itt már hatvan ezer forintért is kapsz pszichológust havonta.”

„Azzal tisztában vagyok, hogy egyre több hallgatót vesznek fel, és nem lesz annyi munkahely... Érdemes lenne megláttatni a fiatalokkal, hogy többfelé kellene próbálkozni, például külföldön.”

„Szakmán belül kissé belterjesnek gondolom. Többnyire ismeretség és nem a tudás alapján lehet előrejutni, de ez más szakmák esetében is így van.”

„Szerintem egy igazán jól megalapozott, pszichológusi diploma, az elég sok helyre tud piros pont lenni. Csak jól kell tudni eladni.”

C) A PÁLYAKEZDÉS NEHÉZSÉGEI

„...akkor jöttek a szakosodásnál a folyosói beszélgetések és pletykák, hogy miből lehet megélni és miből nem és így jött, hogy a tanácsadás az, amiből meg lehet élni, ahol fizetnek is azért, amit csinálsz, és ez így is volt.”

„Részmunkaidőben pszichológus vagyok, ingyen, részmunkaidőben pedig egy ügyfélszolgálaton vagyok telefonos, callcenteres munkatárs.”

„...így pszichológusként nem lehet, a maximum fizetés az 120 bruttó, jó esetben 130 és abból az ember nem tud fizetni egy lakást, annak a részleteit, háztartását. A családterápia az havonta elvisz tizennégyezret kapásból, a diákhitel törlesztés, szóval, hogy mindent nem tudsz kifizetni ennyiből. Muszáj többet akarni, ezért is van, hogy a legtöbb barátnőm HR-ben van.”

„...a gyakorlatban mindent nekem kellett kitapasztalni. Például teszket alig tanultam felvenni. Az egyetem után nem éreztem magam kompetensnek, felkészült szakembernek.”

„Kikerülvén az egyetemről érzi az ember a gyakorlat hiányát, nehéz szakemberként

helytállni. Ez valószínűleg az egyetemi „tömegtermelésnek” tulajdonítható, így az ember rákényszerül az önképzésre, a kollégák szakmai segítségére.”

„Rögtön a mélyvízbe kerültem az egyetem után. A kórházban mindig megkapom a szinte reménytelen eseteket. Nehéz feldolgozni azt, hogy esetleg nem tudok segíteni, nem tudok igazán utat találni a beteghez.”

„Hivatalos szupervíziós lehetősége nincs. A problémás eseteket a munkatársaimmal tudom megbeszélni, de mivel mindenki elfoglalt, erre kevés idő jut. Úgy tervezem, jövőre mindenképpen keresek magamnak szupervízort.”

„Ami még az előnye, de hátránya is, a nagyon nagy önállóság. Én döntöttem el, hogy mit csinálok, ugyanakkor pályakezdőként ez ijesztő is, hogy nincs semmi konkrétum. Mondjuk, meg tudjuk beszélni a nevelési tanácsadóban, de az esetmegbeszélésre heti egyszer van mód, és a csoportban vagyunk nyolcan. Egy esetmegbeszélőbe egy, esetleg két eset fér bele, akkor gondolhatod, mennyi időnként jut rám idő.”

„Szakmai kapcsolataim, tanácsadóim még nincsenek; egyelőre csak ismeretségeim vannak a szakképzés által.”

„A jelenlegi munkahelyem nem biztosít (szupervíziót), megfizetni még nem tudom, csak alkalmanként.”

„Önköltségen elmentem egy csoportos szupervízióba emiatt (hogy nincs szupervízió), főleg mivel a legelején elég bizonytalanak is éreztem magam.”

„Konkrétan nem is tudom, hogy mire számíthatnék, ha ezek a lehetőségek ne lettek volna (képzés szupervíziója, mentor). Tehát hogyha most kezdő lennék, akkor nagy gondban lennék (nincs szupervízió egyáltalán).”

„A munkahelyi légkör nagyon pozitív, de nem mindenben tudok részt venni, mert átmeneti helyzetben, egyfajta vendégként vagyok jelen (szülési szabadságon lévő kolléga helyén). Bár itt működik team-munka és van külső szupervízió is, ebből státuszom miatt kimaradok.”

„Mindenképp sok múlik azonban az adott munkakörnyezet vezetőjén: ő alapozza meg a légkört, határozza meg az értékelést, a konfliktusok kezelésének módját, és sokban hozzájárul az általános elégedettséghez. Nem mindegy tehát, milyen típusú vezetővel találkozunk a pályakezdő. Ezért mondhatjuk, hogy némi szerencse is szükséges egy szakember sikerességéhez.”

„De aki gyakorló pszichológusként képzelem el magát a jövőben, nem lehet annyira magára hagyott, mint amennyire időnként magára hagyottak meglátásom szerint a frissdiplomás pszichológusok. Nemrég talákoztam egy mostanában diplomázott hallgatóval, aki konkrétan már szervezetben – bocsánat, hogy így mondom – hazardírozik. Féelmeletesen nincsenek meg az alapok ahhoz, hogy amit szakmailag csinál, azt jól és korrektül csinálja, ugyanakkor érthető okokból rendkívül ambiciózus módon próbál szervezeti tapasztalatot szerezni. Csak így jó esélye van arra, hogy lejárassa a pszichológiát az adott szervezetben, és ő maga sem feltétlenül sikerélményeket szerezzen, hanem talán nem is tudja, hogyan lehetne sikeresebb abban a szituációban.”

„Bizonytalan vagyok, csak remélni tudom, hogy nemcsak nem ártottam, de segítettem is a gyerekeknek.”

„Sötétben tapogatózok, csak menet közben alakul ki, hogy mit kell tennem.”

„Sokszor ütközök saját képességeim korlátjába, sokszor kell szembesülnöm azzal, hogy egy adott problémát nem tudok hatékonyan kezelni.”

„Amikor elkezdtem dolgozni, úgy éreztem, hogy sötétben tapogatózók, hogy bizonytalan vagyok mindenben.”

„Csak állok, és olyan kislánynak érzem magam!”

„Azért itt eléggé sokféle emberrel és sokféle problémával szembekerültem. Megkockázatom, hogy jóval többel, mint amennyivel egy kezdő pszichológus általában szembesül. De épp emiatt rengeteget tudok gyakorolni.”

„Hát eleinte nem volt kialakult koncepció, és nem volt senki, aki megmondta volna, hogy hogyan kell csinálni, de idővel ez kialakult.”

„...abban érzek egy kicsi veszélyt, hogy kicsit elbizonytalanodtam a saját szakmai tudásommal kapcsolatban, vagy amikor így egyre több eset nehezedik rád, akkor rengeteg kérdés van bennem, és akkor ezeken ...nem mindig fordulhatok másokhoz és akkor jó lenne azért konkrétan segítségeket kapni vagy hogy tudjam, hogy hol keressem a választ...ezekben segítséget kapni, de ezeket folyamatosan a képzésen megbeszéljük, tehát azért fejlődök.”

„Úton vagyok afelé, hogy...ne akarjak fiatal, lelkes pszichológusként túl sokat, és hogy ne akarjam direkt és erőszakos módon megváltoztatni a világot, az embereket.”

„Magánpraxisom kezdődő fázisában vagyok, és azon állnak a dolgok, hogy meg lehet-e élni belőle... Jelenleg egyéni vállalkozóként magánpraxist üzemeltetek...több pszichológussal álltunk össze, és Budapesten egy lakást bérelünk, az a munkahely.”

„...kaptam is egy ilyen ajánlatot egy nevelési tanácsadóból, de ezt megelőzte egy másik ajánlat egy multinacionális cégtől, amely munka azonnal elkezdődött, és sokat is fizetett, így a nevelési tanácsadóba végül nem mentem el. Arra gondolt, ezt is kipróbálom, inkább most, mint később. HR-résztelenen dolgoztam, de nem pszichológiával foglalkoztam. Azt reméltem viszont, hogy talán később valamilyen pszichológiával kapcsolatos területen is elhelyezkedhetem a cégen belül. Ezt a munkát a közelmúltban hagytam ott, kiábrándultam az ottani légkörből, nem vártam meg az előrejutást.”

„Az első munkahelyem részéről még néhány klasszikus kommunikációs félreértés is történt: nem elég, ha te tudod, hogy mit csinálsz, hanem reklámozni is kell, ha nem teszed nem veszik észre és akkor nem tudják, hogy te mire vagy képes.”

„Én voltam az első pszichológus a kórházban és emiatt az első másfél évben még munkaköri leírásom sem volt... A rendszer egyetlen hátránya, hogy az pszichológus nélkül lett kitalálva, ahova utólag csöppentem bele. Ezért úgy érzem, hogy csak félig vagyok része a rendszernek. Hivatalosan a főnököm a főorvos, de szakmailag ő sem tud segíteni. Mivel nem volt kijárt útja a munkámnak, csak saját elképzeléseimre és tudásomra támaszkodhattam.”

A fenti idézetek jó részéből kitapintható a pályakezdők magukra maradottsága, elárvultsága. A pályakezdők sokszor nem találnak kapaszkodókat, ami a korábbi pszichológiai ellátórendszerek és ezáltal szakemberek túlterhelődéséből adódik, valamint az egyre nagyobb forráshiányból. Az elhelyezkedés nehézségei, valamint a módszerspecifikus képzés kapcsán körbejárt problémakör ugyanúgy vonatkozik erre a pályaszakaszra is. Kérdés az a szakma számára, hogy ezeket a foghíjakat, mennyire tudja betömni majd a fiatal generáció.

D) MUNKAFELTÉTELEK, MUNKAKÖRÜLMÉNYEK

„A ház azonban nagyon leamortizálódott, és a hely is egyre kevesebb lett, ahogyan nőtt a létszám. Így két épületben helyeztek el minket, de az nagyon megnehezítette a munkánkat. Ezért az egy évvel ezelőtt megkapott iskolai alsó épületrésznek nagyon örültünk. Sokkal jobb munkakörülményeket teremtett az új hely: csak ketten vagyunk egy szobában, felváltva, szép a berendezés, van elég jónak mondható a felszerelés, van tornaszoba, 3 számítógép. Nagyon központban van, ami szintén egy működési alapfeltétel, az egyetlen nagyobb probléma, hogy az iskola épületében működik.”

„...a helyzet sokszor igen nehéz, hiszen például (a helyhiány és a tárgyi feltételek elégtelensége miatt) mindenhova magammal kellett hurcolnom kis „irodámát”.”

„Az alapítvány egy elég strukturálatlan szervezet ... nincs definiált hierarchia, elég szervezetlen a működés, és bár a munkahelyi légkör pozitív, ez a rosszul definiált helyzet félelemkeltő és elbizonytalanító.”

„...hát az intézmények gazdasági hiányosságai, nagyon ritkán van hagyományos terápiás dolgokra lehetőség, hiszen nincsen szoba sem. Ha van is szoba, akkor az nem olyan intim hangulatú, hanem egy iskolaterem, vagy egy tárgyalóterem, vagy bármilyen kietlen. Akkor ugye tesztek, rengeteg játék, bábok, pont ezek a dolgok hiányoznak, melyekkel konkrétan lehetne dolgozni.”

„Az épület és a szoba is alkalmatlan erre, az eszközök nincsenek biztosítva.”

„...szigorodó jogszabályok, amik jelentős adminisztratív terhetek róttak ránk. A naponta vezetendő jelenléti ívek, forgalmi naplók, a számítógépes nyilvántartás, kódolási feladatok jelentős többlet-időt igényelnek, miközben gyakorlati hasznuk kevés. Eredeti célunkat (a dolgozók ellenőrzése, az ellátott esetek számának és az ellátás minőségének nyomon követése) korlátozottan töltjük be, viszont rombolják a bizalom és a szakmai kompetencia érzését az anyagilag amúgy sem honorált dolgozóknak, illetve rengeteg hasznos időt és energiát kötnek le, amelyek nyilvánvalóan csak a minőségi munka kárára használhatóak.”

Szakmai hierarchia, együttműködések: szakmán belül, kívül

„A munkahelyi légkör nagyon jó, ami szerintem az elismerésen alapul. Nálunk mindenkinek megvan a saját területe, és nyilván beelátnak egymáséba, de nem kérdőjelezzük meg soha a másik kompetenciáját. A másik, ami nagyon fontos, és ezen a munkahelyen nagyon jól működik, az együttműködés. Bármikor kérhetnünk egymástól segítséget, vagy esetmegbeszélést, soha nem kell úgy éreznünk, hogy egyedül vagyunk.”

„A kórházban egyébként rajtam kívül még két pszichológus dolgozik... Egymással nem vagyunk napi kapcsolatban, mindegyiküknek a saját osztályvezető főorvosa a közvetlen főnöke, illetve közös fejük az orvosigazgató. Így tehát mindhárman önálló tevékenységet végzünk az osztályokon belül, arról egymásnak nem tartozunk beszámolási kötelezettséggel, a kórház életéért közösen nem vállalunk felelősséget.”

„...a pszichológus mindenkor az orvosok alá rendelődik, legalábbis addig, amíg munkája hatékonyságával, és színvonalával esetleg mellérendelt viszonyba nem kerül velük.”

„Személyzetisek közül sokan sértőnek találták a pszichológusok bevonását, főleg az idősebb, tapasztaltabb személyzetisek. Ők úgy gondolták, maguk is képesek megítélni valaki alkalmasságát, van annyi jártasságuk a dologban.”

„Probléma a pedagógus-pszichológus ellentét. Pontosabban az, hogy a pedagógusok idegenkednek a pszichológusoktól, félnek, hogy beleszólnak a munkájukba, vagy minősítik őket, ha valamit nem jól csinálnak. Mindez hátráltatja a közösségbe való beilleszkedést.”

„Mivel együtt dolgozunk, és a pszichológus 'gyerekét' gyakran a pedagógus fejleszti, ill. fordítva, ezért egymásra vagyunk utalva és egyikünk sem viselkedik a hierarchia szerint (pl. nem kopognak be, vagy kérnek előre tárgyalási időpontot a vezetőtől a beosztottai). Sokkal inkább munkatársként viszonyulunk egymáshoz, mint főnök-beosztottként. Hiszen a vezető munkája ugyanaz, csak valamivel több. Nincs nálunk hierarchikus szerveződés szerinti viselkedés, de ez többnyire embertől is függ. Volt már olyan pszichológus alkalmazott, aki többre tartotta a pszichológus munkáját, mint a pedagógusokat és ezt érezte is. De ez nem jellemző.”

„Van olyan kerület, ahol 10-en is dolgoznak, mert kiépítették a hálózatot. A mi kerületünkben azonban 20 iskola van, és arra jutott 1 iskolapszichológus. Az iskolák nem tudják sajnos, hogy az iskolapszichológus és a nevelési tanácsadó nem ugyanaz. Nincsenek tisztában azzal a pedagógusok, hogy az iskolapszichológushoz fordulhatnak a tanárok is, valamint foglalkozhat az iskolai szervezettel, osztályközösségekkel... míg a nevelési tanácsadók csak egyéni terápiával dolgoznak, de semmiképpen nem olyanokkal, ami az iskolával kapcsolatos, mégis iskolapszichológus hiánya miatt gyakran be akarják vonni őket ilyen jellegű feladatok ellátására. Jelenleg van az egyik gimnáziumnak és egy általános iskolának is „félpszichológusa”, de nem ismerik őket. Az ált. iskola pszichológusával próbálták felvenni a kapcsolatot, meghívták őt a nev.tan.-ba, de egyelőre nem reagált, nem mutat hajlandóságot az együttműködésre. Ez sajnálatos, hiszen az

iskolapszichológus egyfajta közvetítő szerepet is betölthetne, fontos kapcsot jelenthetne a problémás gyerekek és a nevelési tanácsadók között.”

„A munkahelyi légkörről azt tudnám mondani, hogy igen feszült, mert másképp működik a pedagógiai és klinikai vonal. Bár ez így egyéni szinten nem ütközik ki, nincsenek egyéni ellentétek, de van egy erős feszültség.”

„Szupervíziora nem igazán van lehetőség, az alapítvány vezetőjéhez (aki pszichiáter) lehet fordulni a problémákkal, de ő elég pesszimista a pszichológiai tanácsadás és a terápia hatásosságát illetően.”

„...nehezen éltem meg ezt a pár évet, ugyanis egyedüli pszichológusként ki kellett vívnom a kollégák, főleg az orvosok és pszichiáterek elismerését. Nehezményeztem, hogy a munkámat nem értékelték.”

E) SZAKMAI KAPCSOLATOK, HÁLÓZATOK ILLETVE EZEK HIÁNYA

Szakmai körök, konferenciák

„Mindenesetre nagyon hiányolom azt a gyakorlatot, hogy iskolapszichológusok kisebb csoportja egy intézményen belül team-ként, egymást segítve, a vitás eseteket megbeszélve dolgozzon (ahogy arra léteznek példák pl. a fővárosban). Sajnos kevés esélyt látok rá, hogy ez a közeljövőben itt megvalósuljon, de ha lehetséges lenne a két státuszt betöltő pszichológus szoros együttműködése, és létrejöhetne a folyamatos kapcsolattartás közöttük és a megyében dolgozó további szakemberek közt, az úgy gondolom, megoldhatná az elszigetelődés kérdését.”

„Fontos még két dolog: a Pszichológiai Társasági tagság, bár ritkán megyek el a rendezvényekre, és fontos még a tanszékhez fűződő kapcsolat is.”

„Szerencsém volt abban, hogy egymást az önképzésben is támogató közösségbe kerültem be a szakképzésen.”

Kollégákkal való kapcsolatok

„A pszichiáterek egyébként segítettek nekem, például egy kolléganőm segített beindítani a magánrendelésemet.”

„A nevelési tanácsadóban is vannak olyan kollégáim, akikkel nagyon hasonló rendszer és szemlélet alapján dolgozunk.”

Szakmából baráti kapcsolatok

„Ebben vannak barátságok is: egyetemen vagy egyetem előtt szerettek, amik a személyes kapcsolat révén váltak fontossá. Ebben természetesen van egy bizalom is egymás iránt. Ezek akkor is működnek, ha egy jó ideig nem találkozunk. Sok információval látjuk el egymást. Van 5-6 olyan pszichológus barátom, akik egészen más területeken dolgoznak, de mégis nagyon fontos a véleményük. Fontosak még a szakképzésen épített kapcsolatok – nem a teljes évfolyam.”

Mentori, mesteri, tanári kapcsolatok

„Munkámban irányadónak tekintem az egyik volt egyetemi oktatómat, aki nemcsak a gyakorlatban jártas, de naprakész elméleti tudással is bír. Közel áll hozzám a főnököm szakmai hozzáállása, sokszínűsége, segítőkészsége is.”

„Fontos szakmai kapcsolatnak tartom kapcsolatomban relaxációs szupervizorommal, aki egyben példaképem is.”

„... volt a gyakorlatvezetőm az egyetemen, aki a mai napig segít, mentorkodik fölöttem, ilyesmik... akihez olyan esetekben tudok menni, hogyha írásos alátámasztást kell kérnem, ez szupervízióként is működik.”

„... így a képzés kapcsán van egy, aki a képzésnek az egyik alappillére, én azt hiszem, hogy a szakmai identitásom meg a fejlődésem szempontjából ő a legeslegfontosabb ember.”

A fent felsorolt módjai alkotják a szakmai információs rendszer, vérkeringés érhálózatát. Ebben vannak ütőerek és hajszálerek is, kinek hogyan alakult ki az egyedi érhálózata. Amennyiben a korai időszakokban – egyetem éve alatt – ezen hálózatok csak csökevényesen alakulnak ki, akkor a későbbiekben már nem valószínű, hogy ezen alappályák kialakulását visszamenőlegesen is be lehet pótolni. Ezért is van többek között kulcsfontosságú szerepe az egyetem alatti tapasztalatoknak a pályaszocializációs folyamatok elsajátítása szempontjából.

Mivel ez egy nehezen átadható készségeket igénylő szakma, ezért a pályaszocializációs folyamatok erősségének meghatározó szerepe van a szakma életképességét, egészséges működését illetően. A hallgatói létszám robbanásszerű növekedése, a munkahelyi túlterheltségből adódó lazuló, megszakadó munkahelyi kapcsolatok, a globálisan is egyre jellemzőbb időhiány és a szakmai kapcsolatok anyagias átlénygése ezen folyamatokra gyengítő hatással nehezültek, ezért ezen kapcsolatrendszer „rekultiválására” kellene törekedni.

Meglepő észrevétel volt, hogy a 100 interjúból mindössze 1 fő emelte ki MPT-beli tagságát, amely mégis csak legfőbb érdekképviseleti és szakmát tömörítő szervünk, identitásunk szimbóluma lehetne.

F) SZUPERVÍZIO

Kollégákkal

„Szupervíziónk nincs, bár most gondolkozunk ezen, hogy kifejezetten lefixálni egy időpontot, mert most kinek éppen valami van, így összetrombitálunk, egy-két embert, aki éppen ráér, de most beszéltünk pont erről, hogy jó lenne rendszeresíteni. Még ha nem is olyan hiperképzett és hipertapasztalt társaság, de legalább, hogy ez a több szem többet lát elv alapján legyen.”

„Hivatalos szupervíziós lehetőségem nincs. A problémás eseteket a munkatársaimmal tudom megbeszélni, de mivel mindenki elfoglalt, erre kevés idő jut. Úgy tervezem, jövőre mindenképpen keresek magamnak szupervízort.”

„Nagyon jónak látom a közösséget, mert bárkihez lehet fordulni, ha problémás eset merül föl. Leggyakrabban ketten beszélnek meg az esetet, de ritkábban az is előfordul, hogy mindenki jelen van és közösen dolgoznak a problémán.”

„Bármikor fordulhatok a főnöknőhöz és az egyik kolléganőhöz, hogy a nehezebb eseteket megbeszéljem velük.”

„Munkatársnőmmel, akivel végül is végig évfolyamtársak voltunk, meg együtt járunk a képzésre is, szóval nagyon hasonló a szemléletünk. Ő az elsődleges, aki mindig a rendelkezésemre áll, meg fordítva is.”

„Nincsen szervezett formája, de informálisan jól működik. Egymással sok esetet megbeszélünk, illetve nem dolgozunk egyedül, hanem párosával vezetünk tréning csoportot. Rajtam kívül 3 tanácsadó dolgozik a cégben, velük szoktam ilyen eseteket megbeszélni. Egyrészt egyik kolleganőmmel, akivel az egyetemre is együtt jártam, illetve a főnökömmel, aki sokkal tapasztaltabb.”

„...szupervíziónk nincs megoldva, csak személyes szinten beszéljük meg az eseteket munka után, de nem hivatalos, szervezett formában.”

„...idős pszichológus kolléga, akivel lehet beszélni arról, hogy van egy ilyen-olyan eset és akkor mit lehet csinálni.”

Szakmai vezetővel

„Szupervízióra nincs igazán lehetőségünk, a főnökünkkel megbeszélhetjük ugyan az eseteket, de ő ritkán érhető el.”

„Szupervízióra nem igazán van lehetőség, az alapítvány vezetőjéhez (aki pszichiáter) lehet fordulni a problémákkal, de ő elég pesszimista a pszichológiai tanácsadás és a terápia hatásosságát illetően.”

„Sajnos igényem lenne rá, de nem nagyon van lehetőség, régi tapasztalt trénernek azok, akik segíthetnek, ebből egy van. Akitől én is tanultam és problémákkal megkereshetem.”

A szervezetfejlesztő üzletágban az ügyvezető, aki mentor és coach egyben, hozzá tudok fordulni. De szakmai problémákkal kapcsolatos mentor nem nagyon van.”

Esetmegbeszélésen

„A szupervíziót a kórházi kollégákkal oldjuk meg, esetmegbeszéléseket tarunk, a kórházi betegek esetében ez kötelező is nekünk. Szerencsére a problémás eseteket hivatalosan és személyes alapon is ugyanazokkal tudom megbeszélni.”

Képzésen

„van ez a saját fejlődésemet szolgáló szupervízió, ami Pesten van ugye a képzés kapcsán, és őhózzá, őt tartom a legjobbnak.”...

„A képzés során igyekeztem minden ilyet kihasználni.”

Hivatalos szupervízió

„Szupervíziót kapunk, van mód konzultálásra. Elsősorban kollegákkal tudom megbeszélni a történeteket.”

„A legtöbb nyereségem a munkából a szupervízió és a team-megbeszélések. Nem is tudom elképzelni, hogy ezek nélkül a beszélgetések nélkül hogyan lehet dolgozni.”

„Heti rendszerességgel van terápiás szupervízió, de ez változni fog, esetmegbeszélés pedig havonta van.”

„Tulajdonképpen fennáll a lehetőség a szupervízióra, de gyakorlatilag nagyon kevés az az idő, ami erre van.”

„Ezt mindig külsős végzi, mert a belső ember kontraindikált. Minden évben más jön... Érdekes, mert mindenkinek más a módszere és sokat lehet belőle tanulni nagyon. Én ebből tanultam a legtöbbet: a konkrétumokból.”

Alternatív esetmegbeszélések

„A szupervíziót oly módon oldjuk meg, hogy még az egyetemről kialakult egy csoport, mely időről-időre összeül és interviós esetmegbeszéléseket tart. Ez a szakmai személyiség gondozás is egyben. Az egyik tag hoz egy esetet, amiben elakadt és segítséget kér a kollégáktól, hogy együtt feltárják az esethozó rejtett erőforrásait, hogy képes legyen megoldani a helyzetet. Tanácsokkal nem látjuk el, hiszen a szakmájának és az esetnek legjobb ismerője az esethozó, csak segítséget nyújtunk neki.”

„A személyesebb része jobban működik, tanárainkat meg tudom keresni, illetve egymással szoktunk eseteket megbeszélni informálisan.”

A szupervízió számos formája, mederbeli folyása megmutatkozott az iménti csoportosítások kapcsán. Ezek többé-kevésbé szemléltetik azt a hiányélményt és

igényt, amely a szupervízió erősebb jelenlétét szorgalmazza. A pszichológia, mint szakma születése példájából is láthattuk, az intézményesülések igen fontosak minden szakmánál, ezek ugyanis a szakma határait kijelölik, és ezáltal védelmi funkciót is betöltenek. Ennek alapján úgy látjuk, hogy a szupervízió komoly szerepet játszik az intézményesülés folyamatában – és fontos lenne az intézmények természetes működéséhez kapcsolni.

G) AMI NEHÉZSÉGET OKOZ A SZAKMÁBÓL ADÓDÓAN

„...nagyon nehéz elviselni, hogy mindig csak a rossz dolgokkal keresnek meg engem. Minden napra jut valami nagyon negatív, valami rossz hír.”

„Nagy kudarctűrés kell ehhez a munkához, mert sokszor nem nagyon történik semmi. Jó, hogy van min gondolkodni, de ennek a másik oldala, hogy az eseteket nem lehet lerakni, otthon is dolgozni kell vele pszichésen.”

„Általában véve távolságtartó magatartás jellemezte őket velem szemben; itt sokkal többet kellett bizonyítanom, hogy elismerjenek: nemcsak a munkámat, hanem a szakmámat is.”

„Egy munkatársam szerint a pszichológusnak változtatnia kellene a beállítódásán. Tekintve, hogy a menedzserek rétegének tagja vagyok, nem meglepő, hogy túl gyengekezőnek tartanak.”

„... a legtöbb ügyfelet már máshonnan ismerem... ez egy kisváros, itt majdnem mindenkit ismersz valahonnan.”

„...már sokszor előfordult, hogy az anyukákat is kezeltem, mert úton-útfélen megállítanak a problémáikkal, mivel régóta ismernek engem.”

„Létszámstop van, akkor előbb rakják ki a pszichológust, mint mondjuk egy sebészt, mert attól még megy az osztály, ha nincs ott, aki a lelkeket simogatja.”

„Nagyon fontos volt, hogy megtanuljak egy ilyen multinacionális cégen belül működni. Részben azért, mert az, hogy nem ilyenekkel kezdtem, abban volt egy félelem attól, hogy hogyan állom meg magam egy ilyen helyzetben. Szerintem ennek van egy mélyebb oka, ami már ilyen analitikus megközelítés, de félttem pénzt keresni igazán. Pedagógus családban a gyökerek arról szólnak, hogy „szolgálj”. Ezt a félelmet le kellett küzdenem, de örülök, hogy nekiugrottam ennek. Korábban is tartottam tréningeket, amiket szépen megfizettek, de ez egy elköteleződés egy másik életforma irányában. Ez nagyon erősen próbára tette az értékrendemet.”

„Pénzt is akartam már keresni, bár ez nem volt teljes mértékben összeegyeztethető arra irányuló etikai elveimmel, hogy a pszichológiát pénzért vagy bármilyen cég érdekeiért végezzem.”

„Elvesztettem az ártatlanságomat. Pedig lehet, hogy én tudtam volna meghalni ártatlanul. Nem mindig könnyű, vagy jó azt látni, hogy az emberek hogyan lesznek anyák, feleségek. A valóság néha nem könnyű. Volt egy kritikus pont, amikor átfordultam és

beletörődtem, hogy már mindent másképpen fogok látni. „A tehetséges gyermek tragédiája” című könyvben nagyon szépen van leírva, hogy, ha végigmész ezen a belső folyamaton, elveszítesz valamit, viszont élővé válsz.”

„...tehát itt az ember nem tud... mindig ugyanúgy kell nagyjából teljesítenie, minden jelölttel, minden ügyféllel ugyanúgy viselkedni, tehát itt nincs helye annak, hogy az ember most lazít, most jó kolléga, ma rossz napja van, ma jó napja van, mert mindig más emberekkel találkozik, tehát itt nem az van, hogy ugyanazokkal az emberekkel dolgozza le azt a napi nyolc órát, akikkel megengedhető, hogy hol ilyen, hol olyan napja van, hanem mindig másokkal, és azt mindig ugyanúgy kell .tehát az önfegyelem mindenképp kell.”

„Szupervízió esete szintén ambivalenciákkal jár: A páciensnek joga lehetne megtudni, ha mással is megbeszéli az esetét. Ugyanakkor 'joga lehet nem tudni', hogy bizonytalanságot, indulatokat, személyes érzéseket szült a pszichológusában...”

„...milyen nehéz feladat a hivatalos team-időkön kívül időt és helyet találni a munkatársi kapcsolatok ápolására, pedig erre nagy szükség volna. A rendelési idők szétszabdaltsága miatt egyedül a heti közös megbeszéléseken találkozik mindenki mindenkivel, a szorosabb munkakapcsolatok ezért a közös rendelési idők függvényei – bizonyos munkatársak soha nincsenek bent egy időben, az ő kapcsolatuk ezért biztosan felszínesebb marad, mint a többet találkozóké. A szoros munkahelyi protokoll miatt 'mentálhigiénés' célzatú együttlétekre gyakorlatilag csak kinek-kinek a szabadidejéből lehetne szánni, ám ezt a fentebb vázolt kihívások (megélhetés miatti túlterheltség) mellett utópisztikus elképzelés.”

„Mondjuk én kifejezetten élvezem, és ilyen helyen nem is lehet vegytiszta pszichológusnak lenni. De nagyon nehéz volt így lógni a levegőben, hogy nincs kitől megkérdezni.”

„A legfőbb problémák szintén a főnök hozzá nem értéséből fakadnak (gyermekorvosként főorvos), mert úgy véli, hogy bárkit, bármikor csak úgy beutalhat a pszichológushoz. Elképesztő esetként mesélte el, amikor a titoktartást áthágva követeli egy-egy kliens anyagát, vagy egy drogos kollégát kötelezően beutal hozzá stb.”

„A közeg a legfőbb probléma, a vezető nem szakember és ellenséges, ezért rossz a légkör.”

A szakma nehézségeivel minden pszichológusnak és leendő pszichológusnak érdemes tisztában lennie, mivel ezekre fel kell készülni, ezeket ki kell tudni védeni és meg kell tudni oldani. Ezen technikáknak a készletrendszerét szerencsés esetben biztosítják a pályaszocializációs folyamatok.

A szakma gyakorlásának problémái

„Nehéz az önképzést, a tanulmányokat a munkával összehangolni, időben megszervezni, és még emellett magánéletet élni.”

„A túlterheltség mindenképpen, az ember tudja, hogy mit tud vállalni és annyit vállaljon, mondjuk ez nyilván nehéz, mert az ember pénzt szeretne keresni.”

„A közalkalmazotti bértábla számai szinte minden családban élő munkatársat arra kényszerítenek, hogy többlet-munkát, másodállást vállaljanak. Ez mind időben, mind energiában igen megterhelő. Az alapfeladatok ellátásán kívül nyilvánvalóan minimalizmusra ösztönöz, könnyen vezet kiégyezéshez.”

„(A kórház) mellett nem tétlenkedtem, pályázati programokban vettem részt, ifjúsági irodában dolgoztam, voltam sorozóbizottságnál is, és tanítottam főiskolán sportpszichológiát.”

„...ahhoz, hogy te, szakmailag önbizalmad legyen, ahhoz nyilván rengeteg befektetéssel jár, tehát rengeteget kell képezned magad, ami pénz gyakorlatilag életed végéig nem fog megtérülni, még hogyha ötezres óradíjjal dolgozol, akkor sem, vagy pedig annyit kellene dolgoznod, hogy azt nem lehet bírni, hát nem tudom.”

„...korábban gyermektelen házaspárként nem okozott gondot a mindennapos kiadások fedezése – egyedül a szükséges és kötelező továbbképzések finanszírozása jelentett anyagi megterhelést, ez azonban jelentős volt.”

„Gyermekeket nevelőként minden bizonnyal nehéz lesz a továbbiakban, hogy hogyan teremtsük elő a megélhetéshez szükséges pénzt úgy, hogy a gyermekekre szánt idő se csorbuljon drasztikusan. Munkatársaim példája azt sejteti, hogy magánrendelés, többletmunka nélkül nehéz megélni – az viszont a családi életet fenyegeti. Ettől egyértelműen félek.”

„A Nevelési Tanácsadóban - bár ehhez kell a legtöbb szakmai tudás és ez szakmailag eddig a legjobb hely, ahol dolgozhatom – keresem eddig a legkevesebbet, ezért van egy magánóvoda, ahol dolgozom, mint logopédus és mint óvodapszichológus, és a szupervízoromnak van egy magánrendelője és ott van néhány esetem.”

„Nem az a kérdés, hogy megbántam-e vagy sem, de az biztos, hogy még egyszer már nem csinálnám végig, mert nagyon sok pénz és nagyon sok energia, csak emiatt, nem a munka miatt, vagy amiatt, ahogyan változtat minket a munka.”

„A szakmai identitásom távolabbi jövőt nézve valószínűleg konfliktusba fog kerülni a családdal, mivel ez az életmód (tréningezés) sűrűbb, és kevésbé beszámítható, mint amit egy család el tud viselni, főleg egy anyától.”

„Kevés az idő és rengeteg a munka, természetesen, sok a kihívás és a lehetőség.”

„Egészen egyszerűen az a helyzet, hogy nálunk támogatja a munkahely (a szakképzést), de mindig csak két embernek. Nyilván a régebbiek kerülnek előbb sorra. Ha pedig önállóan finanszíroznám, a szabadságokat akkor sem tudnám megoldani.”

„Azt érzem, hogy egy kicsit az én bajom, hogy nem tudom megtartani az egyensúlyt, és hogy végletes vagyok, hogy vagy üzleti élet és munkapszichológia, vagy a nonprofit egészségügy. Azt érzem, hogy nagyon sokat lehet dolgozni, szükség is van rá, de a finanszírozás nagyon nincs megoldva. Amit tudok csinálni, az hogy fenntartok egy-két olyan csatornát, ahol még kapcsolódom az üzleti szférához. Ezen kívül egymást erősítjük azokkal az emberekkel, akik hasonló helyzetben vannak.”

„Vannak olyanok, akikkel kapcsolatban a munkám során azt éreztem, hogy rájuk nem bíznék embert, valamiféle veszélyt éreztem velük kapcsolatban, talán azt, hogy nem eléggé egészségesek, és emiatt veszélyeztetik azokat, akikkel dolgoznak. Gyereket semmiképpen nem bíznék rájuk, de felnőttet sem.”

„Problémák vannak, pl. a főnöke (aki nem pszichológus) 'lenyúlta' az egyik esetet egy éves terápia után. Valószínűleg ezt rendszeresen csinálja, ami senkit nem érdekel, pedig ez hivatalos közeg. Nincs rendben, hogy a pszichológusok működési keretei nincsenek tisztázva és nem védik meg az érdekeiket.”

A szakma gyakori problémáira ugyanúgy felkészültnek kell lenni, mint a szakmából adódó nehézségekre. Ezen gyakori problémák összegyűjtése mind a tájékozódást és a szakmára való felkészülést segíti, mind pedig a szakma érdekképviseletét ellátó személyek és a szakma iránt felelőséget érző szakemberek számára nyújthat érdekes, szemléletes adalékokat a mai helyzetekről, amelyek megoldásában mindannyiunk együttes összefogása és fellépése szükséges.

A szakma jellegzetességei

„Folyamatos képzésben kell lenni, gyakorlatban szintén. Kollégákkal kapcsolatban lenni, mind szakmailag, mind barátilag. Fontos a nyitottság, az új lehetőségek meglátása. Élethosszig kell képezni magukat, tanulni, fejlődni.”

„...én úgy látom, hogy mindenki ezerrel képzi magát, még az idősebbek is.”

„A pszichológus olyan, mint a jó bor, „minél idősebb annál zamatosabb”

„A szakmai továbbképzést nagyon fontosnak tartom, pont amiatt, hogy az egyetemen nem kapunk a kezünkbe használható eszközöket, tehát muszáj csinálni, minél többet, mert abból lehet kiépíteni magunknak, amit használni tudunk. Megállás nincs, mindig képezni kell magunkat, ami egyfelől nagyon jó.”

„Lehet azonban, hogy idővel szembesül saját magával, és ha fel tudja ezt dolgozni, ebből a fordulatból fog jól gazdálkodni. Konstruktívan kell felhasználni a saját élményanyagot.”

„Pszichológus identitásom alappillérei a komplex tudás megszerzése, az emberi kapcsolatok és emberi működés megértésének szándéka ('mögélátás és azon keresztül elérni a fejlődést'), az állandó szupervízióba járás, a segítő szándék.”

„Pszichológusként ez egy nagy előny, hogy sokféle feladatot lehet végezni, és hogy sok mindenre betanítható az ember, amit aztán megfelelő minőségben elvégez. Tehát, hogy sok az olyan szerep, amit szabadúszóként lehet végezni, és ez szabadságot biztosít az embernek.”

„Amúgy is olyan emberek kerülnek be, akik toleránsabbak empátikusabbak, szociálisabban érzékenyebbek.”

Etikai kérdések

„...etikai szempontból kételyek merültek fel a gyerekekkel és tanárokkal egyszerre folytatott terápiával kapcsolatban, ezért ezekre nem vállalkoztam.”

„Látok jó néhány etikai problémát. Pl. Nagyon sok terapeuta kettős kapcsolatot kezd a klienssel, sokan szívességet is kérnek a páciensről, sokan nem tudják elengedni páciensüket, ezzel saját nárcisztikus igényeiket elégítik ki, jó néhányan nagyon erős hatalom motivációval rendelkeznek.”

„...gyerekkorú kliens esetében, akit a szülő hozott el a rendelésre, mennyiben adhatom ki a gyereket a szülőnek?”

„Nehéz nemet mondani, mivel még csak most indult be a rendelésem, de az etikai szempontok előrébb valók: akin nem tudok segíteni az első interjú során kialakult kép alapján, azt máshoz tanácsolom, nem vállalom el mindent csak a pénzért.”

„Súlyos beavatkozási dilemmát okozhat, hogy bár a gyámhatóság értesítése a megoldást kínálhatja, a klienssel való bizalmi állapot fenn kell tartani.”

„Hát a felettesek kíváncsisága, meg a titoktartás közti dilemma, a felettesek utasítása ugye, az elég kellemetlen, mikor valaki valakinek az ismerősének az ismerőse és közben te alkalmatlannak nyilvánítanád, mint örökbefogadó szülő, de a polgármesternek a testvére, vagy a mit tudom én, kije és akkor lehet választani, hogy vagy kirúgnak, vagy alkalmasnak nyilvánítod, ez nagy probléma...”

„Felmerült bennem, hogy a pszichológiai szakvélemények, amiket az alapítvány számára a gyerekekről írok, rossz kezekbe kerülhetnek – érzésem szerint ebből a szempontból is elég rendezetlenül folynak a dolgok ezen a munkahelyen. Ami még etikai nehézséget okoz a munkám során, az a titoktartás helyes kezelése a gyerekekkel végzett munka során.”

„...ki olvas bele a szakvéleményekbe, meg ki nem, ezt például így konkrétan nem találtam így sehol leírva, tehát az nagyon jó lenne, ha ezt így tudnám, hogy kinek mit lehet kiadni vagy milyen formában: szóban vagy írásban, de ezeket, ezeket nem tudom.”

„Hogy lehet kezelni az információkat, melyeket pszichológusként tudok. Ebből mit lehet továbbadni!?”

„...a jószándékú, aggódó pedagógus, illetve a szülő felé nehéz megtalálni az informálási kötelezettség és a gyermek felé fogadott titoktartás közti helyes arányt.”

„Etikai problémának azt látom, hogy mi az, amit visszaadhatok a tanárnak, úgy hogy mégsem sértsem a titoktartást.”

„Etikai problémaként ezen a munkahelyemen az merül fel, hogy pl. amikor beszélgetek a szenvedélybetegekkel, eltereltekkel, meg kell kérdeznem és a véleményben akár le is kell írnom, milyen drogokat fogyaszt páciens, és milyen gyakran. Ha viszont valakinek rendőrségi ügye van, és a rendőrség kikéri a kartonját, akkor elolvashatják, mit írtam a betegről. Megmondhatom a páciensnek, hogy mindent leírok, amit mond, de akkor ő nem biztos, hogy őszintén el fogja mondani a dolgait, ez pedig hátráltathatja a gyógyulását. Másrészt, ha a diagnózisban írok valamit, azt sokszor egy az egyben nem

mondanám el a páciensnek, annak viszont joga van mindent megnézni, amit róla írtak, és ezt meg kell valahogyan oldanom, mert a bizalmi kapcsolatot létre kell vele hozni, az önfeltárást el kell indítani.”

„...vonzó lehetőség volt, csak az utolsó pillanatban kitalálták, hogy ne csak a tréningeket, hanem az alkalmasság-vizsgálatot is csináljam. Viszont az alkalmasság-vizsgálatot végző pszichológus hatalmi pozícióban van a munkavállalóval szemben, amit nem lehet magunk mögött hagyni tréning-szituációban: ezt nem szerettem volna és szerintem az emberek sem hiszik ezt el.”

„Az volt a veszedelmes ebben, hogy amikor a diplomámat megszereztem, akkor nem azért tettem, hogy osztálykirándulásokat bonyolítsak le.”

„Etikai probléma nem sok merült fel, főleg akkor történik ilyen, mikor az ügyfélnek más az érdeke, mint a tanácsadónak, és nehéz megtartani az egyensúlyt, hogy mennyit lehet tenni az ügyfélért, mennyit pedig a szakmai etika megtartásáért.”

„Akkor ugye tesztek, rengeteg játék, bábok, pont ezek a dolgok hiányoznak, melyekkel konkrétan lehetne dolgozni. Nyilván ezt az ember egy kicsit kreatívabban megoldja, vagy beszerez magának egy-két dolgot, nem feltétlenül legális úton, de hát így igyekszik az ember.”

„Jelenleg konfliktusként élem meg, hogy a mélyebb pszichológiai összefüggéseket, mélyebb feldolgozásokat mennyire vigyem bele szervezeti munkába. Ezt összefüggésben látom a pszichológus identitásával is, hiszen úgy érzem, hogy a szervezetpszichológiában szokásos 'nagy pénzékért' nekem valami nagyon komoly szakmai munkát kell hozzáadott értéként megvalósítanom. A komoly hozzáadott értéket számomra a mély pszichológiai munka jelenti, ez viszont mind engem, mind az ügyfelet jelentősen meg szokott terhelni érzelmileg.”

Kiegészítés

„Úgy érzem, hogy kilátástalan a munkám, nem igazán jutok sikerélményhez. Rengeteget dolgozom, szükség is van a munkámra, de lelkileg megterhelő. Érdekes az osztályon belüli pozíció, mert bár elfogadják a kollégáim, mégis érzem, hogy sem az orvosok, sem a nővérek közt nincs helyem.”

„Igazából a legnagyobb veszély szerintem a monotonia.”

„A kiegészítés fő okának az önreflexió elvesztését tartom. Kiegészítéshez vezethet, ha a pszichológusnak szünet nélkül a pszichológiával kapcsolatos munkát kell végeznie, és ha nem fordít elég időt közben saját magára. Azok a külső tényezők is frusztrálóak lehetnek, amelyek a klienssel végzett munkára hatnak, de a pszichológus által nem befolyásolhatóak.”

„Nagy mértékű a fluktuáció ezen a munkahelyen, mert nagyon meg van kötve a szakemberek keze, robotmunkának tekinthető a vizsgálatok sorozatos végzése, ráadásul mindez alulfinanszírozott és nincs semmi egyéb juttatás.”

„Veszélyeztető tényezők lehetnek: szakmai támogatás hiánya és az alacsony jövedelem... Ami még veszélyként szóba jöhet, az a monotonia a munkában és a sorozatos kudarcok.”
 „...a lelki túlterheltség igen fenyegető tényezővé nőheti ki magát idővel! Egy másik lehetséges buktató a maximalizmus, ami nagyon jellemző rám. Meg kell tanulnom lejjebb adni mind a másokkal-, mind pedig a magammal szembeni elvárásaimból, mert ez is könnyen burnout-hoz vezethet.”

„Nagyon reális veszélynek tartom, mivel nagy intenzitással dolgozunk a személyiségünkkel, mind időben, mind lelki mélységben a szervezetfejlesztési tanácsadás során.”

„A tréningtartás maga egy olyan műfaj, ami kegyetlenül kiéget, nagyon nagy stressz minden rajtad múlik, nem lehet rossz napod, nem hibázhatsz. Benne vagy egy három szögben a megrendelő, az embered és magad, ami között nagyon nehéz lavírozni. Jó hangulatot kell teremtened még akkor is, ha stresszes vagy... problémát jelenthet, amikor túlhalmoznak.”

„Sokakat elveszíték a lakók közül, akik közel kerülnek hozzám, s az is számít persze, hogy a fizetéssel sem igazán vagyok elégedett a befektetett munkához képest.”

„A főnök maximalizmusa, gyakran azt érzem, hogy ennek egyszerűen nem tudok megfelelni, ami sok stresszt okoz. Mindig több a feladat, mint az idő.”

„A túlterhelődést mindenképpen fenyegető veszélyként élem meg.”

„(az idősebb kollegák) a kiégés irányába vadul hajtanak, de hát ők ilyenek.”

„A túlterheltség és a segítség hiánya a legrosszabb, amikor folyamatosan jönnek a kudarcok. Számomra a monotonitás és a tehetetlenség érzése a legkevésbé elviselhető.”

A fenti felsorolásokból – sokszor egybehangzóan – láthatjuk, hogy mi vezethet szakmánkban kiégéshez, ennek milyen jelei, megjelenési formái vannak. Ezek tudatára és számba vételére azért van szükség, hogy megtehessük ellenük az óvintézkedéseket, hogy szakmánk és annak tagjai egészségesek maradhassanak.

Ami a kiégés ellen megvéd

„...soha nem tudnék úgy kiégni, mint pl. sok pedagógus, mert sokkal személyesebb kapcsolatom van a gyerekekkel, mint egy iskolában.”

„Sokat dolgozok, de a kórházban megkapok minden segítséget, hogy a tanulmányait elvégezhessem, támogatják a szakképzést, kapok tanulmányi szabadságot.”

„...erős protektív tényezőt látok a munkatársakkal való, jól szervezett team munkában, és ebből adódóan a rugalmas, egyéni igényekhez is igazodó szupervízióban, ami informális túlsúllyal, főként az esetekre fókuszálva történik.”

„...nagyon fontos, hogy legyen egy szupervízorod vagy egy mentorod, akihez ha nagyon égető kérdéseid vannak egy esettel kapcsolatban, akkor bármikor elmehess. Meg hát nyilván rengeteg rutin, meg hát azért kell, hogy megtanulj töltekezni.”

„Fontos, hogy ki kell kapcsolódni, mivel más lehetőség emellett nincs, mert kell valami erőt gyűjteni, amiből utána újra adni tudunk.”

„Amikor talajvesztett voltam, csak egy dolog volt biztos: mi a szakmai hátterem és a tudásom, ami megvan, és amit nem szeretnék elveszejteni, és még használni szeretném, és mi az a működésmód, ami számomra komfortos.”

„Jó szakmai bázis, megfelelő szupervízió segítségével elkerülhető. Saját barátokat, családot és ismerősöket is valamilyen szinten fel kell használni segítségként.”

„A túlterheltség ellen olyan értelemben, hogy ki kell ventillálni a történeteket, úgy érzem heti rendszerességgel kellene a szupervízió, de ez náluk sajnos csak havonta van.”

Amennyire a pro és kontra érvekre egyaránt szükség van, úgy érdemes számot vetni azzal is, mivel előzhetjük meg a kiégést, amely veszélyhelyzet elkerülése mindannyiunk közös érdeke. Érdemes ezeket összeszedni, mivel ez is lehet szakmaspecifikus és hozzájárulhat a pályaszocializáció hatékonyabbá tételéhez, mivel védelmet nyújt a legfőbb „szakmai betegség” ellen. Az egyik legfontosabb és leggyakrabban említett protektív tényező a szakmai gyakorlat és az egyetem alatt végzett munka volt.

A szakma helyzete a társadalomban, a gazdaságban, működésének problémái

„Nem minden esetben egyértelműek még számomra a továbbküldés, szakemberhez irányítás lehetőségei sem itt a városban (sok esetben a megyeszékhely, illetve a főváros jöhet csak szóba), hiszen kevés a pszichológus, de azért nem reménytelen a helyzet.”

„Az még fontos tudni a klienskörömről, hogy sokan azért jönnek el oda, mert a diákoknak semmi pénzük nincs, és ha én nem foglalkozom velük, akkor nem fognak tudni segítséget kapni. Tehát nem feltétlenül olyan problémáik vannak, amivel klinikai pszichológushoz lenne szükséges fordulni. A pénzügyi oldal miatt viszont elég nehézkes a továbbküldésük, még akkor is, ha ezt adott esetben szükségesnek látom.”

„Ezenkívül az egészségügyi és oktatási rendszer állapota mindennapos frusztrációt okoz. ...elkeserítő látni, hogy a szenvedő gyermek, család tőlünk kikerülve nem tud továbblépni, mert a fogadó partner-intézménynek nincs lehetősége azonnal vagy huzamosabb ideig fogadni, terápiában részesíteni őket. Külön nehézség, hogy a gyermekek problémájának hátterében gyakran a szülők lelki szenvedése áll. Ennek orvoslása viszont kívül esik a szakmai és intézményes kompetenciánkon (egyetlen lehetőség a már említett családterápia), ezért fontos volna megfelelő szakemberhez irányítani őket. A TB által finanszírozott pszichoterápiás rendelés felnőttek számára azonban lényegében nincs - ami van, azt épp mostanában szüntetik meg. Az egyetlen lehetőség a magán úton szervezett terápia, ennek anyagi terheit azonban ma kevesen tudják vállalni. A gyermekek tehát gyakran nemigen tudunk érdemben segíteni...”

„Olyan kapacitásbeli problémák vannak, hogy örül mindenki ha végez a dolgával.”

„A munkahelyi légkör nem mondható jónak – amiben jelentős szerepe van a gazdasági problémáknak, rossz szervezeti struktúrának –, mely a vizitdíj bevezetése óta csak romlott. Az általánosan csökkenő betegszám mellett megnőtt a kisebbségiek száma, s mivel teljesítményberezés van, mindenki igyekszik minél több beteget 'fölhajtani', ami rányomja a bélyegét az ellátó és ellátott viszonyára.”

„A helyi önkormányzat nem nyújtott megfelelő támogatást.”

„A tanácsadó a képviselő testület számára nem jelent mást, mint egy egységet, melyet a költségvetésbe kell iktatni. A valódi funkciót már csak kevesen látják. Sajnos jellemző, hogy az önkormányzat nem érdeklődik az általa fenntartott intézetek iránt. A megfelelő szinten tartás érdekében további személyekre lenne szükség, akiknek fő feladata a menedzselés, lobbyszás.”

„...Ki vagyunk szolgáltatva a kórháznak, minden a főigazgatón múlik meg az anyagiakon.”

„A továbbképzésekre szánt pénzt rengeteg felé kellett minden évben elosztani, így egy-egy emberre nagyon kis támogatási összeg, általában az esedékes tandíj-részlet 20-30%-a jutott – szemben az elvileg adható 80%-kal.”

„...ezt már többször is mondtuk a főnökünknek, hogy szükségünk lenne rendszeres szupervízióra. Mondjuk, ha mást nem, hetente egy alkalommal elhívni valakit, aki ezen a területen jártas, vagy támogatást tud nekünk adni, de mivelhogy nincs rá keret, így nincs.”

„csak informális lehetőségek vannak: a tapasztaltabb kollégák közül többen készségesen állnak a fiatalok rendelkezésére, ha kérdés, kétség merül fel. Gondot csak az időpontok egyeztetése jelent, illetve az a körülmény, hogy a munkaidő keretén belül nincs lehetőség ilyen megbeszélésekre, azaz az elvileg szorosan a munkához tartozó szakmai jellegű együttlételet ki-ki a szabadidejéből áldozza fel, mindenfajta anyagi elmentételezés nélkül.”

„Dolgoztam már családsegítő intézményekben, itt fizetési problémák adódtak. Gyakori az ingyenmunka, a politikai rezdüléseknek igen erős hatása van az ilyen intézményekre nézve.”

„...a költségvetés jelentős hányada az önkormányzattól származik. Mindez csupán a fő állású dolgozók bérére, a helyiség fenntartására és az alapvető eszközi ellátottságra elegendő. Bizonyos mértékű létbizonytalanság mindig fennáll, hiszen a professzionális szolgáltatás csak a költségvetésből nem tartható fenn. Egy 2000-ben életbe lépő törvény meghatározza a dolgozók minimális létszámát. E szerint az intézménynek négy fő hiánya van a törvényi minimumhoz képest.”

„Hát azon kívül a gyermekvédelem elég nagy családás számomra, mert nem feltétlenül a gyerekekről szól, hanem leginkább az intézményről, meg annak fennmaradásáról, rengeteget lehetne rajta javítani, de sajnos a vezetőség szemlélete sem erre irányul, hanem inkább a fennmaradásra, meg a túlélésre, így állandó leépítések vannak, ami nyilván áskálódást okoz, megbontja a munkahelyi viszonyokat.”

„...egyre gyakrabban a klinikai szakképzettséggel és pszichoterapeuta oklevéllel rendelkezők sem kapnak állást, nincs egyensúlyban a kereslet és a kínálat, pedig szükség lenne pszichológusokra.”

Szakmai jövőkép

„Mára már ugyan többen vagyunk, de az előremeneteli lehetőségek így is behatároltak.”

„Majd jó lenne magánpraxis, csak nem tudom, hogy ennek milyen keretei meg lehetőségei vannak. Én ezt csak úgy tudom elképzelni, hogy csoportosan együttműködve, nem arra gondolok, hogy többen kezelünk egy páciens, hanem, hogy legyen esetmegbeszélés, ha valakinek más a szakterülete, akkor odavinni, vagy hogy viszem én a csoportot, ő meg mellette csinál családterápiát, tehát, hogy közvetlen kommunikáció legyen azok között, akik között mozog a beteg.”

„Szeretem a jelenlegi munkahelyem, de hiányzik a pszichológiai munka terápiás része is. Az lenne a legideálisabb számomra, ha meg tudnám tartani a mostani álláso-
mat, és mellette részállásban terápiás munkát is tudnék majd vállalni, hogy betöltse ezt az űrt.”

„Vágyam egy olyan intézmény, amit néhány kollégával hoznánk létre – félig privát keretben, gyerek és család témában.”

„A szakképzés elvégzése után - a gyermekotthonos tevékenységem mellett - szeretnék saját patientúrát kiépíteni, majd a távoli jövőben, a családterápiás képzés elvégzését követően olyan könyveket írni, amelyeket a laikusok is haszonnal tudnak majd kezükben forgatni.”

„Én már három gyerek mellett nem fogok teljes állást vállalni. Tehát vagy az lesz, hogy lesz egy félállásom és mellette egy vállalkozásom, ami elsősorban tanácsadásról fog szólni, de nem gondolom, hogy kizárólag üzleti tanácsadás-támogatás lenne ebben, hanem egy kicsit szeretnék visszahozni az életvezetési tanácsadásos múltamból. Mert ez nagyon szép és hálás feladat.”

„Hosszú távon a maszekolásban látom a lehetőséget.”

„Hát egyelőre bizakodó vagyok. Most minden úgy tűnik, hogy sikerül, szeretnék elindítani egy alapítványt, most már hetek kérdése, és úgy néz ki, hogy elindul, ez azt jelenti, hogy akkor nem leszek ennyire kiszolgáltatott helyzetben a leépítésekkel kapcsolatban, meg ilyesmi, hát egyelőre nem érzem magam veszélyben.”

„Mindemellett magánrendelőt is nyitottam, ahol saját betegeimet kezelem. A doktori cím megszerzése után pedig kacérokodom a gondolatokkal, hogy elmenjenek egyetemekre, főiskolákra oktatni.”

„Már létre is hoztunk egy egyesületet a volt évfolyamtársaimmal, ahol mentálhigiénia foglalkozásokat tartunk. Ki akarunk építeni egy ökofalut, színházi előadásokat szervezünk pszichológiai témákkal kapcsolatban.”

„...szeretnék majd később egy magánpraxist nyilván, ebben látom az egyetlen lehetőséget a jövőre nézve, mert ebből megélni csak így lehetne.”

„Szintén tervem a jövőben, egy önálló cég, vállalat kialakítása, amit az addig megszerzett szervezeti és pszichológiai ismereteim alapján alkotnék meg.”

„Sok minden érdekel... Szóval én nem vagyok biztos benne, hogy mondjuk 20 év múlva ezen a pályán leszek, és ez nem a pályáról szól, hanem, hogy többfelé el vagyok köteleződve.”

„Rövid távú céloom egyelőre, hogy összeszedjem a saját két lábon való állásomat. Azért is vagyok úgy, hogy lehet, hogy most egy darabig feladom a pszichológuskodást és keresek több pénzt valami más munkával.”

„Tehát én szívesen tartanám ezt, hogy vegyesen emberi erőforrás, tehát ilyen cégesebb feladatokat, és klinikai feladatokat ellátni.”

„...az életem későbbi szakaszában szeretnék egyéni terápiával foglalkozni vagy coaching-gal, valószínű, hogy az eddigi szakmám miatt az utóbbi lesz, csoportosról egyénire áttérni. Az életem még későbbi szakaszában meg karitatív tevékenységgel foglalkozni.”

Kevesen nyilatkoztak szakmai jövőjüket illetően igen részletes, hosszú távú, több lépéscsopontot tartalmazó stratégiai tervről.

Az interjúkból igen változatos kép tárul elénk ugyanakkor arról, hogyan képzelik el a jövőjüket. A többség ezek közül örvendetesen, a társadalmi elvárásokkal, irányvonallal és körülményekkel összhangban a *magánosodásban* látja hosszú távon az útját. A nem idézettek többségénél (ami a meginterjúváltak nagy részét jelenti) azonban a „nem tudjuk, nem említette, nem tudja” típusú válaszok domináltak, azaz a jelenlegi helyzetüktől nem várnak lényegesen eltérőt. Ez egyelőre még a nagyobbik csoport, ami hosszú távon, a képességek megváltozásával remélhetőleg módosulni fog.

H) KI A JÓ PSZICHOLOGUS?

Ebben a kérdéskörben sokrétű és „lelkes” válaszokat kaptunk. Fontos kiemelnünk, hogy az *alumni-válaszkészség* meglehetősen nagy, azaz a visszajelzések meglehetősen „dúsak” és lelkesek ebben a témakörben. Ez egy újabb adalék az alumni-visszajelző rendszerek kialakításához.

„...a pszichológus fellépésének sokszor nagyon konfrontálónak és határozottnak kell lennie, máskor viszont diplomatikusan és szűkszavúan érdemes viselkedni, és persze nem mindegy, hogy mikor és kivel szemben lépünk fel az adott módon.”

„A hangsúlyt a tiszta és nyílt kommunikációra, és ennek fejlesztésére helyezem.”

„Aki lelkileg nagyon edzett, nem sikerre éhes, szakmailag elkötelezett, biztos magában,

hazaérve lepergeti magáról az eseteket, tud relaxálni, ismeri magát, jól tudja alkalmazni az elméleti tudását, és nem utolsó sorban könnyen tud kapcsolatot kialakítani a nehezebb betegekkel is. Kritikus tényező az önismeret, a tapasztalatszerzés, a szakmai fejlődés.”

„A szaktudás nélkülözhetetlen, de önmagában nem elegendő. A pályakezdés időszakában persze elsődleges fontosságú, egy friss diplomás szakember fő értéke. Azonban csak ezután kezdődik a képzés második, igazi szakasza: a kellő tapasztalatok megszerzése. Mindezen túl egy pszichológus számára elengedhetetlen, hogy megfelelő kommunikációs készséggel rendelkezzen. A kellő emberismeret, tapintat és diplomácia segít megtalálni az emberekkel a közös nyelvet – ami nélkülözhetetlen, hiszen a pszichológus összekötő kapocs egy cég különböző hierarchikus rétegei között.”

„...segíteni erőszakkal nem lehet, nem érdemes. A segítők százszázalékosan támogatják a szolgáltatás igénybevételének önkéntességét. Fontos a panaszok ítéletmentes fogadása. A kapcsolat alapfeltétele a meghallgatás, megértés.”

„Az önreflexió és a megfelelő önismeret nagyban segít a pályán.”

„Tulajdonképpen bárki lehet jó pszichológus... igazából senkire nem mondanám, hogy ne jöjjön erre a pályára.”

„Nem kellene ilyen hatalmas izék, ilyen szakmai piruettek, hanem, hogy legyen egy olyan emberi hozzáállása a dolgokhoz. Legyen önismerete. Ez szerintem nagyon fontos. Ne legyenek vakfoltjai és hogy dolgozzon ezen, hogy ne legyenek. Legyen rálátása saját magára.”

„A pszichológus ne akarjon görcsösen segíteni.”

„Fontos élménye az ilyen segítő kapcsolatokban a találkozás a másik emberrel. Ilyenkor mindketten egyenrangú felek, a pszichológus tulajdonképpen csak támasza a személynek azon az úton, amit maga kell megtaláljon. Azért is jók ezek a találkozások, mert mindkét fél tanul a másiktól és tanul önmagáról is. Elengedhetetlen a nyitottság.”

„A jó pszichológus szerintem többek között nyitott, pozitív hozzáállással rendelkezik, elfogadó és szakmailag felkészült, aki követi a szakma fejlődését; kontraindikált a szakma szerintem az egoista és a túlságosan versengő beállítottságú emberek számára.”

„...szakértelemre, flexibilitásra és persze kritikai érzékre is szükség van. Számomra az a jó pszichológus, aki biztos magában, tevékenysége hatékonyságában; sok elméletet és módszert ismer, amelyeket egymással összhangba hozva képes alkalmazni; személyisége mentes a torzulásoktól; könnyed és rugalmas; tudásával nem él vissza; intelligenciája mind szellemi, mind érzelmi téren megfelelő; és legfőképp: emberszerető.”

„Kritikus tényezők a jó szakemberré válásban, illetve kontraindikációk: a sérült személyiség; az unintelligencia; a szülőkörűség és az empátia hiánya.”

„A jó pszichológus szerintem képes megszerezni... fontos az is, hogy képes maradjon magát kívülről szemlélni. Fontos még a hidegvér is, mert azért előfordul, hogy a kliensnek olyan mondat hagyja el a száját, hogy attól azért elég sokan megdöbbenének.”

„...ez olyan terület, hogy annyiféle, felé lehetne ezen belül szakosodni, hogy szerintem sok ember megtalálná itt a helyét a legkülönbözőbb személyiségjegyekkel, de hát nyilván, akinek nincs empátiás érzéke, vagy nem tudom, aki nem tud a másik ember szem-

léletébe helyezkedni, vagy túlságosan nárcisztikus vagy öntelt, az semmiképp, meg hát nyilván akinek ilyen problémái vannak önmagával, mondjuk mindenkinek van, csak aki ezt nem kezeli, vagy nem próbál ennek a mélyére ásni.”

„A nyitottság szerintem az egyik legfontosabb tulajdonság. Fontos az empátia, de a túlzó empatikusság sem jó, mert nem tudja jól irányítani a helyzeteket. Szerintem valamennyi keménység kell ehhez a szakmához, az az attitűd, hogy szeretjük a világot és megváltoztatjuk, az szerintem nem annyira segít. Legyen jól gondolkodó, legyen hiteles, nekem ez nagyon fontos.”

„Nekem az a jó pszichológus, azok közül, akiket látok, aki nincs egy dolog mellett elkötelezve, nem egy szemüveget hord, hanem van kitekintésük és az előttük ülöt egészben képesek látni, nem csak egy diszciplína, szemlélet mentén gondolkodnak, be tudnak emelni más szemléletet is, ha a beteg érdekei úgy kívánják. Fontos, hogy csapatban tudjon dolgozni, be tudjon illeszkedni abba a csapatba, amiben dolgozik.”

„...ne hatalommotiváció vezérelje, ne önmagát gyógyításától vezérelve végezze munkáját, ne a saját nárcisztikus igényeit elégítse ki. Ne áldozza fel magát a pszichológia oltárán, mintegy hivatást tudja csinálni, segíteni akar, de nem csak a szakmájának él, van magánélete is. ... Milliőféle pszichológus van. Mondhatnám azt, hogy ne legyen erőszakos vagy „instabil zizi”, de attól ő még lehet jó pszichológus. Nem tudnék olyat mondani, mert ez általános szidás lenne.”

„Mindenképpen nagyon fontos az önismeret annál, aki kiírhatja a névjegyére, hogy pszichológus. Komplex, rendszerszemléletű gondolkodás, nagy ismerethalmaz jellemzi. Előre is kell tudnia kalkulálni. Sok hatást kell értékelnie egyszerre. Alapvetően egy harmonikus, dinamikus személyiség.”

„A túlságosan nárcisztikus emberek talán ne jöjjenek erre a pályára, fontos, hogy a pszichológus ne legyen elbizakodott. Aki nagyon szeret tetszelegni abban, hogy ő az, aki majd meggyógyítja az embereket, nem biztos, hogy jó pszichológus lesz.”

„Azt tartom jó pszichológusnak, akiben van némi alázat, a szakma, vagy a páciens iránt; ezt nem rossz értelemben mondom. Tehát, hogy ne az legyen, hogy már a saját önmegvalósításomról szóljon. Az is alázat, hogy egy pedagógussal vagy szülővel úgy ülsz le, hogy ne érezze, hogy te vagy A PSZICHOLÓGUS. Lehet valaki módszerspecifikusan és szakmailag iszonyat jól képzett, de ha valahogy olyan a személyisége, akkor az egésznek keresztbe tesz. Természetesen csak személyiséggel sem lehet jó valaki, az sem elég. Nyilvánvalóan kellene szakmai eszközök. Az a jó pszichológus, akinek összhangban van a pozitív személyisége a szakmai tudásával és van benne (nem rossz értelemben vett) alázat. Legyen partner és ne tekintse magát egy ilyen „isteni entitásnak.”

„A jó pszichológus tudja hogyan működik az emberi test, szereti az embereket és segíteni akar a rászorulókon. Ennek a kontraindikációja, hogy ne menjen az pszichológusnak, aki nem szereti az embereket, nem empatikus és nem reflektív. Ismerni kell a motivációt és az ne a pénz legyen.”

„A nyitottság és a többszemponúság alapvető. Kell magabiztosság is, hogy tudja, hogy jól csinálja és hiteles legyen, mert ettől hatékony. Akinek komoly lelki problémáik van-

nak, és elsődlegesen segíteni akarásból szeretne pszichológus lenni, az nem jó. Bizonyos értelmi képességek alatt sem jó. A többi képlékeny, ráadásul sokféle terület van a pszichológián belül, tehát sokan megtalálják a helyüket.”

„Az érdeklődését meg kell tudni tartani. Meg hát a saját eszközeit is folyamatosan újítani kell, tehát kell tudni megújulni, színesíteni a palettát...hát nagyfokú önkontroll is kell.”

„A jó pszichológus jellemzői szerintem:

- Megtalálja a hangolt páciensével,
- Rá tud hangolódni,
- Érdeklí a szakma és a kliens is,
- Emberi is, vagyis nem túlzottan objektív, de megtartja a szubjektivitás határát is,
- Sokat tapasztalt,
- Igyekszik a kapocs, híd fenntartására és felépítésére a klienssel,
- Empatikus, elfogadó,
- Hiteles,
- Érett személy,
- Segítőképz, de nem megmentő,
- Új lehetőségeket ismerjen (szakirodalom és gyakorlatok),
- Érzelmileg legyen terhelhető,
- Ne vonódjon be túlzottan.

Klinikai területen, például kórházban:

- Ne szálljon el,
- Tudja helyén kezelni a szakmaiságát,
- Nárcizmussal küzdjön meg,
- Felismerje saját hibáit (ehhez megfelelő önismeret kell).

Ne jöjjön pszichológusnak az:

- Aki saját életét akarja megoldani,
- Akinek nincs önismerete,
- Vagy nem akarja megismerni saját magát,
- Nincs hivatástudata,
- Motiválatlan,
- Akiben nincs empátia,
- Akit nem érdekelnek az emberek, a problémák.”

„A jó pszichológus (kiemelve, hogy pl. a gazdaságpszichológia területén valószínűleg más kompetenciákra lenne szükség):

- háttérben tudja tartani a saját meggyőződését, a hozzá forduló saját megoldásának megtalálását segíti

- megfelelő empátiás képességgel rendelkezik: tud meghallgatni, megérezni, együtt érezni, ráérezni
 - reflektál saját magára, rájön, ha személyes érintettsége van az adott témában, tudja nem belevinni azt a páciens terápiájába
 - jól együtt tud működni más szakemberekkel, kollégákkal, nem dinamikázik, nem megerősítést keres az esetek megoldásában
 - kibírja a hozzá fordulókat negatív érzéseit, mellettük tud állni, nem veszi magára
 - tud segítséget kérni, van benne szakmai alázat, hajlandó a rendszeres továbbképzésre
 - tudja a határait, nem akar mindenkit megmenteni, örömtelenül dolgozni, önfeláldozás árán gyógyítani
 - a páciensstől akarja megtudni, hogy mi a baja és mitől – a közös munkából tudja meg ezeket –, nem a kórlapról, egy beszélgetés alapján felállított diagnózisokból, előzetes elméletek alapján
 - képes állandóan felülvizsgálni a kialakult véleményét, a felállított diagnózist, kibírja a bizonytalanságot, a „még nem tudom”-ot
- És hasonlóképp, véleményem szerint az NE jöjjön a pályára, aki:
- gyorsan előhúzzható, csalhatatlan személyiségelméletekre vágyik
 - öngazdolást keres a másoknak való segítségben, mert enélkül nem lenne boldog
 - arra vágyik, hogy másokat segítsen az egyetlen helyes megoldás(ok) és út megtalálásában
 - mindennél jobban szeret konkrét tanácsokat adni, és nincs nagyobb öröme annál, mint ha megfogadják
 - nem bírja ki, hogy valaki negatív indulatokat táplál iránta
 - nem tud egy életen át tanulni, tanácsot kérni
 - nem tud közvetlen megerősítés, dicséret, sikerek nélkül dolgozni, hatékonyságot átélni.”

Szakma presztízse, elismertsége, helye a társadalomban – a pszichológiai kultúra

„Egyre inkább megbecsülik a pszichológusok munkáját. Kb. 10 évvel ezelőtt jóval kevesebb beleszólásunk volt a cég ügyeibe, és ehhez képest a mostani állapotok sokkal kedvezőbbek. A vezetőségnek is változik a hozzáállása, szerencsére pozitív irányba, és a dolgozóktól is nagyon sok kedvező visszajelzést kapunk a munkánkkal kapcsolatban. Minden kis lépésnek örülni kell, és én bízom benne, hogy az évek során ez a kép csak még pozitívabb lesz.”

„...a munka világában ennek tud presztízse lenni, lehet, hogy mi szerencsés helyzetben vagyunk, hogy ebből elég jól meg tudunk élni, de úgy érzem, hogy megfelelően tiszteletben van tartva ez a munka, és végül is ezért vagyunk megfizetve...semmiképpen sem

vagyunk ebben alulbecsülve...ma már nagyjából talál az ember olyan állást, ahol így használhatja az alap pszichológiai képességeit, úgyhogy összességében nem egy alábecsült szakma ez...”

„Én bízom benne, hogy a jövőben a pszichológusok szava többet fog érni, mint most, amikor még szinte minden attól függ, hogy az adott személyzeti vezető, aki hozzánk irányítja a dolgozót, vagy a munkára jelentkezőt, személy szerint hogyan viszonyul a mi munkánkhoz.”

„Sok tanár utálja a pszichológusokat, és azt még inkább, ha elvárnak tőlük valamit.”

„A pszichológus pálya presztízsét őszintén szólva nem túl magasnak látom. Sem szakmailag, sem anyagilag nem tart ott a legtöbb pszichológus, hogy emeljen valamit a szakma presztízsén, ez főleg vidéken igaz.”

„...minden munkakör fontosabb volt, még azt mondom, hogy a sofőré is. 'Mert az ügyis csak beszélget egész nap az emberekkel' – mondogatták. Úgyhogy tele volt a hócipőm, egyrészt amiatt, mert alig értékelték valamire a munkánkat anyagilag, másrészt pedig volt a fejünk fölött kb. 3 főnök, egymásra épülve.”

„A pszichológia szerepét saját benyomásom szerint a társadalom felemásan ítéli meg, van, aki elfogadja és van, aki semmire sem tartja.”

„...nagyon változó értékeket ölt az egyes cégeknél. Az adott szervezettől, az ottani hangulattól, a munkaviszony felfogásától és a dolgozókkal való bánásmódtól is függ, hogy mennyire fogadják el az újonnan felvett (pszichológus) alkalmazottat.”

„Részben nagy presztízse van (főleg a szakmán belül), részben meg nincs.”

„...különösen nehéz egy pályakezdő munkapszichológusnak, hiszen ez a szakma – a nyugati országokhoz képest – még kevéssé elterjedt nálunk; így többet kell harcolni a megbecsülésért, mint egy olyan szakembernek, aki közkedvelt foglalkozást választott.”

„Kívülállók, akik nem állnak kapcsolatban vele, gyakran a pejoratív módon közelítik meg. Tartanak igénybevételeétől, mert úgy vélik, csak hátrányos helyzetű, visszamaradott gyerekek járnak pszichológushoz. A leggyakrabban 'az én gyerekem nem hülye', és 'az én gyerekem nem idegbeteg' mondatok hangzanak el.”

„Akik viszont már megfordultak az intézményben, elsősorban a szolgáltatás pozitív oldalát látják.”

„A pszichológusi szakmát egyfelől misztikusság övezi – „az ember, aki minden kérdésre tudja a választ, minden problémát megold” –, másfelől sokszor lenézéssel közelítenek hozzá.”

„A szakma presztízsét meglehetősen alacsonynak tartom, amit, ha végig nézek a volt évfolyamtársaimon, megalapozottnak tartom. Ezenkívül soknak tartom a pszichológiában, mint tudományban előfordul 'humbuk' megfogalmazásokat és a módszertani hiányosságokat, amik szintén hozzájárulnak a pálya alacsony presztízséhez.”

„Sajnos a közalkalmazotti státusz megélhetési szempontból nem előnyös, társadalmi megbecsültsége anyagiakban nem nagy. Az iskolázottság nincs arányban a fizetéssel. A munkavégzés inkább hivatásszerű.”

„A pálya presztízse sehol sincs. Ha csak azt nézzük, a reális mutatókat, hogy az ambu-

lancia, az például különböző pontokat kap, mondjuk az elvégzett első interjú, diagnosztikáért és az OEP a gyűjtött pontok után fizet, és más, ha megcsinál egy első interjút egy végzett pszichológus, meg más, hogyha egy pszichiáter végzi ezt. Teljesen más besorolásban van, más pontszám jár. Van ez az oldala, ha ezt nézzük, azt mondom, hogy nem ott van, ahol lennie kéne. Aztán másik része meg, hogy szükség van rá, de a rendszerben nincsen helye, státusz szempontjából, mert azt nem tudnak adni.”

„Az országban egyelőre alacsony a pálya presztízse.”

„Én mindig azt mondom mostanában, hogy a kórházban a pszichológusra az, akit még a nővérek is lenéznek. De alapvetően nem ennyire durva a helyzet. Az orvos az távol tartja magát és csak a diagnózist szűri le, a nővérek meg nem tudnak hova tenni minket.”

„...nincs megbecsülve, nincs megfizetve...”

„Le van járatva a szakma, nincs hitelessége, és nincs népszerűsítve. Ennél már csak az a rosszabb, ha mielőtt hozzám jön, már másik, akár több pszichológusnál is járt, és egyik sem segített. Kiráz a hideg attól, hogy a pszichológus csak bólogat, figyel és megért, esetleg még azt mondja, hogy ühüm.”

„Szakma presztízst már az egyetemi tanulmányaim során is alacsonynak tartottam, és a munkám alapján is így látom: sokszor még a klienseim, akik elég elfogadók ahhoz, hogy pszichológust keressenek fel, szembesítenek a 'szokásos' előítéletekkel, pl. 'a vesémben látsz', 'dilis vagyok, ha pszichológushoz kell járnom.’”

„...az elkövetkező évek eredményei, a köztudatban kialakított nézetek, vélemények fogják majd eldönteni, hogy a pszichológia milyen presztízst fog tudni kiharcolni magának Magyarországon.”

„Magyarországon ma még fenntartásokkal kezelik a pszichológiát, a pszichológusokat. Azt hiszem, hogy sokat kell tenni azért, hogy ez a tudomány, illetve szakma a megfelelő elismerésben részesüljön. Ehhez viszont az szükséges, hogy az álpszichológia, a bizonyítékokkal nem rendelkező elképzelések, a kuruzslás eltűnjön a színről.”

„...szakma felelőssége, hogy leépítse az emberekből azt az érzést, hogy a pszichológus valami 'látó', misztikus személy. Emellett persze vannak olyan emberek, akik csak pszichológusnak nevezik magukat, de magukkal sincsenek tisztában, őket inkább 'sarlatánnak' nevezném.”

„Szerintem a férfiak gyakran elutasítják ezt a szakmát, nőiesnek tartják, nem egzakt-nak. Sokan félnek tőle, mivel úgy gondolják, hogy bajuk származhat belőle.”

„Sok szakember ad okot arra, hogy okoskodónak és autoriternek tekintsek a szakmát. Mintha mostanában romlana a szakma presztízse.”

„...úgy gondolom, megvan ennek a szakmának a presztízse, még ha nem is fizetik aszerint.”

„A humán foglalkozásuk között mindenképpen van presztízse neki, akár az orvosok között is, a társadalomban inkább misztifikált, félelemkeltőbb dolognak látom. Budapesten egyre többen kérnek segítséget a pszichológusoktól, és azzal, hogy pénzt és energiát szánnak rá, az a presztízst is emeli. Persze soha nem lesz akkora óradíjunk, mint egy jogásznak, de kényelmesen meg lehet belőle élni.”

Ami sikerélményt ad

„Én érzem a szeretetüket is, de biztos, hogy nagyon sok van benne abból, hogy én akarom benne lenni az életükben.”

„A munkámban azt tartom a legnagyobb személyes nyereségnek, hogy hasznosnak érzem magam, hogy érzem, hogy jó az, amit teszek, és jót teszek másoknak. Nagyon sok a pozitív visszajelzés, a pozitív megerősítés, az érzés, hogy fontos, hogy ott vagyok, hogy a jelenlét és a kedvesség elég ahhoz, hogy jót tegyek másokkal, és örömet szerezzek nekik.”

„A hozzám kerülők legnagyobb része azért fiatal és motivált, épp azon van, hogy jó szocioökonómiai státuszba kerüljön, és ezek miatt sok pozitív feedbacket is kapok.”

„Nyereségként könyvelem el, ha látom változni a klienst, ha újra hozzám jönnek vissza egyéb problémával, ha hatékonyan tudnak haladni, és ha helyén tudják kezelni a dolgokat.”

„...abban látom a nyereséget, hogy az emberek egymásnak adják a kilincset, mert hallották, hogy itt tudnak segíteni nekik.”

A szakma szeretete

„Ha újrakezdhetném, újra ugyanezt a pályát választanám.”

„Szeretem csinálni azt, amivel foglalkozok.”

„Jól érzem magam a bőrömben, szeretem, hogy önálló, független vagyok és azzal foglalkozom, amit szeretek.”

„...szeretem, amit csinálok, és úgy érzem, hogy tényleg hatékonyan tudunk együttműködni a többiekkel.”

„...pályával kapcsolatban nagyon optimista a jövőképem, mert szerintem ez a pálya nagyon sok lehetőséget rejt.”

„A pszichológiában amúgy is az a jó, hogy ez egy olyan foglalkozás, amiben folyamatosan lehet fejlődni. Nagy tere van nem csak a szakmai előmenetelnek, hanem magában hordja a szakma az emberi, személyes fejlődést is.”

„Minden pillanat nyereség számomra, mert annyira szeretem csinálni.”

Amikor a szakmáról nincs elég információ

„Mindig vannak, akik túl sokat szeretnének megtudni, de nem rossz szándékból, inkább tájékozatlanságból. Nincsenek tisztában azzal, hogy milyen információkat adhatok ki, és mi az, amit nem mutathatok meg.”

„Az iskolapszichológusi feladatok ellátása igen nehéz helyzeteket teremt: a tanácsadóba önkéntesen érkező gyermekek ellátását kísérő titoktartási kötelezettség folytonos magyarázkodást kíván, a pedagógusoknak csalódást okoz.”

„...az orvosok nem nagyon tudták elképzelni, mit is fog egy ilyen munkatárs csinálni... a pszichológust egyfajta lila köd veszi körül, értelmetlen szakkifejezésekkel tudományoskodik, hosszadalmas terápiákat végez, és mindenekelőtt meg voltak róla győződve, hogy a pszichológus szembehelyezkedik majd velük, és esetleg még akadályozza is a munkájukat.”

„Ők maguk se értettek egyet, nem tudták, hogy mire lehet használni. Rangsoroltak, és mi voltunk a végén.”

„A szakma nagyon gyorsan hígul; sokan végeznek komoly felkészültséget igénylő feladatokat szinte semmilyen végzettséggel; ember legyen a talpán, aki meg fogja tudni mondani egy szakemberről, hogy kompetens-e az adott területen.”

Javaslatok a szakma jobbítására

„Az interakciók megkönnyítése és a felesleges bürokrácia visszaszorítása érdekében a formanyomtatványok használatát kikapcsolták, a bejelentkezést lehetővé tették személyesen, telefonon, levélben.”

„(Szupervízió kapcsán):.. valakit, aki ezen a területen jártas, vagy támogatást tud nekünk adni ...pedig szerintem kötelező lenne, hogy ezt így beiktassák a munkarendbe, vagy hogy erre legyen lehetőség. Főleg kezdetben, ez elég fontos.”

„Szerintem terápiás intézményben alapból kellene lennie szupervízióknak, méghozzá úgy, hogy a költségvetésbe is be legyen építve.”

„A mai piacorientált világban nem a lakosság érdekei, szükségletei az elsődlegesek. Holott a társadalmi változások a prevenciók szükségességét megnövelik. A problémák és következményeik egyre sokasodnak és súlyosabbak lesznek az ifjúság körében. A pszichológiai szolgáltatások iránti igény növekvő, a fenntartási kötelezettség teher. Ily módon a fenntartó megszakítja a kapcsolatot a társadalom és az intézmény között. Az intézmény vezetőjének véleménye szerint a szociális intézkedésekre befektetett tőke olcsóbb lenne, mint a minősíthetetlen emberek elviselése.”

„...miért ne akarhatna a nevelési tanácsadó is fejlődni vagy magánrendelést tartani?”

„Amíg nem szedi össze magát a magyar társadalom és gazdaság, addig nem igazán lesz lehetőség igényt formálni az átlagembereknek pszichológusi segítségre.”

„Tehát inkább a magánpraxis felé orientálódni fog gondolom az egész, és ott már biztos, hogy több megbecsülés lesz. Mert nyilván ott már azok fognak téged felkeresni, akik tényleg szeretnének változni, és szükségük van rád és elismernek, és segítségért fordulnak feléd.”

„Bár szerintem kell a verseny is, mert az pozitív irányba visz, ha megszerzed a helyed a szakmában.”

„Agyon van tudományosítva a szakma. Dogmaszerűen kezeljük a tudományt, a terápia menetét, mindent, csak épp nem érünk el vele semmit. Így szerintem nincs értelme,

hiteltelen és hasztalan... Nyilván vannak keretek, bár szerintem azok sem szentek, és főleg nem szabad olyan dogmatikusan használni őket, ahogy azt tanítják. Számomra ez olyan, mint az időhúzás, jó lassan érjünk el bármilyen előrelépést, pedig az embereknek így sincs nagy bizalmuk bennünk, akkor azt miért támasztjuk még mi is alá? Igen is kell kérdezni, és ha kell, válaszolni is lehet.”

„Ami lehetne, az az, hogy az ember szakmai fórumokra eljár, és akkor ott összeméri a tudását a többiekével, vagy az ő példájukból okul, de nem tudok arról, hogy ezen a területen lenne olyan mentorrendszer, ami...legalábbis mi nem élünk ilyenrel, nyilván ez rajtunk is múlik, tehát lehet, hogy bizonyos fórumokon lehetne találni seniorabb embereket.”

Javaslatok a képzésekhez

„Hiányolom az orvosokéhoz hasonló rezidensképzést, a pszichológushallgatók semmilyen gyakorlaton nem vesznek részt, kevés tudással kerülnek ki a munkahelyeikre.”

„A pszichoterapeuta képzésnek nem kéne, hogy feltétele legyen a klinikai szakpszichológusi képzés, ahogy némely nyugati országban sem az.”

„Nagyon hiányoltam a megfelelő szintű önismeret-fejlesztést intézményes keretek között.”

„Úgy oldanám meg az egyetemi képzésben a gyakorlati lehetőséget, hogy helyzetgyakorlatokat, szimulációkat kéne végezni a gyakorlatok során, nem pedig teszket tölteni ki.”

„...mennyivel jobb lehetne az oktatás, ha nem ennyien ülnének egy-egy gyakorlaton.”

„Sokat segítene, ha több olyan szakember tanítana, aki valóban a gyakorlatból ismeri az adott területet, maga is, aktuálisan is művelője az általa oktatottaknak. Ilyenrel sajnos elvétve találkoztam.”

„Tapasztalatszerzés céljából, mindenképpen hasznos lenne, ha az egyetem kihelyezné a diákjait akár 3 hónapra, félévre külső gyakorlati helyekre.”

„...de kellene kötelező gyakorlat is gyakorlati helyekkel.”

„Gyakorlatot hiányoltam, akár nyári gyakorlatot, vagy akármilyen, mint ahogyan az orvosin van olyan formában, pl. egy hónap nyári gyakorlat, de ez akár a pszichológia összes területén lehetne onnan elkezdve, hogy klinikai, iskolapszichológia, munkapszichológia mindenhol eltölteni minimum két hetet, hogy lásd, hogy miről szól az egész, már csak azért is hogy tudd, hogy egyáltalán hova orientálódj később.”

„Én nem értek azzal egyet, hogy a képzés előtt szűrjük a hallgatókat, mert nagy tere van a fejlődésnek, és sokszor az egyetem előtt még annyira kialakulatlan, éretlen az egyén, hogy nem lehet tudni, hogy merre fejlődik.”

„Szerintem kéne valami előszűrés is.”

„Elég lenne sokkal kevesebb pszichológust képezni, és jobban meg kellene szűrni vagy a felvételin, vagy a képzésben.”

„Másik fő problémám, hogy nincs szűrve a szakma. Nagyon sok olyan személy van pályán, akinek nem kellene, mert nincs hozzá tehetsége, érzéke. Nem értem, hogy miért nincs alkalmassági vizsga a felvételikén, tudom, hogy nem lenne egyszerű ennyire az elején megítélni, hogy kiből lesz jó pszichológus, de valamit akkor is tenni kéne, mert ez lejáratja a szakmát.”

„Szakirány nálunk nem volt, minden irányba belekóstoltunk. Ez pozitív, szerintem jobb, ha több mindent kipróbál az ember, mert ezzel megtapasztalja, hogy mi a jó neki és mi az, amitől érdemes távol tartania magát.”

„Nyilván nem egyforma a diákok érdeklődési köre, ha több gyakorlat lenne, ha magát több helyen, illetve területen kipróbálhatná – akár az 'éles' pszichológusi praktizáló helyzetben – hamarabb kiderülne, illetve segítséget kapna annak eldöntésében, hogy őt mi érdekli, mihez van tehetsége.”

„Szerintem, nem végezhet úgy egy pszichológus, hogy bizonyos dolgokról ne tanuljon. Tehát én ezt bővíteném, hogy szélesebb látókörű legyen (szakirányokba beletekintés).”

„Kiemelten fontosnak tartom még az egyetemi kereteken belüli gyakorlati tapasztalatszerzést, pl. gyakorló kórházat vagy tanácsadót lehetne létrehozni.”

„Ezért a változás irányába az első lépésnek azt tartja, hogy ki kellene találni, hogy kiknek és mit akarnak tanítani.”

NÉHÁNY KÖVETKEZTETÉS

A KÉPZÉSEL KAPCSOLATBAN: „RESSENTIMENT”

A válaszok egy komoly hányadában (67 interjú) előfordult valamilyen kritika a szakmai képzésekkel, továbbképzésekkel kapcsolatban. Ez a „ressentiment” (tartós, ugyanakkor egy erkölcsi fölényt jelző sértődés) tipikusan megjelenik mind az első-diplomás, mind az alapidiplomás szakembereknél.

„A ...-i egyetemi szintű pszichológiai képzéséről rossz véleménnyel van, emlékei szerint konkuráló, féltékeny tanárok, túl védő attitűd, szinte csak elméletorientált oktatás, rossz hangulat jellemezte. Véleménye szerint komoly gyakorlati tudás megszerzésére nem volt lehetőség, és számos téves hiedelmet ültettek el a hallgatók fejében. A képzés hiányosságait és visszáságait felismerve tanulmányait egyéb pszichológiai és határterületi képzésekkel egészítette ki...” (másoddiplomás)

„Tekintve, hogy már nem 20 évesként élte meg az egyetemista éveket, másképp élte meg, kevesebb lelkesedéssel és ráéréssel, energiával. Mindenképpen meghatározóak volt számára néhány tanár, akik fontos szemléletet adtak neki, ám a képzés végére teljesen kicserélődött az előadói kar, s az ő szavaival élve 'klasszissokkal' romlott az oktatás színvo-

nala. A nagy gyakorlattal rendelkező vagy praktizáló tanárok híján túlzott mértékben elméleti képzés felé sodródott el, kevés szakmailag magasan kvalifikált előadóval, s így sokan csalódtak a képzésben. Ráadásul aránytalanul szigorú követeléseket támasztottak egy-egy tantárgy esetében – véleménye szerint feleslegesen –, melynek következtében sokan elhagyni kényszerültek az egyetemet.”

„Ugyancsak csalódott abban, hogy a kevés ’alap’ mellett folyamatosan a tudásukat féltékenyen őrző előadókkal találkozott, akik állandóan azt mondogatták, hogy nem mondanak el bizonyos dolgokat, mert azt úgyis tanulják majd a képzésen...
Úgy érzi, maximum 2 tanártól kapott némi perspektívát, s leginkább arra készítette fel az egyetemen, hogy mindenki félteni fogja a másik elől a tudását, az információit, s mindig azzal áztatják, hogy a következő pénzfizető képzésen megtanítták azt, amit most kellene...
Véleménye szerint vissza kellene szerezni a ’rég motorosokat’, akiknek van saját tapasztalata, szélesebb rálátásuk van a szakma egészére nézve – az alapokat tekintve –, s egy olyan szemléletet képesek adni, amire manapság kevesen adnak. Kiemelten fontosnak tartja még az egyetemi kereteken belüli gyakorlati tapasztalatszerzést. Felvetette a gyakorló kórház vagy tanácsadó”.

A „ressentiment” az újabb interjúkban egyre kevésbé fordul elő (49 a 2005 előtt felvett anyagban). Egyre több a kritika, amely a képzést érinti, azonban kevesebb a sértődött hangnemű visszajelzés.

Ez nem jelent feltétlenül és egyértelműen pozitív alaphelyzetet vagy visszajelzést a képzést szervezők számára. A képzés egyre kevésbé hangsúlyos, egyre kevésbé jelent „különleges állomást” a résztvevők számára. Kritikákat fogalmaznak meg, de nincs egy „ideális” világ amelyhez a képzést hasonlítani lehetne. Érdemes szót ejteni arról, hogy vizsgálatunk le is zár egy korszakot: a bolognai folyamat olyan változásokat fog elindítani a képzésekben, amelyek felerősítik például a szakmai szocializációnak ezt az aspektusát.

PÁLYAKEZDÉS – MÉLYVÍZ

A legtöbb interjú kiemeli a pályakezdés sajátosan „hirtelen” voltát, ami szöges ellentétben áll azzal, ahogyan az egyetemi képzésben „lassan” adagolják a fiatalok számára a kompetenciát és az önbizalmat.

„Másképp meg, aki ez ellen érvel, azt mondja, hogy az egyetemnek nem ez a dolga, az egyetem erre nem tud felkészíteni, az egyetemen sokan vannak, nekik vannak elképzeléseik, hogy az egyetem, mire készít fel. És majd úgyis a gyakorlatban tanulja meg az ember, csak úgy gondolom, hogy a pszichológus ma Magyarországon, akár a rendőrségen, akár máshol, mélyvízbe esik azonnal, és iszonyú felelőssége van. Csak úgy tud

megtanulni dolgokat, hogy azonnal elkezdji a terápiákat, azonnal elkezdji a csoportüléseket, mindenféle előképzettség és tudás nélkül és közben megtanulja. Csak az a kérdés, hogy közben, mennyi hibát, mennyi kárt okoz. Jó, igyekszik az embert nem okozni kárt, mert azért azt tudja, hogy mi az a minimális dolog, amivel ne okozzon. De igazából ilyen, mélyvíz.”

„...nyereség az, hogy rugalmas. Bizonyos szempontokat figyelembe véve, de én oszthatam el, hogy mikor dolgozom. Ami még az előnye, de hátránya is, a nagyon nagy önállóság. Én döntöm el, hogy mit csinálok, ugyanakkor pályakezdőként ez ijesztő is, hogy nincs semmi konkrétum. Mondjuk, meg tudjuk beszélni a nevelési tanácsadóban, de az esetmegbeszélésre heti egyszer van mód és a csoportban vagyunk nyolcan. Egy esetmegbeszélőbe egy, esetleg két eset fér bele, akkor gondolhatod, mennyi időnként jut rám idő. Tulajdonképpen fennáll a lehetőség a szupervíziorra, de gyakorlatilag nagyon kevés az az idő, ami erre van. De van, ahol még ez sincs, úgyhogy ne panaszkodjunk.”

Az egyetemi képzés ilyen szempontból nem követi nagyon jól a mindennapok elvárásait – a bolognai folyamat kapcsán fontos feladat lesz nem csupán a gyakorlati képzések megvalósítása, de az *empowerment*, a fiatal szakemberek önálló kompetenciára való pályaszocializációs felkészítése is.

HIVATKOZÁSOK

- LISZNYAI S. (1998) *Vállalkozás és pályakezdő fiatalok*. Budapest: ELTE BTK.
- LISZNYAI S. (2003) *Rossz közérzet a magyar universitasban – A hallgatói rossz közérzet okai és a tanácsadás lehetőségei*. Budapest: BME.
- LUNT, I. (2002) *A Common Framework for the training of psychologists in Europe*. *European Psychologist*, 7(3), 180–191.
- PLÉH Cs. (2003) *A pszichológiaoktatás kérdései (Issues of psychology teaching)*. Budapest: Hungarian Psychological Association and Hungarian Accreditation Committee.
- ROBBINS, A. – WILNER, A. (2001) *Quarterlife crisis – a unique challenge of life in your twenties*. New York: Tarcher/Putnam.
- ROE, R. A. (2002) *What makes a competent psychologist?* *The European Psychologist*, 7(3), 192–203.

Horváth Henriett

A munkapiacra való belépéshez szükséges ismeretek és készségek az ELTE alumnusok narratíváiban

A Felsőoktatási Tanácsadás Egyesület (FETA) által ROP-3.3.1-05/1.-2005-03-0001/35 számú, 2007 őszén végzett kutatás egy országos felmérés pilot projektjeként arra keresett szempontokat, hogy a megváltozott munkapiaci kereslet és kínálat közepette az ELTE-n frissen végzett fiatalok milyen esélyekkel lépnek a munkaerő-piacra, vagyis hogyan tudják erőforrásaikat a munkapiacra jól hasznosítható kompetenciákká konvertálni.

Célunk¹ volt megrajzolni az átmenet nehézségeit, valamint azokat a jellemző mintázatokat, amelyek alapján leírható a frissen végzett hallgatók munkapiaci adaptációja, illetve annak sikeressége (Horváth 2007). Úgy vizsgáltuk a munkába lépés, munkavállalás szubjektív aspektusát, hogy elemeztük az egyetemi tanulmányok befejezését követően három évnél nem régebben végzett alumnusokkal narratív technikával felvett foglalkozási életútinterjúk szövegét, illetve az egyéni eseményeket és interpretációkat. Az elemzés során Beck megállapítása igazolódni látszott, azaz a foglalkozási életút szövegében „minden, ami rendszerszemléleti szempontból különállónak látszik, az egyéni életút szerves alkotórészévé válik: család és kereső munka, iskolázottság és foglalkoztatottság, igazgatás és közlekedés, fogyasztás, orvoslás, pedagógia stb.” (Beck 2003: 247-48). Tehát az egyéni élethelyzetek átmenetnek a rendszer és az életvilágok közötti választóvonalakat, és a részrendszerek közötti határok egyéni élethelyzeteken haladnak keresztül (Puskás-Vajda 2007).

A NARRATÍV TARTALOM

Beck (2003) és Giddens (1998) szerint a kulturális tudás, a kulturális koncepciók alkotják azt a kognitív eszközrendszert, amelynek segítségével értelmezni tudjuk a minket körülvevő társadalmi világot. Ezek a fejünkben létező elképzelések – amelyek egyben kollektív eredetű reprezentációk – rendszerezik számunkra a világot különféle konvenciók, tipizált és uniformizált társadalmi normák formájában, azaz a mindennapi életben a ’józan ész’ szerepét töltik be.

¹ Vajda Zsuzsa által vezetett kutatás további résztvevői: Barcza Ildikó, Bodnár Hajnalka, Gallasy Katalin, Jasper Kata, Keserű Juli, Pap Ildikó, Sereg Melinda, Tillmann Lili, Tóth Eszter.

E normák jelentéstartalmainak feltárásához alkalmas módszerré vált az elmúlt évtizedekben a társadalomtudományokban, így a történettudományban, szociálpszichológiában és az etnográfiai leírásokban is egy sajátos megközelítés, amely a társadalmi tudás, így a történeti tudás magyarázatában az elbeszélés vagy narrativitás sajátosságait hangsúlyozza (vö. Mohay 2000).

Ez az elbeszélte élettörténet, amelynek etnográfiai jelentősége Niedermüller Péter (1988: 383) megfogalmazásában abban rejlik, hogy „az események, történések sorozatán keresztül a mindennapi élet legbelső szintjeire vezet el, s felfejti azokat az interpretációs mechanizmusokat és stratégiákat, amelyek segítségével az individuum, a közösség saját életvilágát szervezi, s amelyek segítségével önmagát egy szélesebb kontextusban, társadalmi terekben és történeti időkben elhelyezi”.

A narratív interjúkészítési- és elemzési technika abban tér el a 'hagyományos' mélyinterjú módszertől, hogy a téma szempontjából releváns adatok gyűjtése helyett a hangsúlyt nemcsak a személyes élettörténetekre helyezi, de ezt abban a struktúrában próbálja megismerni és értelmezni, ahogy azt maga az interjúalany rendezi el (Rosenthal 1995). Mivel az élettörténet elmesélésekor az egyén szubjektív önértelmezését mutatja be, azt fogalmazza meg, ahogyan saját magát értelmezi (Bögre 2007), így a „szöveg megértéséhez csak úgy juthatunk el, ha azt az utat követjük nyomon, ahogyan felépült” (Vajda 2003: 90).

A módszer úgy tesz különbséget elbeszélte és megélt élettörténet között, hogy egyben kísérletet tesz a közöttük lévő kapcsolat rekonstruálására is. Az elbeszélte élettörténet szerkezete és nyelvi megfogalmazása vezet el az adott interjú antropológiai, szociálpszichológiai értelmezéséhez, illetve ezen keresztül a kutatott probléma megválaszolásához. Az interjúk rögzítésekor és elemzésekor meghatározó szerep jut az interjúkészítőnek, valamint az adott interakciós helyzetnek, hiszen az interjút készítő kutató úgy elemzi a narratívumot, mintha az egy közös 'cselekvés' eredményeképpen jönne létre. Fontos hangsúlyozni a rálátás képességét az élmény különböző időperspektíváira, „az élettörténeti narratívában megjelenő identitás újra és újra íródásának folyamatára, s (ha) mindeközben folyamatosan igyekszünk megérteni a saját értelmezői perspektívánkból látott történet és az elbeszélő által megélték különbözőségét” (Vajda 2003).

Az élettörténet a dialógusban keletkezik, szituativitása éppen ezért hangsúlyozott, hiszen a korábbi élethelyzetek, életesemények a jelen interpretációs sémáján keresztül jelennek meg. Feltehetően azzal, hogy a kérdező érdeklődése ráirányul az addigi életút bizonyos momentumaira, kiszakítja kérdezőjét a mindennapok megszokott gyakorlatából, és addig esetleges implicit tartalmak helyeződnek át egy másik struktúrába, az addig átélt életesemények, élettapasztalatok egymásra hatásának kauzális kontextusába (Lejeune 2003: 137).

Jelen kutatásban az interjúk készítésének időszakában valamennyi interjúalany 'friss diplomásként' az épp aktuális, jelenlegi – legtöbbjük esetében átmeneti állapotként

megragadható – munkapiaci 'élethelyzetének' perspektívájából idézi fel és értékeli az egyetemen megszerzett tudáshoz kapcsolódó élményeit, mint a sikeres szakmai önmegvalósításhoz vezető utat a folytonosság-változás egymást feltételező dialektikájában.

Egy interjú előzetesen megfogalmazott kérdései egyfajta rendet konstruálnak. Egy narratív interjúban azonban először csupán témamegjelölést teszünk, hogy az elbeszélő gondolatmenete asszociációk mentén az események és az idő rendjét tekintve szabadon haladjon, és egy implicit tartalom rendjében valósuljon meg. A történetalkotást így a kulcsfontosságú események, élettörténeti fordulópontok strukturálják, ahogyan azok az interjúalany mentális reprezentációjában létrejönnek – ezáltal rekonstruálódik a megélt élettörténet. A saját narratíva lezárulását követően az addig elhangzottakra már irányulnak kérdések, szintén a további elbeszélést előhívandóan (Kovács–Vajda 1994).

Az alumnusokat eddigi pályautjukat illetően azokról az életeseményekről, tapasztalatokról kérdeztük, amelyek foglalkozásuk kiválasztásában, és a mostani munka elvállalásában szerepet játszottak. További kérdésfelvetésünk volt, hogy meglátásuk szerint mitől piacképes a diplomájuk, illetve az egyetemen megszerzett tudásukat hogyan tudják alkalmazni munkájuk során.

A PIACKÉPESSÉG ÖSSZETEVŐI

A kutatásunkban megkérdezett személyek végzettségüket, az ebből adódó munkapiaci lehetőségeiket, valamint megszerzett kvalitásaikat tekintve egyszerre rendkívül komplex és árnyalt képet adnak diplomájuk piacképességére vonatkozó álláspontjait illetően. Viszont valamennyiük esetében elmondható, hogy az egyetemen megszerzett tudásuk, illetve az azt kiegészítő, non-formális úton szerzett ismereteik elválaszthatatlan diplomájuk piacképességének alakulását illetően. Természetesen nem hagyhatóak figyelmen kívül azok, a szinte mindenkinél megjelenő külső tényezők sem, amelyek a munkaerőpiacon való egyéb érvényesülést biztosítják, mint például az ismerősök, vagy a munkapiac felvevőképességének szerepe a munkakeresésben. Továbbá a diplomás diszponibilitása, flexibilitása a munkapiac elvárásai tükrében szintén minden esetben meghatározza a sikeres munkakeresést. Tehát mindenképp elmondható, hogy egy diploma piacképességét a munkapiac különböző szintjein, annak különböző szereplői felől szükséges értelmeznünk.

Jelen kutatás húsz interjúalanyából – az egy szociológuson és két jogászon kívül – 17-en a tanárképzésben is részt vettek, valamint hat interjúalany végzettségében jelenik meg a nyelvszak, amiből ötüknek kizárólag a nyelvszak adja végzettségét. Ezek közé tartozik az általam elemzett Giuliano is, akinek pályautjára éppen ezért több esetben is részletesebben kitérek elemzésem során.

Kutatásunk valamennyi interjúalánya úgy nyilatkozott diplomájának piacképességével kapcsolatban, hogy a munkakeresés és -vállalás folyamata során már szembesült a munkapiaci igényekkel és elvárásokkal. Az alumnusok narratívái tükrében ezen elvárások ideálja a szociológus Marci narratívájában reprezentálódnak:

„Hogyha én elmegyek egy állásinterjúra, akkor nem Durkheimről, vagy Weberről, vagy bárki másról fognak kérdezni, hanem azt, hogy nem tudom, ebből milyen szakmai gyakorlatom volt, akkor, érte-e a számítógéphez. Ez a, ez szerintem ez a két leg-, meg a nyelvtudás, ez a, ez a három legfontosabb dolog, és a negyedik persze az, hogy van-e ismeretűsem ott a helyszínen.” (242:247)

Bár Marci a kutatásunkban megkérdezettek közül a nem tanárképes diplomával rendelkezők között szerepel, mégis a többi interjúalany helyzetére vonatkozó érvényes állításokat fogalmaz meg, hiszen a fennmaradó 17 diplomásból csak négyen kívánnak élni a végzettségüknek megfelelő tanári képesítéssel (a középiskolai tanári, valamint a gyógypedagógus és óvodapedagógus végzettségeket egyaránt értve ez alatt).

Marci munkakeresési tapasztalataiból tehát következtethetünk az ELTE-diploma piacképességének fő összetevőire, amelyek a következők: az egyetemen szerzett tudás, amely csupán egy részét képezi az alkalmazható tudásnak; a szakmai gyakorlat, mint a non-formális úton megszerzhető tudás reprezentációja; a nyelvtudás, mint fontos munkapiaci érték; valamint az ismeretség általi humán tőke szerepe a munkatalálásban.

A MUNKAPIAC, MINT A BÖLCSÉSZ DIPLOMA „FELVEVŐPIACA”

Mindenekelőtt nézzük: hogyan reagál a piac az ELTE-n szerzett diplomákra? Vagyis ha a piacképességet a munkapiac felől közelítjük meg, akkor egy diploma piacképességének megítélésében fontos tényezőt képvisel az is, hogy a diploma a munkapiac mely szeletére irányul. Ha egy nyelvszakot nézünk, nyilvánvalóan kiterjedt munkapiaci lehetőségekkel számolhatunk: a nyelvtanítástól a fordításon-tolmácsoláson, vagy idegenvezetésen át akár a multinacionális nagyvállalatok vezető pozíciójáig széles skálán mozognak a munkavállalási lehetőségek. Viszont, ha már eleve adott egy meglehetősen korlátozott „felvevőpiaccal” rendelkező, erősen specializált szakma, mint például a gyógypedagógus végzettség Klára esetében, akkor számára kevesebb lehetőség adott arra, hogy saját szakterületét a piac vagy a piacképesség igényeinek megfelelően alakíthassa, különösen úgy, hogy főiskolai végzettséget szerez, ami szintén szűkíti a lehetőségek tárházát. Ahogyan ezt Klára látja:

„Tehát például hogyha azt az első évben megtudtuk volna – hát igazából hallottunk róla, de nem láttunk bele – hogy egész Magyarországon van egy Vakok Intézete és egy Gyengénlátók Intézete, és így nagyjából ez minden, ahol elhelyezkedhet egy látássérült szakos hallgató, vagy hát végzett hallgató, akkor az így elég kevés.” (51:56)

Klára narratívájában kissé sarkos nézőpont fogalmazódik meg a gyógypedagógusok munkapiaci lehetőségeit tekintve – amit természetesen még számos szakintézmény működése kiegészít –, de azt kell látnunk a két kiemelt végzettség összevetésében, hogy valóban jelentősen eltérő helyzetet teremthet a munkapiacra egy eleve szignifikánsan specifikus tudás egy átfogó – és az egyéni érdeklődés, motiváció alakulása által csak később specializált – bölcsész tudással szemben.

A BÖLCSÉSZ DIPLOMA A MUNKAERŐPIACON

Szemben tehát egy bölcsésszel – közülük is főként azokkal, akik nem a középiskolai tanári hivatást választják, hanem a munkaerőpiac egyéb területein keresnek munkavállalási lehetőségeket, ahol szembesülnek azzal a ténnyel, hogy diplomájukkal együtt nem kapnak kezükbe egy konkrét szakmát.

Azonban a középiskolai tanári szakok között is akadnak olyan szakok, amelyeknek munkapiaci alkalmazása korlátokba ütközik: ilyen például a magyar szak Anna esetében, továbbá a nyelvszakok piacképessége ellenére a kis nyelvekhez sorolható holland szak is, amelyen Dalma végzett. A holland szak munkapiaci értékéről Dalma beszámolójából kaphatunk képet:

„Én tőkre szívesen költöznék vidékre, de vidéken nem fogok munkát találni. Nem nagyon tanítanak hollandot, sehol szinte, hát itt is az iskolában két osztályban tanítanak. A Sylvester Jánosban is csak délutánonként van hetente egyszer vagy kétszer holland óra, és egyébként nincsen sehol. A hollandnak talán az a problémája, hogy a hollandok közül szinte mindenki beszél angolul, de még a buszsofőr is és az utcai halárus is beszél angolul. Ezért a hollandok maguk is mondják, hogy felesleges a nyelvüket megtanulni, Én szeretem, amikor kint voltam, beleszerettem a nyelvbe.”

Azt azonban látnunk kell, hogy mind Dalma, mind Anna tanári elhelyezkedési lehetőségét súlyosbítja, hogy egyszakos tanárként végeztek, így a középiskolákban sok esetben nem tudják biztosítani számukra a minimum óraszámot.

Viszont további példaként következzen az egyébként szintén korlátozott elhelyezkedési lehetőségeket tartogató és szintén egyszakos történész, a jelenleg modellező Péter története, aki nem sokkal a diploma megszerzése előtt szembesült azzal, hogy neki senki nem fog úgy munkát ajánlani, hogy „... akkor jó napot kívánok, történést keresünk ... (324)”. Ő a következőképpen szembesült a bölcsész diploma piacképességével:

„... elkezdtem így utánanézegetni, hogy most már végzek, és most már tényleg valamit kezdjek magammal, akkor én is így fölcsaptam így a mit tudom én... Volt ilyen, ilyen nem tudom, a HVG-nek talán, ilyen állásos különszáma, és így végignéztem, és azt láttam, hogy hát emberek, hát itt egy bölcsészre nincs szükség, tehát itt mindenhol más keresnek, csak minket nem. És aztán, aztán, így, így mondjuk, mondom, az én életem-

ben ez máshogyan lett megoldva végül. De, de ez egy ilyen borzasztó lehúzó dolog, hogy bakker, öt évet tanultam az egyetemen és így egyetlen egy hirdetésbe nincs beleírva, hogy mondjuk bölcsészetet is. Tehát kevesebb dologból választhatunk.” (1112:1122)

Mégis, annak ellenére, hogy Péter egy szakos tanárként a kevés óraszám lehetősége miatt még tanárként való elhelyezkedésére sem látott sok esélyt, idővel sikerült optimális összhangot teremtenie szakképesítése és az évek óta tartó hobbjaja között: a makettezésben.

„Tehát egy járműnek, akármiről beszélünk, van története, azt meg akarod jeleníteni, és ahogy meg akarod jeleníteni, ott ismerni kell a körülményeket. Tehát, hogy ha te meg akarsz építeni egy, egy tankot, és ezt élethűen akarod megépíteni, akkor te ezt, tudnod kell, hogy ezt, azt a tankot mikor használták, hogyan használták, kik használták, mire használták. És ez egy borzasztó nagy ilyen, egy ilyen történelmi tárlatot kinyit, mert ismerned kell a hadtörténetet, ismerned kell gyakorlatilag a háborúk történetét, ismerned kell a haditechnika történetét, hogy azt hogyan lehet beleilleszteni. És akkor az ember úgy, úgy folyamatosan tréningezi magát, meg olvas és érdeklí, és csinálja, és kreatív. És gyakorlatilag ez a kettő, ez így egybevá, mert amikor mondjuk, történelmet kell tanulni az egyetemen, akkor próbálok, mondjuk hadtörténelmi témákat választani, hogyha van rá lehetőségem. És akkor ez a kettő, ez egy ilyen, egy ilyen, nem azt mondom, hogy egyensúly, mert az egyik az hobbi, a másik pedig a kötelességem, de átfolyik. És akkor gyakorlatilag ebből a kettőből meg keletkezik egy olyan, hogy már nem tankokat építesz, hanem, hanem más dolgot kell csinálnod, de azokat a képességeket, vagy azokat a technikai fogásokat kezded el alkalmazni, ami valahol a történelemből került át a makettezésbe és a makettezésből viszed át egy másik típusú makettezésbe. (562:583)

Péter mindezekén túl számos előnyt lát a bölcsész végzettségben, hisz tapasztalata szerint a cégek többsége például nem szaktudást, hanem bizonyos kompetenciákat keres a pályázókban, például új ismeretek gyors elsajátítását, vagy rugalmasságot (46-49). Péterhez hasonlóan, a nyelvszakokon diplomázott Giuliano is reflektál a Bölcsész Kari végzettségre, aki ezt az „ugrás a sötétbe”, vagyis a konkrét szakma hiányából adódó bölcsész végzettség „mindent vagy semmit” érő munkaerő-piaci opcióit szintén nem értékeli negatívan. Giuliano: „... nyitott maradt a könyvnek a folytatása és a vége, és ez egy óriási előny, hogy pontosan a kvalitások miatt, illetve a kultúra és emberi oldaláról megközelítve a dolgokat ez egy nagy pluszt jelenthet.” (544-547)

ÖNREFLEXIVITÁS A SAJÁT PÁLYAÚTRA – A KÉPZÉS IDEJÉNEK KITOLÓDÁSA

Mindezekből adódóan az alumnus saját pályautjának alakulására vonatkozó önismertetének és önreflexiójának fontossága rendkívül felértékelődik, amelyek az elmesélt történetekben újra és újra reflexív viszonyt hoznak létre egymással. Az erre vonatkozó narratíváik összehasonlító elemzésében – egyfajta közös nevezőként is értelmez-

hetően – jelenlegi szakmai karrierjük önértékelésének implicit tartalmi egy központi kérdés köré szerveződnek: az elméleti képzésre koncentrálnak az ELTE intézményes keretei között mikor ismerték fel és alakították már tudatosan szakmai jövőképeiket, illetve mikor mérték fel az egyetemen szerzett tudásuk gyakorlati alkalmazhatóságának reális színtereit és az ezekhez vezető utat. Vagyis milyen hatékonysággal tudták megvalósítani az elmélet és gyakorlat egyensúlyáért való küzdelemben az érdeklődés-, és tudásorientált, valamint az elvárt kompetenciákra is koncentrálnak versenyképes pályaaorientációjukat.

Az egyetemi évek alatt alakuló, vagyis „az előre látott s (még) nem létező szakmai jövő, tehát egy nem valóságos változó” (Beck 2003: 269), valamint a foglalkoztatási rendszer korlátozott lehetőségeinek – és esetleg ennek elvárásaitól való távolság – felmérése gyakran kitolja az egyetemista fiatalok tényleges munkába állását, ezáltal ma már iskolák ún. „intézményes várótermekké” válhatnak a munkapiacra való belépés előtt. A kérdés már csak az, hogy a plusz egyetemi évek alatt a hallgatók hogyan tudják piacképességüket erősíteni?

Néhány interjúalanyunk esetében is elmondható, hogy a saját érdeklődési terület, illetve az ennek megfelelő specializáció kialakítása miatt az egyetemista lét időtartama öt éven túlra tolódott ki, és 6-7 év után fejezték be az egyetemet. Két fő tendencia lehetséges: valaki vagy azért nyújtja ki ezt az időszakot, mert nem tudja idejében eldönteni, milyen szakmai célokat szeretne megvalósítani, mint Marci, aki hosszan végzi az egyetemet, de nem tudja magát helyzetbe hozni a reflexivitás és önbizalom hiányában. Vagy valaki saját pályautójára koncentrálnak idejében felismeri diplomája piacképességének esetleges hiányait, így már az egyetem alatt olyan képzéseket vagy ösztöndíjakat részesít előnyben, illetve olyan munkákat vállal el, amelyek szakjának kiegészítéseként később munkapiaci kvalitásait erősítik. Továbbá e tapasztalatok által és kellő önismerettel is rendelkezvén az egyetemi évek végére már körvonalazni tudja, hogy saját személyiségének megfelelően milyen munkát tart ideálisnak ön maga számára és ezért halaszt félveket, mint például a nyelvszakos Giuliano és Lajos, az informatikus András és Niki, a gyógypedagógus Klára, a jogász Ágoston és az amerikanisztika szakos Margó.

Margó például már az egyetemi évek első évétől tanított angolt, kezdetben magántanítványokat fogadott, később nyelviskolában oktatott. E tapasztalatok révén jutott arra a felismerésre, hogy számára nem a középiskolai oktatás, hanem a személyiségének jobban megfelelőbb, kötetlenebb tanítási forma alkalmas: jelenleg üzleti angolt tanít a MOL százhalombattai részlegén. Ezt a szaknyelvi specializációját az egyetem melletti önképzések során szerezte. Ő a következőképp gondolkodik az egyetemi létről:

„És sokan húzzák is ezt az időszakot, öt-hat-hét évre, mert még végeznek inkább még egy kurzust, de sokakban azért ez benne van, hogy ez még nem a nagybetűs élet, még most egyetemista vagyok. És szerintem, ha valaki nem teremt mellette valamit, vagy nem kezd el legalább, vagy nem épít kapcsolatokat, vagy nem képi magát mellette,

akkor rájön, hogy ez az öt év ez így még édes-kevés volt a nagybetűs élethez, és még körülbelül ennyi el fog menni a fiatalságából, amíg odáig eljut szerintem, hogy egy egzisztencia.” (1109:1116)

Lajos is Margóhoz hasonlóan vélekedik, annak ellenére, hogy mind a spanyol, mind a portugál képzést színvonalasnak tartja, ám a munkapiaccal való szembesülése távlatából mégis úgy gondolja, hogy *„nem azokra a dolgokra tanítja meg a hallgatókat, amikre szükségük lesz”*. Szerinte a szakon szerzett tudás 4/5-e azoknak nem hasznosítható semmilyen formában a munkapiacon, akik nem a tanári hivatást választják, ahogyan ő sem, éppen ezért ő is próbált tanulmányai során szakmai gyakorlati lehetőségeket megragadni, amelyekkel meghosszabbította egyetemi éveit. Ezek közt szerepelt a Külügyminisztérium spanyol-portugál referatúráján eltöltött két hónap is, amelyet így összegez: *„És elég elégedettek voltak velem. Szerintem így összeadódott, amit Spanyolországban láttam, meg amit az ELTE-n tanultam, meg amit a közgázon. Nagyjából, amit ott kell csinálni. Ennek a 80%-át a Közgázon tanítják. Tényleg a nyelvtudás, meg az országismeret volt az, ami segített. Már az elején mondtam, hogy ezt nem az egyetemen szedtem össze.” (492:497)*

AZ EGYETEMES „PLUSZ”

– MINT AZ EGYETEMEN SZERZETT TUDÁS ELADHATÓSÁGA

Természetesen a piacképesség az interjúalanyok saját munkapiaci kontextusában meglehetősen eltérő jelentéstartalmakban ölt formát. Még ha a megszerzett diploma piacképessége alapvetően alulértékelt is az alumnusok narratíváiban – ahogyan az a fent idézett szövegekből is kitűnik –, az egyéni szakmai érdeklődés, a motiváció, valamint a tanulmányok során megszerzett „plusz”-okban rejlő lehetőségek egyéni adaptív képessége, illetve ezek kreatív tartalmakkal való megtöltése alapvetően meghatározza, és egyben differenciálja a bölcsész diploma munkapiaci értékét. Ebből adódóan mindenki másképp fogja értelmezni és értékelni saját bölcsész diplomáját. Nézzünk most néhány újabb véleményt erről.

A földrajz-környezettan tanár szakos Melinda, aki diploma után több próbálkozás után sem tudott elhelyezkedni, a következőképpen látja helyzetét:

„Egyáltalán nem piacképes, mert nem lehet tanárként elhelyezkedni, több sikertelen kísérlet után sem. Ismerősökön [keresztül] lehetne talán álláshoz jutni, de hát kihalásos alapon igen nehéz és abszolút esélytelennek látom a dolgot.” (14:17)

Miután egy ismerősén keresztül kapott fordítói-ügyintézői állást otthagytott, az ELTE-TTK hallgatói alapítványához ment dolgozni, ahol érettségi előkészítő kurzusokat tart és az ügyfélszolgálaton dolgozik, továbbá munka mellett két éves hulladékgyűjtő-kurzust tanul, hogy később a környezetvédelem területén jobb lehetőségekhez jusson.

A pszichológus végzettségű Krisztina megfelelőnek, de egyben csupán egy alapképzésnek tartja a képzést amiatt, hogy a túlzott elméleti oktatás mellett a gyakorlati ismeretek

az egyetemen kívüli, sok esetben magas költségű képzéseken érhetőek csak el, amelyeket ő szülői támogatás nélkül nem tudott volna megszerezni. Jelenleg egy óvodában és egy iskolában pszichológusként dolgozik, ezért szerencsésnek tartja magát.

Az olasz-portugál szakon végzett Giuliano véleménye:

„Piacképes-e a bölcsész diploma? Hogy ha nem abból a szempontból nézzük, hogy az ember el tud-e helyezkedni ezekkel a kvalitásokkal meg végzettségekkel, hanem azt, hogy egyáltalán a Bölcsész Karon folytatott tanulmányokkal és tantárgyakkal akármilyen köszönőviszonyban lévő [...] munkát keressen az ember, akkor azt kell mondanom, hogy egyáltalán nem piacképes.” (Giuliano, 116:121)

Giuliano azonban egy sikeres szereplője a munkapiacnak, ugyanis különösen önreflexív személyisége következtében hamar belátta: saját piacképessége jelentős mértékben a megszerzendő diplomája mögötti „kreatív” tartalomtól függ. Tehát idejében felismerte, hogy a Bölcsész Karon szerzett tudás önmagában nem piacképes, ezért az ehhez szükséges specializálódás feltételeit saját magának kell kialakítania. Ezért a bölcsész diploma egyetemességének „plusz”-ában rejlő lehetőségeket személyes ambícióival összhangba hozta, és élt ezekkel. Giuliano ugyanis az az autonóm gondolkodású olasz-portugál szakpáron végzett bölcsész, aki már eleve nem azzal a szándékkal kezdett el az ELTE-n tanulni, hogy tanár váljon belőle, inkább gazdasági és külkereskedelmi érdeklődését külföldi ösztöndíjakkal, illetve szakmai gyakorlatok által munkapiaci kvalitásokká fejlesztve egy amerikai olajvállalatnál helyezkedett el. Munkája során korábban megszerzett tudását zseniálisan tudja ötvözni és érvényesíteni egyéb „plusz”-aival – jelen esetben ezt ő olaszos mentalitásával egészíti ki. Olyan olaszos könnyedséggel tudja előhívni és mozgatni e tudást munkájának legkülönbözőbb színterein is, hogy bárki számára egyértelművé teszi, hogy nem csak az olasz és portugál egyetemi órák voltak hasznosak e nyelveken való munkaképessége miatt, hanem az olasz és portugál irodalom áttételes alkalmazhatóságát is bebizonyítja egy szakmai probléma kultúráközi megoldásában.

„Portugál és olasz irodalom, meg a brazil irodalom, meg az angolai meg a zöld-foki szigeteki – ez igazából talán olyan szempontból hasznosítható, hogy különböző kultúrákból érkező emberekkel dolgozom együtt, meg a világon így mindenféle vannak leányvállalatok, és velük is bizonyos kapcsolatban, bizonyos szempontból kapcsolatban vagyok. Tehát talán átvitt értelemben a kultúrákra való nyitottság, illetve tolerancia az határozottan segített abban, hogy egyrészt könnyen elhelyezkedjek egy ilyen cégnél, másrészt a lehető legtermészetesebb dolog az, hogy ha Barbadosról meg Antillákról érkezik akármilyen probléma, vagy valaki, akkor primán el tudok vele beszélgetni, amellet, hogy a problémának semmi köze nincsen a kultúrákhoz, hiszen olajjal és pénzzel kapcsolatos gond. De ez a fajta hozzáállás és nyitottság valószínűleg sokat könnyít az egészen, hogy az ember felfogja, hogy globálisan dolgozik – ahogy szeretik a multik emlegetni. [2.0 ö-zés].” (231:245)

A szervezeti kultúra egyébként sikeresen ötvözi a különböző módon szerzett tanultakat, ez több interjúalánynál is megfogalmazódik (ld. Péter 46:49).

A fentiekben már idézett történész végzettségű, ám házmakett-építéssel foglalkozó Péter a több mint tíz éve tartó hobbijának, a széles körű történelmi, technikátörténeti és műszaki ismereteket igénylő harci jármű makettezésnek köszönhetően tette diplomáját piacképesé. És ezen a ponton találkozik Giuliano és Péter, a különböző tudományterületekről érkező két alumnus pályautójának alakulása, hisz mindkettő sikeresen adoptálta a formális és non-formális úton megszerzett tudását, vagyis saját „szakmai” érdeklődésüket könnyedén transzformálták munkapiaci kompetenciákká, ezáltal megteremtve specifikus tudásuk „eladhatóságát”.

Vannak azonban olyan egyetemen megszerzett tudások is, amelyek nemzetközi tekintetben már önmagukban piacképesek, például Gergő esetében, aki a TTK fizika szakán kutatói irányban tanult. Ez is példája annak, hogy BTK képzésénél a TTK egy sokkal tágabb körű képzést biztosít, ugyanis megfelelő nyelvtudással kiegészített jó szakmai képzés tág munkapiaci lehetőséget ad a diákoknak, akár Európai uniós lehetőségek formájában is.

„... ez a diploma ma, ami nekem megvan az értékes, tehát Svájcban például az egyik volt évfolyamtársam kiment és ott epekednek minden egyes magyar fizikus után, tehát ha valaki magyar és fizikus és oda akar menni, akkor ők boldogan fogadják a sajátjaik helyett is, mert értékesnek tartják azt, amit ... Mi sokkal mélyebb elméleti tudást kapunk valószínűleg, mint mások, tehát európai szinten piacképesnek érzem és Magyarországon piacképesnek olyan értelemben, hogy sok helyen szívesen veszik a természettudományos, különösen fizikus, matematikus végzettségű embereket. Ilyen pénzügyi, statisztikai, akármilyen tanácsadó részre kell elmenni, gondolom azért, mert ezek olyan, kell egy reál tudás, – mindegy, hogy mért – ezen a területen értékesek, piacképesnek tartom ezt a diplomát. A magyar szakmai, ott egyetemre lehet menni, aztán kész.”

A TANÁRKÉPZÉS, MINT AZ ÁTVIHETŐ KÉSZSÉGEK EGY FORMÁJA

Több interjúalanynál megjelenik a tanárképzés pszichológiai része, mint az átvihető, át-emelhető készségek egyik formája, amelyet jól tudnak alkalmazni munkájuk során fontos társas kapcsolatokban, egyrészt abban, hogy önmagukra kívülről rá tudjanak tekinteni, másrészt abban, hogy a reális önismeret és önbizalom által olyan munkakörben helyezkedjenek el, amelyben jól érzik magukat. Giuliano a formális képzés részét képező tanárképzés hasznosságát is felismeri, illetve remekül tudja alkalmazni jelenlegi munkája során:

„... mindenképp a pszichológiai és pedagógiai tanulmányaimat, amit a tanárképzés alatt végeztem. Néhány eleme az kiválóan tud jönni olyan esetben, amikor emberekkel kell foglalkoznom, és az egyik feladatom az az, hogy akik úgymond hozzám 'reportálnak', vagy alám vannak beosztva, ők egyrészt jól végezzék a munkájukat, másrészt jól is érezzék magukat időközben. És ugye itt a pszichológia és pedagógia egyéb fogásai jól jönnek, ha nem is feltétlenül az elméleti síkon, de mindenképp vezetői stratégiák[...]ban és hozzáállásban ez határozottan hasznos.” (217:226)

A tanárképzés pedagógiai része azonban már nem alkalmazható ilyen hatékony formában azoknál, akik tanítanak munkájuk során. Ők a képzésről alkotott véleményükben a fejlődéslélektan, illetve a kisgyermekkor pszichológiájának dominanciáját emelik ki a középiskolás fiatalok tanítása módszertanának rovására. Több nyelvszakos interjúalany beszámolt arról, hogy a pedagógiai módszertani képzés előtt főként saját példájukon tanulták meg a tanítás metodikai fortélyait, viszont a szakmódszertani órák jegyzeteit (az adott nyelvszakon) nagyon sokan használják a nyelvórák tanítására való felkészülésükkor.

A FORMÁLIS OKTATÁSTÓL ELTÉRŐ TUDÁS JELENTŐSÉGE

Tehát mivel a megkérdezett alumnusok többsége nem tanárként kíván elhelyezkedni, ezért a formális tudástól eltérő tudás az ELTE-n végzett hallgatók esetében rendkívül felértékelődik. Számszerűen az általunk megkérdezett 20 alumnus közül négyen tervezik azt, hogy diplomájuk szerinti képesítéssel – mint középiskolai tanár és gyógy-pedagógus – vállalnak munkát. Különösen érvényes ez a nyelvszakokon végzettek esetében, akik a tényleges nyelvtudást és a kulturális kompetenciát az adott nyelvtérsületen sajátították el, mint Lajos:

„Praktikusan igazából ott tanultam meg spanyolul. Előtte is tudtam már jól, de mindenképpen az a félév volt, ami. Egyrészt, hogy spanyolokkal laktam, tehát abszolút spanyol közegben. A többi külföldivel is spanyolul beszélünk egyfolytában. Összesen hárman voltak még ismerős magyarok, akikről tudtam a városban. Gyakorlatilag teljesen spanyol nyelvi közegben voltam végig. Akkor tanultam meg a beszélt nyelvet, a szlenget, a valódi beszélt nyelvi kifejezéseket, a hanghordozást, az igazán jó kiejtést, akkor értettem meg nagyon sok kulturális dolgot. Akkor volt lehetőségem arra, hogy utazzak. Úgyhogy mindenképpen egy felbecsülhetetlen dolog volt.” (Lajos, 593:602)

Ágoston, aki jogász tanulmányai mellett a sport iránt is mindig érdeklődött, németországi ösztöndija révén tudta e két területet ötvözni és alkalmazni későbbi munkájában: *„4-5 év sportszervezés mind belföldön, mind külföldön, ez már magában rejti azt, hogy van némi affinitásom ilyen téren, tapasztalattal is rendelkezem, és hát nem lehetett megkérdőjelezni azt, hogy értek-e hozzá.” (Ágoston, 147:149)*

A HUMÁN TŐKE JELENTŐSÉGE

Az egyetem alatti kapcsolati tőke kialakítása, mint a karrierépítés, vagy legalábbis az elhelyezkedés egyik meghatározó eleme szinte minden interjúalany narratívájában, ha különböző hangsúlyokkal is, de előfordul, és valamennyi munkalehetőség színterét áthatja: akár egy multinacionális cég pozíciójáról, akár tanárként való elhelyez-

kedésről, vagy a tudományos pálya alakulásáról van szó. Különböző viszonyulások jönnek létre e munkaszerzési lehetőség tekintetében: valaki a mai világ természetes részének tartja ezt, valaki ennek ellenkezőjét véli, mégis mindenki belátja, hogy az ismeretség elengedhetetlen a munkakeresés folyamatában, ahogy Melinda megfogalmazza: *„Igazság szerint ma ismerősök nélkül elég nehéz, muszáj, hogy valami ismeretség legyen, mert ő azért csak tehet valamit, szól, hogy érdemes. Másképp iszonyat nehéz állást találni, ami egyébként undorító és szomorú dolog szerintem.”* (248:251)

Niki számára például egyértelműen irányadó és szakmai útját befolyásoló humán tőke – a kutatásban szintén szereplő – barátja András, aki miatt elkezdte az ELTE matematika-informatika tanár szakát, most doktorál és egyébként az ő informatikai vállalkozásában dolgozik.

„Úgyhogy én ezért vagyok ilyen helyzetben, mert van, aki, vannak olyan kapcsolataim, akiknél el tudok indulni, és tudok valamit csinálni.” (208-209)

Viszont az alumnusok narratívájából az is kiderül, hogy azoknál, akik a multinacionális nagyvállalatokhoz mentek dolgozni, nem feltétlenül volt szükséges a kapcsolati tőke, mint ahogyan a jogász Ágoston és Giuliano esete mutatta. Giuliano például egy fejtámasz cég közvetítése által jutott az olajvállalathoz.

SZERENCSE ÉS VÉLETLEN

Továbbá az a tény, hogy valaki a diplomájával gyorsan el tud helyezkedni, vagy mindkét diplomája által megszerzett tudását is alkalmazni tudja munkája során, ugyanúgy piacképesnek értékelhető, még ha ezek közül a bolgár szak is az egyik. Mint Rafael, aki matematika diplomájával már két nappal önéletrajzának benyújtása után egy tanári állás birtokában volt, és a bolgár szakkal is rövid időn belül el tudott helyezkedni egy Internetes cégen belül ismerőse közbenjárásával – ez az az eset, amikor a külső tényezők kedvezően alakultak. Vagy ahogy Rafael fogalmazza: *„valaki azt mondja, hogy ez mázli, valaki azt mondja, hogy isteni gondviselés, mindenki, hogy mondjam, saját világlátása szerint mondja ezt. Szerencsém volt, annyira biztos.”* (1196:1199)

ÖSSZEZÉS

Tanulmányomban az ELTE alumnusok pályautját elemeztem a piacképesség, az eladható egyetemi tudás, valamint a formális képzéstől független tudás vizsgálati szempontok mentén a narratív tartalomelemzés segítségével. Ez a módszer adott lehetőséget arra, hogy ezeket a különböző élettér-szinteken megfogalmazott és egy egész életút ismeretszerzési tapasztalatait átfogó komplex pályautakban az egyéni életeseményeket figyelembe véve és közös tartalmi szempontokat találva egy összehasonlító elemzés

által kvalitatív kutatás eredményeihez jussunk. Az egyéni életpályák narratíváinak összehasonlító elemzése során megmutatkozott, hogy az alumnusok személyes múltjukból hogyan kovácsoltak értékes tudást vagy tapasztalatot szakterületükön, továbbá milyen piacképességre törekvő stratégiákat alkalmaztak egyetemi éveik alatt, ki hogyan tudta összekapcsolni egyéni érdeklődését saját szakjának ismeretanyagával, vagy hogyan alakított ki olyan kapcsolatokat, amelyek segítették őt a munkakeresés során. Mindezek által megmutatkozott a bölcsész diploma értéke a munkapiac felől is.

Összegzésként elmondható, hogy mivel az ELTE-n szerzett diploma a legtöbb szakot illetően egy olyan átfogó, általános tudást ad a hallgatók számára, ami – a többségben nem középiskolai tanári pályán elhelyezkedett alumnus esetében – nem feltétlenül áll „köszönő viszonyban” a munkapiac elvárásaival; ezért valamennyi alumnus pályautójában hangsúlyt kapott az egyetemi tudást kiegészítő, non-formális ismeretek útján megszerzett specifikus tudás értéke. E kiegészítő, egy-egy szakismeretre specializált képzésekkel, vagy külföldi ösztöndíjakkal egyetemi tudásukat már eladhatóvá tudták tenni, és ezáltal piacképessé tudtak válni a munkapiacra.

Az alumnusok piacképességét természetesen csak az interjúalanyok saját munkapiaci kontextusában értelmezhetjük. Az erre vonatkozó értékelések többnyire negatívak, tehát az alumnusok önmagában az öt év alatt megszerezhető tudást, legfőképp a gyakorlati képzés hiánya miatt a munkapiacra tapasztaltak alapján nem tartják piacképesnek. Mégis két fő típust különíthetünk el az ELTE-n szerzett diploma piacképességének értékelését illetően: akiknél már az egyetem éve alatt jelentkezett a szakmai motiváció, és idejében felismerték a megszerzendő diploma esetleges munkapiaci hiányait, majd ezt a hiányt az egyetemi tanulmányaik alatt megszerzett szakmai lehetőségekkel pótolták, és jelenleg a munkapiac sikeres szereplői, ezen alumnusok pozitívan értékelik a bölcsész diploma egyetemes „plusz”-át, az ott elsajátított kompetenciákat (mint például az új ismeretek gyors elsajátítását, vagy a rugalmasságot). Akik az egyetemi évek után szembesültek diplomájuk munkapiaci értékével, és sokáig nem találtak végzettségünknek megfelelő munkát, nem tudták „helyzetbe hozni magukat” a munkapiacra egyéb szakismeretüket kiegészítő képzéssel, vagy non-formális úton szerzett tudással, ők egy általánosabb negatív képet festenek diplomájuk piacképességéről. Bár ők többségében az egy szakon végzett tanár szakos alumnusok közül kerültek ki.

Természetesen fontos tényező az elhelyezkedés szempontjából, hogy a végzettség a munkapiac mely szeletére irányul: önmagában egy magyar szak, egy holland szak, vagy a specializált gyógypedagógus szak korlátozott munkalehetőséget hordoz magában, míg más nyelvszakok, vagy a fizika szak már önmagában is piacképesebb az előbb említettekénél.

Az egyetem alatt végezhető munkák széles palettán mozognak: a nyelvszakosok esetében például a magánórák adása, fordítás, tolmácsolás segíti a szakterületen való előre jutást, csakúgy, mint az akadémiai pályára felkészítő egyetemi kutatócsoportban való munka lehetősége, de több alumnus saját szakterületétől távol eső kiegészítő

munkához jutott csak egyetemi éve során. E „diákmunka-lehetőségek” különbözőségében jelentős szerepet kap az alumnus saját sorsára és egyben pályautjára vonatkozó önismeretének és önreflexiójának fontossága. Azok az alumnusok, akiknek már az egyetemi tanulmányok kezdetén, vagy az első években kialakult egy határozott szakmai jövőképük, ők már céljaiknak megfelelően tudták kialakítani és specializációra törekvő tudatossággal tudták megvalósítani az elméleti képzés, valamint a megfelelő gyakorlat megszerzésének egyensúlyát. Ennek az érdeklődés-, és tudásorientált, valamint az elvárt kompetenciákra is koncentráló versenyképes pályaaorientációnak eredményeképpen sikeres szereplői a jelenlegi munkapiacnak.

Ezzel összefüggésben a képzés optimális idejének kitolódásának is két fő tendenciája mutatkozott meg az ELTE-alumnusok narratívájában: vagy az idejében felismert szükséges szakmai specializáció elérése, illetve a diploma piacképes kvalitásai megszerzése érdekében megvalósított non-formális képzések, mint például külföldi ösztöndíjak, szakmai gyakorlatok késleltették a végzést; vagy az alumnus később jelentkező önreflexív képessége következtében fellépő bizonytalan szakmai jövőkép által nyúlt meg a képzés időtartama. Ezzel az egyetemi képzést a munkapiac már említett „intézményes várótermi” pozíciójába helyezvén.

Látható tehát, hogy az idejében felismert és realizált célok nagy mértékben múlik egy bölcsész hallgató szakmai sikeressége. Akiben ez később, az egyetemi képzés végén, vagy csupán a diploma megszerzése után tudatosul, az már saját „szakmai” érdeklődését nehezebben tudja egy esetleges munka melletti képzésben munkapiaci kompetenciává transzformálni. E folyamat sikeressé tételében lehet fontos szerepe az életvezetési tanácsadásnak, amely az egyetemistáknak segítséget nyújthat nem csak a munkapiaci lehetőségek felmérésére, hanem a reális önismeret és a saját képességek felismerése által egy tudatos és a munkapiaci elvárásokat figyelembe vevő szakmai pályaaorientáció kiépítésére is.

IRODALOMJEGYZÉK

- BECK, U. (2003) *A kockázat-társadalom. Út egy második modernitásba*. Budapest: Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság, Századvég Kiadó.
- BÖGRE Zs. (2003) Élettörténeti módszer elméletben és gyakorlatban – Feldolgozási javaslat és illusztráció. *Szociológiai Szemle*, 1: 155–168.
- BRUNER, J. (1990) *Acts of meaning*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- HORVÁTH H. (2007) A munkapiacra való belépéshez szükséges ismeretek és készségek ELTE alumnusok narratíváiban. In: *Előadás a FETA éves szakmai napján*. Budapest, 2007. dec. 07. Kézirat.
- LEJEUNE, P. (2003) Emlékezet, dialógus, írás: egy élettörténet története. In: Z. Varga Z. (szerk.): *Önéletírás, élettörténet, napló*. Budapest: L'Harmattan, 130–166.
- KOVÁCS É.– VAJDA J. (1994) Leigazoltam a zsidókhoz. *Thalassa*, 1–2: 228–247.
- MOHAY T. (2000) Egyének és életutak. In: *Magyar Néprajz VIII. Társadalom*. Budapest: Akadémia kiadó, 760–790.
- NIEDERMÜLLER P. (1988) Élettörténet és életrajzi elbeszélés. *Ethnographia*, 3–4: 376–389.
- PUSKÁS-VAJDA Zs. (2007)a Tradíció és innováció az önálló vállalkozások elindításában egy életút eseményeinek tükrében, In: *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 8 évfolyam, 4. szám, December 329–348.
- PUSKÁS-VAJDA Zs. (2007)b *A bizonytalanság kezelés és a biztonság építés mintázatai ELTE alumnusok narratíváiban*. Előadás a FETA éves szakmai napján. Budapest 2007. dec. 07. Kézirat.
- ROSENTHAL, G. (1995) *Erlebte und erzählte Lebensgeschichte*. Frankfurt a.M.: Campus.
- VAJDA J. (2003) Az élettörténet szövegének szövege. *Jel-Kép*, 1: 89–96.

Puskás-Vajda Zsuzsa

A bizonytalanságkezelés és a biztonságépítés mintázatai ELTE alumnusok narratíváiban

BEVEZETŐ

Hazánkban is új kutatási probléma a munkapiacra való belépés, mint átmenet és az alkalmazkodás nehézségeinek vizsgálata. Az, ami Nyugat-Európában már a hatvanas évek vége óta ismert, ti. a felsőoktatási túlképzés és a diplomás munkanélküliség, az Magyarországon és a posztzocialista országokban az ezredforduló körülre datálható. Az Ulrich Beck (1986/2003) által a nyolcvanas évek közepén megfogalmazott kockázat-társadalom jelenségnek egyik vizsgálható színtere a munkapiacra való kilépés. Beck nagyhatású könyvében kiemeli, hogy „a foglalkozás is veszített egykori biztonságából és védelmi funkcióiból” (1986/2003: 251).

A VIZSGÁLT PROBLÉMA MEGFOGALMAZÁSA

A problémát a szereplők nézőpontjából tanulmányoztuk. Arra kerestük a választ, hogy a cselekvő (Ortner 1984/1994) milyen stratégiákkal kezeli a folyamatos és gyors változások közepette megtapasztalható bizonytalanságot. Milyen erőforrásokat, rendelkezésre álló befektetéseket tud mozgósítani az egyéni krízis helyzetek transzformálásában, és hogy bevonja-e eszköztárába az életeseemények, tapasztalatok újraértelmezésének lehetőségét. Dolgozatomban a társadalmi befektetés (összegzően Lodi-Smith J. és B. W. Roberts 2007) fogalmát a felnőtt társadalmi szerepbe való befektetés és az azokhoz való elköteleződés jelentéssel használom. Az elsődleges felnőtt társadalmi szerepek, amelyek meghatározzák a társadalmi befektetést a munka, a család és a közösség köré szerveződnek. Fogalomhasználatomban a tanulás/továbbtanulás a munka dimenzió része. Az elemzés során a munka dimenzióon belül elkülönítetek három alcsoportot a választott pálya iránti elköteleződés mentén, valamint a család dimenzióon belül külön tárgyalom a kibocsátó és a célcsaládba investáló mintázatokat. A társadalmi befektetés közösségi típusának megtárgyalása a rendelkezésre álló kevés adat miatt nem kerül elemzésre. Hipotézisem kidolgozásában Zinn (2004) tanulmányára is támaszkodom, aki megállapítja, hogy a biztonság konstruktumok a jó élet kulturálisan elérhető modelljeihez, valamint a sikeres munka vagy párkapcsolat normáihoz kapcsolódnak.

Jelen elemzésben komplementer módon használom az életeseményekre és az azok interpretációjára vonatkozó szövegrészeket, rámutatva a Rogers által kultúrkonzervnek nevezett kulturális tudás kontextusfüggő, szituatív lényegére, és az értelmezési lehetőségek sokféleségére. Beck (1986/2003) és Giddens (1991) szerint a kulturális tudás, a kulturális koncepciók alkotják azt a kognitív eszközrendszert, amelynek a segítségével értelmezni tudjuk a minket körülvevő társas világot. Az értelmezés – az a képesség, hogy el tudjuk rendezni, meg tudjuk magyarázni a körülöttünk lévő világot –, alapvető előfeltétele az „ontológiai biztonságnak” (Giddens), annak az érzésnek és meggyőződésnek, hogy ismerjük a világot, hogy otthon vagyunk abban a szövetében, amelyben élünk (Niedermüller 2007).

Az ontológiai biztonság megszerzésének egyik fontos eszköze a domináns kulturális elbeszélések dekonstruálására való képesség. Hiszen a társadalmilag kidolgozott narratívák célja csökkenteni vagy egyenesen kizárni az eltérő ismeret-pozíciókat és az alternatív narratívákat (Foucault 1979). Meggyőződésem, hogy a mai Magyarországon, ugyanúgy mint Európa-szerte bárhol, a folyamatos gazdasági, társadalmi, kulturális változások szükségessé teszik az eltérő ismeret-pozíciók megismerését.

Egy a kutatásban résztvevő fiatalember megfogalmazása sűríti legpontosabban a dolgozat fő kérdését. Milyen eszközökkel fordítható át „*ez a paranoia, ami volt így 4–5.-ben, hogy így éhen fogok halni*” (Lajos 0124-0125) aktivitásba, tudatos karrierépítésbe.

MÓDSZER ÉS MINTA

Miért a narratív interjútechnika? Az adatgyűjtés módszertanának kiválasztását befolyásolta az a megfontolás, hogy a fiatalok a munkahely keresés során az előző generációkétól nagyon eltérő tapasztalatokat szereznek. A kérdőíves ill. strukturált vagy félig strukturált interjú vezérfonalnál célravezetőbbnek tűnt a narratív interjútechnika alkalmazása, amely lehetővé teszi émiikus adatok gyűjtését. Másrészt a mesélő számára segíti a folyamatosság illúziójának megteremtését, ezzel párhuzamosan a kutatásban résztvevő gyakornokoknak lehetővé teszi a mások tapasztalatain keresztül való gondolkodást (Shweder 1999:32).

A narratív interjútechnikával dolgozó kutatók között lényeges eltérések vannak az adatgyűjtés, a vizsgált téma, az elemzés mikéntjére vonatkozólag (összefoglalóan lásd. Miller 2005). A sokféleségből csak néhány iskolateremtő kutatót kiemelve: Rosenthal (2002) munkássága a Shoa németországi feldolgozását segítette nagymértékben, a francia Bertaux (1994, 1997a, 1997b, 2005) és Bertaux és Bertaux-Wiame (1997) a társadalmi mobilitás folyamatát vizsgálta (többek között a jelen dolgozat szempontjából fontos legitim periférián tanulás mintázatait), az angol Chamberlayne és munkatársai (2000) a szociálpolitika felől közelítenek és a társadalmi inklúzió lehetőségeit keresik, az USA-ban publikált dolgozatok egész sora a narratív elbeszélés

és az identitásépítés kapcsolatát vizsgálja, mint pl. a Josselson (1987, 1996a, 1996b) munkái. Az elemzési lehetőségek egész tárházát mutatja be Lieblich, Tuval-Mashiach és Zilber (1998) ragyogó könyve. Magyar nyelven a migráció (Kovács, Meleg 2000), a zsidó identitás átstrukturálódása (Vajda, Kovács 2002), a történelmi traumák feldolgozása (Bögre 2003; Puskás-Vajda, 2007) témakörben használták e módszert.

Jelen fejezetben a húsz ELTE-n végzett hallgatóval¹ (tíz nő és tíz férfi) készített narratív foglalkozási életútinterjú munkapiacra lépésre vonatkozó szöveg blokkjait elemzem. A megkeresett fiatalok az ELTE különböző karain² végeztek az elmúlt három évben. Az interjúkat a kutatásban résztvevő összesen tíz³ gyakornok és önkéntes, egy kivétellel ELTE TÁTK antropológus hallgató, készítette a 2007–2008-as tanév őszi félévében. A megkeresett ELTE alumnusok egy, maximum három éve szerezték meg diplomájukat, vagy a nyelvvizsga hiánya miatt az abszolutóriumot. A megkérdezett húsz fiatal azokról az életeseményekről, tapasztalatokról mesélt, amelyek tanulmányaik, foglalkozásuk kiválasztásában, és a mostani munka elvállalásában szerepet játszottak. Továbbá arról, hogy meglátásuk szerint mitől piacképes a diplomájuk, az egyetemen megszerzett tudásuk.

EREDMÉNYEK

A húsz szöveg mindegyikére érvényes, hogy az elbeszélés során megteremtődik a folyamatosság illúziója. A szélsőséges eseteket kiemelve: akkor is, ha a végzős több évi munka és munkanélküliség után jelentkezik egyetemre 30 évesen, és akkor is, ha a szabad bölcsészet sok lehetőséget adó és nagyon magas fokú autonómiát feltételező évei után kapcsolódnak össze, értelmes egészet képezve a korábbi években megszerzett képességek, ismeretek.

A megkérdezett fiúk nagyobb szövegrészeket szánnak a – tág szociokulturális kontextusba helyezett – életesemények, folyamatok értelmezésére. Szintén ők azok, akik inkább vitatkoznak, keresnek érveket a domináns kulturális elbeszélések dekonstruálásához. A megkérdezett lányok, ha nem érzik, hogy irányítják életüket inkább „panaszkoznak”, a távolságtartó analitikus megközelítés nem jellemző. Az egyetemi évek alatt tanult pszichológiai ismeretek a megkérdezettek többsége számára jól hasznosíthatóak a munka

¹ A megkérdezett fiatalokkal felvett interjúk szövegére – személyiségi jogaik védelmét szem előtt tartva – fiktív néven utalunk. A tíz fiú és tíz lány: Anna, András, Marci, Péter, Ákos, Rafael, Margó, Giuliano, Krisztina, Ágoston, Melinda, Dini, Áron, Gergő, Gabi, Niki, Lajos, Brigitta, Klára, Dalma

² Nyelv szak, informatika, szociológia, történelem, muzeológia, matematika, pszichológia, jogász, földrajz-környezettan, óvopedagógus, fizika, politológia, gyógypedagógus vagy ezen szakok különböző párosításait végezték el. Külön figyelmet fordítottunk a bölcsész és tanárképzés választásából származó különbségeknél.

³ Barcza Ildikó, Bodnár Hajnalka, Gallasy Kati, Horvát Henriett, Jasper Kata, Keserű Julia, Pap Ildikó, Sereg Melinda, Tillmann Lili, Tóth Eszter.

világában is. Az idegen nyelv ismerete vagy annak hiánya (van ugyan lektorátusi vizsgapapírja, de kommunikálni nem tud) szintén megjelenik minden szövegben. Utólag úgy látják, hogy jó befektetésnek bizonyult a főszak, mellékszok prioritásainak megváltoztatása, új szak felvétele, a külföldi ösztöndíjak során szerzett ismeretek, az egyetem előtt elsajátított ismeretek/készségek, a gyakornoki időben megépített kapcsolati tőke. Mind a húsz megkérdezett fiatal folytat pénzkereső munkát. A szövegből nyilvánvaló, hogy többségük meg tud élni a keresetéből, a megkérdezettek kb. egyötöde kap anyagi támogatást a szüleitől, egy kivétellel azok, akik továbbtanulnak. Sokat dolgoznak, ez akár továbbtanulást is jelenthet, ami nagyobb befektetést igényel, mint az első alapidiploma. Lajos összegzésében olvasható a továbbtanulás egyik tipikus mintázata:

„Az évfolyamtársaim egy része azt találta ki, hogy akkor ő majd jól bedolgozza magát, valami helyre már most, [...] majd ott a személyes ismeretség fogja úgymond pótolni a megfelelő diplomának a hiányát, ez volt az egyik stratégia. A másik stratégia meg az volt, hogy elkezdni nagy sebtében valami másik egyetemet. Én is ezt csináltam. Azért a Közgáz nemzetközi tanulmányok, mert hát a Közgáz az mégiscsak egy nívós egyetem, piacképesebb jóval a diplomája.” (Lajos 0077-0085)

Margó összegzése emikusz adat az elemzés hipotézisének bizonyítására: a munka és család/párkapcsolat a jó élet szinonimája.

„Akit én így látok, hogy az egyetemről kikerülve jól el tudott helyezkedni és jó helyen van, vagy már úgy alakul az élete, hogy megnősült, vagy férjhez ment, tehát látni, hogy már egzisztenciálisan jutott valahova, az mind csinált valamit az egyetem mellett. Úgy-hogy még talán ez lenne még a konklúzióm, hogy csak úgy lébecolni öt-hat évig az egyetemen nem éri meg, szerintem.” (Margó 1127-1132)

Mind a húsz szövegre érvényes, hogy a biztonság konstruktumok a munka és/vagy párkapcsolat normáihoz kapcsolódnak. A munka a megkérdezett húsz fiatal majdnem kétharmadánál a sikeres munkát jelenti, a tizenhárom ember majdnem fele részénél a siker az elképzelt hivatásban való kibontakozást jelenti, míg a csoport bő felét azok képezik, akiknek a klasszifikációs rendszerében a jól megfizetett munka a sikeres munka.

Hét fiatal nem a tanult szakmájában helyezkedett el, ők zömmel történelem, nyelv vagy társadalomtudományi diplomát szereztek, vagy a nyelvvizsga hiányában még csak az abszolutóriumig jutottak el.

A PhD hallgató Gergő a posztgraduális képzést is munkának definiálja, megfogalmazásában az ösztöndíj összegénél lényegesebb a befektetési lehetőség, amit szülei segítségével nélkül nem vállalhatna.

„A doktorit azt nyilván megcsinálom, arra szükségem van és állásként tekintek rá, mert amúgy biztos nem dolgoznék ennyi pénzért, a tudományos segédmunkatársi állást sem vállaltam volna el ennyi pénzért, hanem azért, mert később ebből doktori lesz, így nézve ezek rendben voltak, hogyha csak azt nézem, hogy az ember 8 órát dolgozik és csak ennyi pénzt kap, közben tanult 5 évet, meg eleve azt gondolja magáról, hogy amit tud, az értékes tudás, akkor ez inkább megmosolyogtató összeg.” (Gergő 0339-0346)

Ágoston számára már fontos, hogy meg tudjon élni az ösztöndíjból. Ennek okára vonatkozó direkt szövegrészek nincsenek. A továbbtanulást egyik németországi egyetemen szervezte meg, ahol nemzetközi jogot tanul.

„Persze ott is (nemzetközi jog) sokat kell dolgozni, de legalább kapsz pénzt, annyit, hogy abból már egyedül meg tudsz élni, és nem kell még mindig apukára, anyukára támaszkodni, ami már ilyen 26–27 évesen már nem...” (Ágoston 0052-0055)

Giuliano szövegéből nyilvánvaló, hogy meghozta a nehéz döntést azért is – mint ahogyan egy másik szövegrészben elhangzik –, hogy bebizonyítsa magának, képes sokat dolgozni. Neki a sikeres munka mércéje a kihívások mellett a pénz.

„Lehet, hogy egy kényelmes döntés lett volna azt mondani, hogy jól van, akkor én viszont dilettáns profi leszek, és elmegyek doktori képzésre, és fűtyülök a munkaerőpiacra, és valami állami ösztöndíjjal még folytatom a dolgokat, és huszonnyolc éves koromban, vagy még később nyitom csak ki a szememet, hogy ez nem biztos, hogy elég egy család eltartásához. Vagy lehet, hogy elég, és most jövök majd később rá, hogy fölösleges sok pénzt keresni, mert hogy nem az az elsődleges prioritás. De egyelőre inkább ez az egzisztenciateremtés, amire koncentrálnék.” (Giuliano 0261-0270)

Az egyetemi évekre, a munkakeresés, -találás és a megkötött kompromisszumokról megfogalmazott szövegek között megjelennek a kibocsátó és a célcsaládra, a partnerkapcsolatra vagy annak hiányára vonatkozó szövegrészek. Bertaux (1997) megállapítása, miszerint minél nagyobb az általános társadalmi verseny, annál fontosabbak az egyén vagy a nukleáris család számára a szülőktől vagy a rokonsági csoportjától kapott erőforrások. A megállapítást alátámasztó tapasztalatok a hús fiatal szövegeiben is hangsúlyosan megjelennek. A megkérdezettek egyötöde említi meg kibocsátó családját. Ők azok, akik még tovább folytatják tanulmányaikat vagy az egyetemi diplomához nélkülözhetetlen szakképzést (pszichológus) szerzik meg. Ilyen a történelem diplomával alkalmanként épület maketteket készítő Péter is:

„Tehát van egy ilyen borzasztó erős kényszer, [...] de szerintem mindenkinek a maga környezete meg lehetőségei határozzák meg, hogy így mit. Most nyilván, hogy ha a szüleim nem

támogatnának ilyen szempontból, mondjuk otthon lakhatom, [...] annyi gondom nincsen arra, hogy mit vacsorázsam, érted, akkor lehet, hogy, hogy én is be lennék kényszerítve egy ilyen helyzetbe és egyik munkahelyről vándorolnék [...] a másikba.” (Péter 0291-0298)

Az „ontológiai biztonság” kereteinek és tartalmainak kidolgozásában, annak megépítésében fontos szerepe van a szülők szakmai és kulturális tudásának. Nagyon eltérő mintázatokat mutat az interjúk szövege a szakmai és kulturális tudás átadása szempontjából: a mintázatok erősen szakma- és foglalkozás függőek.

Kilenc fiatal szövegében a párkapcsolat, mint a támasz, a biztonság egyik pillére említődik. Egyben az általában reggeltől estig tartó munka mellett, az élet egyik legnehezebben gondozható színtere. Az informatikus PhD hallgató és vállalkozó András azt meséli, milyen a „tapasztalati úton kialakított [...] aránylag folyékonyan üzemelő rendszer.”

„Úgyhogy azt szoktam csinálni, hogy hazamegyek mindig délben, vagy egykor, ha tudok, és akkor otthon vagyok egy kicsit.

Barátnőm az általában otthon dolgozik, csinálja, mondjuk a webszerkesztést, hetente mondjuk csak négy órát tanít, vagy ötöt, anyukám az meg mindig otthon van, ott sertepertél. És akkor hazamegyek, beköszönök, mit tudom én, akkor eszek egy müzlit velük, vagy iszok egy kávét velük, és akkor továbbmegyek. És akkor mindenki örül. Ha nem megyek haza, akkor meg telefonálok. Tehát így tényleg mind a ketten azt érzik, hogy igaz, hogy elmegyek nyolckor, s akkor csak hatkor jövök haza, mert vagy hazanézek tíz percre, vagy legalább telefonálok, hogy mi a helyzet, mit csináltak, ilyesmi. Úgyhogy igazából mind a ketten megértőek nagyon, mert látják, hogy itt hajtás van este hétig, és akkor hazamegyek, békén hagynak, hogy akkor most jó, hadd üljek le, hadd olvassam el a híreket, egy óráig nem szólnak hozzám, kicsit kikapcsolódnak, és aztán jöhet a főlé kéne főzni a polcot, be kéne csavarozni a szekrényt, cseréljem ki a konnektort, meg az összes ilyen férfimunkát, amit eddig apukám csinált, most nekem kell csinálni. És van bőven. Eddig nem tudtam, hogy ennyi sok van, de van rengeteg, rengeteg, tényleg. Meg tévészámra, meg befizetni, meg hú... szóval. De segítenek, ahol tudnak azért. Meg aranyosak, mert békén hagynak, hogyha látják, hogy most éppen mi is van, meg tömik belém a grapefruitot, meg a C-vitamint, meg a mit tudom én, hogy akkor majd ettől majd talpon leszek egész nap.

Úgyhogy ez most jól működik. Kezd kialakulni egy ilyen jó kis rendszer, ahol végül is mindenki elégedett, meg mindenki beéri azzal, amennyi részt tudok magamból adni, ez mondjuk sokkal rosszabb volt régebben, de most már kezd kialakulni.

Amíg nem volt így, addig azért sok volt a miért nem jövök haza, miért nem megyünk moziba, és akkor most már rájöttem, hogy mit szeretnének, hogyha hazajövök, akkor este már nem akarnak annyira.

Úgyhogy ezt tapasztalati úton kialakítottuk ezt az aránylag folyékonyan üzemelő rendszert. És hát remélem, hogy ez nem fog megváltozni.” (András 1348-1380)

Hét szövegben nincs konkrét partner említve. Többségüknél a reménykedés, hogy egyszer annak is eljön az ideje, valamint a sok munkahelyi feladat, a maradék kevés idő egyeztetésének nehézségei fogalmazódnak meg.

„Meg hát igazából így még a párkapcsolati részére visszatérve, [...] tényleg ha azt mondanám, hogy nekem ez az elsődleges feladatom és tényleg most ezt csinálom, akkor az megint háttérbe szorulna (a nyelvvizsgára való készülés). Vagy nem lenne [...] jóformán semmi, mert akkor tényleg, hazamegyek, és nem az lenne, hogy most veled találkozom vagy veled töltöm el az estétet, hanem nem, leülök és akkor angolozok. És ez meg úgy nem olyan könnyű.

Pedig hát lehet, hogy igazából több értelme lenne, vagy több haszna, hogyha mondjuk most azt mondanám, hogy egy hónapra ezt félreteszem, mert most ez a fontos. Csak az a baj, hogy az is fontos.” (Gabi 1013-1022)

„Úgyhogy, most a napjaim abból állnak, hogy hazamegyek és akkor elkezdek még szakirodalmat olvasni. [...] Úgyhogy, ennek meg kell felelni, és én mindent próbálok megtenni, hogy jó legyen. Úgyhogy, ez sajnos nincs egyensúlyban még. De, ahogy a csoporttársaimat figyelem, még náluk sem. Így, így ez nehéz. Hát, majd szerintem, idő, de remélem...” (Dini 0273-0275, 0286-0290)

A hagyományos nemi szerepek mintázatai is megjelennek a szövegekben. Ákos partnerkapcsolatára vonatkozó szöveget nem ismerünk. Viszont a rosszul fizetett, de szívesen végzett munka-pálya feladását vizionálja a kulturálisan elvárt családfenntartói szerep következményeként.

„Ugyanakkor tartok attól, hogy esetleg, ha úgy alakul az életem, hogy több pénzre lesz szükségem, mert [...] családos ember leszek [...] és hát azért vannak terveim, akkor talán fel kell adni ezt a pályát.” (Ákos 0086-0088)

A párkapcsolatban élő gyógytornász Klára a tradicionális kép női verzióját villantja meg a szövegében

„[...] mondjuk a Bárczy-n ez nagyon jellemző, hogy minden rendezvény, bál, gólyatábor minden ilyesmi a BMF-nek a Kandó karával van együtt, tehát egy fiúcsapat és egy lánycsapat, és ezt így összerakják. Így sok ismeretség köttetik. Sokaknak a szülei is ilyen műszaki főiskolás-gyógytornás párok kapcsolatból alakultak. Úgyhogy ez azért így jellemző, és ők azért csak jobban keresnek, mint mi. És akkor még az is megvan, hogy a férfi a pénzkereső a családban, és érzi ennek a felelősségét. Én is találtam egy ugyan nem Kandós, de BMF-es fiút magamnak, úgyhogy nagyon jól megvagyunk együtt. Tényleg sokkal többet keres, mint én, de hát nem ez lesz a döntő.” (Klára 0898-0908)

Az alábbi mátrixban a családi kapcsolatok ill. a sikeres munka definíciók eltérő konstruktumai mentén kialakuló típusokat különítettem el. (1. tábl.)

1. táblázat: **Exzisztenciális biztonság horgonyok: család és munka szerint**

	Kibocsátó család említése	Partnerkapcsolat említése⁴	Család vagy partner kapcsolat nem hangsúlyozott
Vállalt munkája provizórikus, jövővelmével elégedetlen	A. - Péter, történelem szak, makett készítő	B. - Anna, német filológus, ügyfélszolgálatos, magán tanár - Marci (szociológus záróvizsga, nonprofit munkatárs) - Dalma, történelem-néderlandisztika, ügyfélszolgálatos	C. - Brigitta, politológia, ügyfélszolgálatos - Gabi, politológia-magyar szak, titkárnő - Ákos, történelem, muzeológia, ségéd-restaurátor
Hivatás fókuszált, kereseti től-ig-ben kompromisszum-kész	D. - Krisztina, pszichológus - Gergő fizikus-biológus, PhD hallgató	E. - Klára, gyógytornász - Áron, jogász	F. - Dini, óvopedagógus - Rafael matematika-bolgár szak, középiskolai tanár, fordító
Jól fizető munkát végez és/vagy annak érdekében még tanul	G - Lajos, spanyol-portugál filológus, Közgáz hallgató	H. - Melinda, környezet-tanár, ügyfélszolgálatos, szaktovábbképzős - Niki, matematika-informatika tanár, PhD hallgató - András informatika tanár, PhD képzés, magánvállalkozó - Margó angol nyelvtanár, saját magániskola	I. - Ágoston, jogász, külföldön ösztöndíjas - Giuliano, olasz-portugál filológus, nemzetközi vállalatnál középvezető

⁴ Lényeges különbségek az elvárt támasznyújtás fokában és keresetekben, gender-specifikus.

A munkapiacra lépés eltérő mintázatokat mutat a választott pálya és a belépést segítő kapcsolatháló szerint.

Az óvodapedagógus Dini és a szabad bölcsész Giuliano tapasztalata a legtávolabb esik egymástól. *„[...] nekem az a tapasztalatom, hogy ha valaki szeretett volna óvónőként elhelyezkedni, az el is tudott. Mert még a mai napig is nagyon sokat keresnek egyébként. És, viszont annyi hátránya van, hogy ezzel a diplomával mást nem tudok csinálni. Tehát, ez nem általános diploma, [...] Ez, csak óvodapedagógia, itt csak óvodapedagógus lehetsz, tehát, így semmi más. Semmi másra nem jó. Úgyhogy meg kell gondolni, mert azért három év, az három év. Meg, nekem ezzel el is ment úgy az állami finanszírozásom, úgyhogy, már csak költségtérítésesen csinálom (az andrológiát).” (Dini 0321-0333)*

Giuliano aki olasz, portugál szakon végzett egy nemzetközi vállalatnál csoportvezető. Fejvadász cégen keresztül kapta meg az állását és mint mondja *„[...] a pszichológia és pedagógia egyéb fogásai jól jönnek, ha nem is feltétlenül az elméleti síkon, de mindenképp vezetői stratégiákban és hozzáállásban ez határozottan hasznos. Olasz és portugál nyelvet is használom, a portugált elég limitáltan jelenlegi munkakörömben, de fogjuk rá, hogy az olaszul és portugálul tartott órák azok hasznosak olyan szempontból, hogy jelenleg ezeken a nyelveken is munkaképes vagyok. [...] Portugál és olasz irodalom, meg a brazil irodalom, meg az angolai meg a zöld-foki szigeteki – ez igazából talán olyan szempontból hasznosítható, hogy különböző kultúrákból érkező emberekkel dolgozom együtt, meg a világon így mindenféle vannak leányvállalatok, és velük is bizonyos kapcsolatban, bizonyos szempontból kapcsolatban vagyok. Tehát talán átvitt értelemben a kultúrákra való nyitottság, illetve tolerancia az határozottan segített abban, hogy egyrészt könnyen elhelyezkedjek egy ilyen cégnél, másrészt a lehető legtermészetesebb dolog az, hogy ha Barbadosról meg Antillákról érkezik akármilyen probléma, vagy valaki, akkor primán el tudok vele beszélgetni, amellett, hogy a problémának semmi köze nincsen a kultúrákhoz, [...]. De ez a fajta hozzáállás és nyitottság valószínűleg sokat könnyít az egészen, hogy az ember felfogja, hogy globálisan dolgozik – ahogy szeretik a multik emlegetni.” (0217-0245)*

A sikeres munkapiacra lépés az egyetemen tanultak és a rendelkezésre álló ismeretek, készségek kreatív újrendezését feltételezi. A rendelkezésre álló tudás és készség tőke számbavétele sokaknál már korábban, tanulmányaik befejezése előtt elkezdődött.

A férfiaknál gyakoribb az életkor, a harmincas évekhez való közeledés, mint cezúra specifikálódik Giuliano és Marci szövegében is. Más Ákos privát ideje, aki harminc fölött kezdte el az egyetemet, neki maga a diploma birtoklása az elképzelt biztonság konstrukció.

„Így egy idő után és másfél éves munkanélküliség után úgy döntöttem, hogy hát azt kell tanulni, és azzal kell foglalkozni, ami... amit az ember szeret, amire van kvalitása, és amire van affinitása. És ezért jelentkeztem ide bölcsészkarra. [...] a családban mindig volt egy olyan, hogy tanulj tinó, ökör lesz belőled. Tehát... tehát érdemes tanulni. Igaz,

hogy ez kicsit visszájára fordult, sokan azt sugallják, hogy ne tanulj, mert úgy sem keresel pénzt vele... inkább menj el dolgozni. De ez nem normális folyamat.” (Ákos 0051-0055, 0621-0624)

A szerint, hogy a megkérdezett fiatalok milyen mértékben kényszerültek aktualizálni, átszerkeszteni, az aktuális elvárások szerint újrendezni a rendelkezésre álló ismereteket, készségeket, elkülönítettem három csoportot: a mintakövetőket, az integrálókat és az innovatívokat.

- A) Az újraszerkesztés intenzitása a legalacsonyabb azoknál, akiknél a munka-pálya a választott szakmában, gyakran a gyakorlati helyen folytatódik. A szakma specifikus tanulmányok és a legitim periférián tanulás segíti a fizikus-biológus kutató (Gergő), a gyógypedagógus (Klára), a jogász (Áron), a pszichológus (Krisztina), az óvopedagógus (Dini) a pályára lépését. Ők a mintakövetők.
- B) A megkérdezett fiatalok közül sokan mesélték, hogy választott hivatásuk nagyon rosszul fizetett. Rafael megfogalmazása általánosan érvényes erre az alcsoportra *„Én úgy szoktam mondani, hogy én hobbiból tanítok, és mellette pénzt keresek.”* (Rafael) A rosszul fizető, de hivatásként elképzelt tanári pálya komplementer viszonyba kerül egy másik, rendes jövedelmet biztosító tevékenységgel. Két tevékenységet integrál az informatika tanár (Niki), a környezettanár (Melinda), a tanár és fordító profitorientált (Rafael), az irodavezető-nyelvtanár (Anna). Ez az integráló típus.
- C) Az innovatív csoport tagjai többségükben a bölcsészkaron végzettek. Marci megfogalmazása érvényes erre a csoportra *„Tehát, hogyha elvégzed a szociológiát, akkor egy tudománynak a birtokosa leszel, és nem szakmát kapsz igazából kézbe.”*

Ezen a csoporton belül elkülöníthető két altípus.

- C. 1) Az autonóm innovatív típusba azokat soroltam akiknél a külföldi ösztöndíjak, a gyakornoki tevékenység, a tanulás mellett végzett munkák során szerzett tapasztalatok önbizalmat adtak és a pályaválasztásban jól hasznosítható plusz eszközök, szempontok generálását segítették. Ilyen az olasz-portugál filológus nemzetközi vállalat középvezető Giuliano, spanyol-portugál szakon végzett, a Közgázon továbbtanuló Lajos, és a jogász Ágoston, aki ösztöndíjként tanul tovább egy külföldi egyetemen.
- C.2) Ugyanúgy innovatív megoldás, amikor a rendelkezésre álló hiányos befektetések miatt vállalnak a fiatalok az elképzelnél rosszabb átmeneti megoldást. Akkor, ha a fiatal a második szakján még folytatja tanulmányait, nincs nyelvvizsgálója, alacsony a kockázatvállalási képessége, ilyen a makett-

készítő történelem diplomás Péter, a szociológus abszolutóriummal rendelkező nonprofit munkatárs Marci, a call-centeres történelem diplomás, néderlandisztika szakos Dalma, Gabi a nyelvvizsga hiányában a politológia-magyar szakot abszolutóriummal záró titkárnő. Van, akit a munkapiac, mint rendszer (a kulturális intézetek nyomorúsága, létszám stop) kényszerít az elképzelnél rosszabb munkatevékenységbe, mint a restaurátor segéd történelem-muzeológia diplomás Ákost. A fiatalok megfogalmazásában a deficitikus megoldások két részletes leírását olvashatjuk:

„[...] tehát tanár szakos bölcsész lettem, és hát tudjuk, hogy most a tanárokat bocsájtják el, [...] A holland az lehet, hogy az lesz, lehet, hogy nem is tanárként, de Magyarországon dolgozó holland vállalatnál lehet elhelyezkedni. Nem tudom. Most ilyen nagyon sok call-center van, én is most egy ilyenben dolgozom magyar nyelven, de holland help desk-ek is dolgoznak nagyon sokan, akik holland nyelven támogatnak különböző cégeket telefonon keresztül. [...] És a mostani munkám az egyáltalán nem kapcsolódik egyik szakomhoz sem. [...] Azért lett ez a munkám, telefonos ügyfélszolgálat 4 órában, mert szükségem volt valami munkára, ahhoz, hogy fent tudjam tartani magam. És igen, ennyi. Tehát semmi köze a szakomnak a mostani munkámhoz. Ennyi.” (Dalma 0017-0031)

„Én magyar-politológia szakon végeztem, pontosabban politikaelméleten, a társadalomtudományi karon, ez hasonló a politológiához, csak akkor még máshogy hívták. Az egyetem alatt én a hallgatói önkormányzat működésében, vagy munkájában is részt vettem. Tehát végül is a politológiától az tántoritott el, tehát én azon a pályán nem szerettem volna elhelyezkedni. Meg hát ahhoz sokkal többet le kellett volna tenni az asztalra már az egyetem alatt, tehát publikálni kellett volna, kapcsolati tőkét kiépíteni, meg egyébként ez a mostani politikai világ sem olyan, [...] hát egy politológusnak az a feladata, hogy elemezze, de hát függetlennek nagyon nehéz lenni, még ha azt is mondja az ember, hogy az, az azért nem úgy van. [...] Akkor mikor bekerültem, akkor laikusként szerettem volna vele foglalkozni, meg érdekelt, meg ilyen nagyratörő álmaim voltak, hogy majd én attasé, meg diplomata meg nem tudom én mi leszek. De hát ahhoz nyelveket kéne beszélni anyanyelvi szinten. Én még az angollal is hadilábon állok. Ugye pont ezért nincs meg még mindig a diplomám, mert a nyelvvizsgáim hiányoznak, úgyhogy ez is nehezíti az elhelyezkedést.

Dolgozom [...] a mostani munkahelyemen [...] mint titkárnő, [...]

Aztán hogy mi lenne nekem való, azt még nem tudom[...] Úgyhogy az még előttem áll, hogy kiderítsem, ugyanakkor a másik legnagyobb bajom, hogy én igazából ezt sem mondhatom, hogy biztos, de én nem vagyok az a felvállalós típus, tehát annak ellenére, hogy nem ez álmaim munkája, tehát nem ezt szeretném csinálni, mégsem akarok nagyon menni.” (Gabi 0010-0030, 0112-0113, 0960-0966)

ÖSSZEZÉS

Amiben azonosak a random kiválasztott interjúalanyok jellemzői: az interjúban egyikük sem említi, hogy járt pályaválasztási tanácsadásra és egyetemi tanulmányai során, munkába állása előtt kért volna egyetemi keretek között formális segítséget.

Csak a megfogalmazásokban vannak eltérések, az elmesélt történetek mindegyike azt példázza, hogy a piacképesség megteremtése egyéni teljesítmény. Adler (2005) interjúalanyának frappáns megfogalmazása „[u]gyanaz az egyetem, ugyanaz a végzettség az egyik embernél piacképes a másikinál nem, tehát szerintem mindenki maga teremti meg a piacképességét” (interjúrészlet, Adler 2005: 46) általánosan érvényes.

A megkérdezett húsz fiatal dolgozott a vizsgálat időszakában, egy másik szakon folytatta tanulmányait, ill. doktori képzésben vett részt. Egy kivétellel itthon. Ágoston az egyetlen, aki külföldön folytatta tanulmányait. És Giuliano a másik kivétel, aki egy Magyarországon működő multinál, egy a hazaitól eltérő munkahelyi elvárás és motiválás rendszerben tevékenykedik. Tematizálódik a szövegekben az állami és a privát szektor munkakultúra specifikuma.

Az alkalmazkodás és a biztonságépítés kontextusai és mintázatai eltérőek. A cselekvőkről, akik nagyon eltérő kontextusban hoztak döntést, elmondható, hogy úgy társadalmi, mint tudás tőke potenciáljukat adaptív módon tudják használni, hasznosítani. Az elbeszélésekben az erős kötések mellett a gyenge kötések is fontos szerepet játszanak, kiemelkedően a munkakeresés során. A szövegekből nyilvánvaló, hogy a hiányos „batyuval” rendelkezők esetében a munkatalálást a gyenge kötések, általában a kapcsolatháló kortárs szegmense segítette. A szövegekben gyakran megfogalmazódó kapcsolati tőke szerepe azok esetében is fontos, akik a korábbi gyakorlati helyükre mentek vissza dolgozni a diploma megszerzése után.

A továbbtanulók egy kis csoportjánál még mindig a kibocsátó család finanszírozza, teszi lehetővé a jó életet. A partnerkapcsolatban élő lányok zöme természetesnek tartja, hogy partnerük keresi a több pénzt, és ő teremti meg az egzisztenciális biztonságot, erről a fiúk is szót ejtenek. A partnerkapcsolatban élő nők között az önálló vállalkozást vivő nyelvtanárnő önálló anyagilag, de ugyanilyenek a partnerkapcsolatot és a kibocsátó családot nem említő nők is, eltérés csak a büdzsé nagyságában van.

A rosszul fizetett, de hivatásszerűen végzett munka biztonságot jelent. Még akkor is, ha feltehetően nem lehet az élet végéig kifáradás nélkül óvónőként dolgozni pl. azok, akiknek a siker és a pénz a jó munka ismerve, már eleve bekalkulálják a lehetséges változásokat.

Az életviteli diáktanácsadás szempontjából talán a legfontosabb üzenet, hogy a választott hivatást, valamint a rendelkezésre álló ismeretekkel adaptív módon foglalkozást találó fiatalok mellett szükséges a segítség – esetünkben ez a minta harmada – azokra fókuszálni, akiknek menet közben szükségük lett volna segítségre/mentorra. A szövegekből nyilvánvaló, hogy a család és a partner szerepe, támasza igen fontos,

ugyanakkor nyilvánvaló, hogy segítséget/tanácsot csak az általuk ismert színterekre vonatkozóan tudnak nyújtani, másrészt az önbizalom és az önállóság begyakorlásához – ha az a családban korábban nem sikerült – szükséges más/új társas közeget keresni. Azok, akiknek a munka sikert és pénzt is hoz, nemcsak jól eladható szakmai ismeretekkel rendelkeznek, elbeszéléseiket az önbizalom és autonómia érzet jellemzi, szövegeikben megtalálhatóak a divergens gondolkodási sémák. Képesek szövegeikben megépíteni a folyamatosság illúzióját (Becker 1997).

Az elemzés eredményei aláhúzzák az életvezetési tanácsadásban megjelenő tanácsadás filozófia adekvátságát, és felhívják a figyelmet arra, hogy nemcsak a kliensek önirányító képességének, saját döntéseikhez való jogának a tiszteletben tartása megkérdőjelezhetetlen, hanem a tanácsadási folyamat során szükséges ezen képességek megerősítése is. Feltehetően a téma mássága miatt a kutatás eredményei nem támasztják alá Rosenthal (2005) és Vajda (2006) adatait. Arra vonatkozóan, hogy a beszélgetések során változás keletkezett volna a pályára, foglalkozásra vonatkozó reflektálásra való képességben, nincs adatunk. Szükséges kiemelnünk, hogy a kutatásban résztvevő gyakornokok és önkéntesek karriertervezési és -építési tudatossága lényegesen megváltozott, sikerült a beszélgetőtárs tapasztalatából saját maguk számára használható ismereteket szerezniük.

IRODALOM

- ADLER, M. (2005) *Diploma után*. Szociológia szakdolgozat. Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi kar, kézirat.
- BECK, U. (2003) *A kockázat-társadalom. Út egy második modernitásba*. Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság, Századvég Kiadó, Budapest.
- BECKER, G. (1997) *Disrupted Lives. How people create meaning in a chaotic world*. Berkeley: University of California Press.
- BERTAUX, D. (1994) The Anthroponomic Revolution: First Sketch of a Worldwide Process In: *The Annals of the International Institute of Sociology*, IV., 177–192.
- BERTAUX, D. (1997) Transmission in Extreme Situations: Russian Families Expropriated by the October Revolution In Bertaux D. and Paul Thompson (eds.) *Pathways to Social Class. A Qualitative Approach to Social Mobility*. Oxford: Calderon Press 230–258.
- BERTAUX, D. – PAUL, T. (1997) Introduction In Bertaux, D. – Paul Thompson (eds.) *Pathways to Social Class. A Qualitative Approach to Social Mobility*, Oxford: Calderon Press, 1-31.
- BERTAUX, D. – BERTAUX-WIAME, I. (1997) Heritage and its Lineage: A Case History of Transmission and Social Mobility over Five Generations. In Bertaux D., Paul Thompson (eds.) *Pathways to Social Class. A Qualitative Approach to Social Mobility*, Oxford: Calderon Press, 62–97.
- BERTAUX, D. (2005) A Response to Thierry Kochhuyt's 'Biographical and Empiricist Illusions: A Reply to Recent Criticism. In Miller, Robert (eds.) *Biographical Research Methods I-IV*, London: Sage, IV:129–140.
- BATESON, G. (1972) *Steps to an Ecology of Mind* New York:Ballantine Books.
- BÖGRE Zs. (2003) Élettörténeti módszer elméletben és gyakorlatban *Szociológiai Szemle*, 1. 155–168.
- COCHRAN, L. (1997) *Career Counseling. A Narrative Approach*. Sage: Thousand Oaks, London.
- FOUCAULT, M. (1979) *Discipline and punishment: The birth of the prison*. Middlessex: Peregrine Books.
- GIDDENS, A. (1984) *The constitution of society*. Cambridge: Polity Press.
- GIDDENS, A. (1991) *Modernity and self identity*. Stanford, Stanford University Press.
- JOSSIELSON, R. (1987): *Finding Herself. Pathways to Identity Development in Women*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- JOSSIELSON, R. (1996) *Revising Herself. The Story of Women's Identity from College to Midlife*. New York – Oxford: Oxford University Press.
- JOSSIELSON, R. (1996) On Writing Other People's Lives: Self-Analytic Reflections of a Narrative Researcher In Josselson Ruthellen (eds.) *Ethics and Process: The Narrative Study of Lives*, vol. 4. Thousand Oaks, CA: Sage, 60–71.

- LIEBLICH, A. – TUVAL-MASHIACH, R. – ZILBER, T. (1998) *Narrative Research. Applied Social Research Methods Series*. Volume 47. Thousand Oaks: Sage.
- LODI-SMITH, J. – B. ROBERTS (2007) Social Investment and Personality *Personality and Social Psychology Review* vol. 11: 68–86.
- KOVÁCS É. – MELEGH A. (2000) „Lehetett volna rosszabb is, mehettünk volna Amerikába is” – Vándorlástörténetek. Erdély, Magyarország és Ausztria háromszögéből. In Sik Endre és Tóth Judit (szerk.) *Diskurzusok a vándorlásról*. Budapest: MTA Politikatudományok Intézete 93–153.
- KOVÁCS É. – VAJDA J. (2002) *Mutatkozás - Zsidó identitás történetek*. Budapest: Múlt és Jövő.
- MILLER, R. (eds.) (2005) *Biographical Research Methods*. I–IV, London: Sage.
- ORTNER, S. (1984) (1994) Theory in Anthropology since the Sixties. In Dirks, N. G. Eley, S. Ortner (eds.) *Culture/Power/History*, Princeton: UP Princeton, 372–411. Magyarul 1988 Az antropológia elmélete a hatvanas évektől. In Hofer T. és Niedermüller P. (szerk.) *Nemzeti kultúrák antropológiai nézetben*. Budapest: MTA Néprajzi Kutatócsoport.
- PUSKÁS-VAJDA Zs. (2007) Tradíció és innováció az önálló vállalkozások elindításában egy életút eseményeinek tükrében. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 8. évfolyam, 4. szám, 329–348.
- ROSENTHAL, G. (1995) *Erlebte und erzählte Lebensgeschichte*. Frankfurt a. M.: Campus.
- ROSENTHAL, G. (2002) Veiling and denying the past. The dialogue in families of Holocaust survivors and families of Nazi perpetrators. *The History of the Family*, 7: 225–238.
- ROSENTHAL, G. (2005) The Healing Effects of Storytelling: On the Conditions of Curative Storytelling in the Context of Research and Counselling. In Miller, Robert (eds.) *Biographical Research Methods*. I–IV, London: Sage, IV: 343–363.
- SHWEDER, R. (1999) Cultural psychology – what is it? In Stigler, J., R. Shweder and G. Hard *Cultural psychology*, Cambridge: UP, 1–43.
- MEIJERS, F. (1997) Career identity as a form of empowerment. In Van Esbroeck et al (eds.): *Decision making for lifelong learning*. VUBPRESS, Brussels.
- NIEDERMÜLLER, P. (2007). A modernizáció dilemmái. *Élet és Irodalom* 29.
- VAJDA J. (2006) A terápiás hatás, mint melléktermék. *Thalassa*, Budapest, 2006/1, 123–136.
- ZINN, JENS O (2004): Health, Risk and Uncertainty in the Life Course: A Typology of Biographical Certainty Constructions. In *Social Theory and Health* 2, 199–221.

Czakó Andrea, Forgó Melinda,
Salát Magdolna, Lisznyai Sándor, Puskás-Vajda Zsuzsa

Az Eötvös Loránd Tudományegyetemen 2006-ban diplomát szerzők elhelyezkedése és jövőképe

ÖSSZEFOGLALÓ

2007 novemberében első alkalommal került sor kérdőíves vizsgálatra az Eötvös Loránd Tudományegyetemen az előző évben diplomát szerzők körében. Az online kérdőívet összesen 477 fő töltötte ki – ez az 1430 megkeresett végzett 33,3%-a. A felmérés elsődleges célja az volt, hogy az Egyetemen kialakítás alatt álló rendszeres diplomás pályakövetéshez támpontokat adjon. Jelen tanulmány a felmérés azon eredményeit foglalja össze, melyek a végzettek elhelyezkedésével és jövőbeli terveivel kapcsolatosak.

BEVEZETÉS

2007 novemberében első alkalommal került sor kérdőíves vizsgálatra az Eötvös Loránd Tudományegyetemen az előző évben diplomát szerzők körében. A felmérés az ELTE Hallgatói Karrier- és Szolgáltató Központ, a Minőségbiztosítási Iroda és a FETA közös munkájával valósult meg egy ROP-3.3.1 pályázat keretében. A felmérés elsődleges célja az volt, hogy az Egyetemen kialakítandó rendszeres diplomás pályakövetéshez támpontokat adjon. Szerettük volna a végzettek válaszadási hajlandóságát felmérni, az önkitöltős online kérdőíves adatfelvétel módszerét ezen a célcsoporton kipróbálni. Emellett fontos cél, hogy a végleges pályakövető kérdőívhez szempontokat kapjunk, amelyhez ezen a felmérésen keresztül próbáltuk felderíteni az ELTE-n végzettek első munkába állásának tipikus jellemzőit.

DIPLOMÁS ÉLETPÁLYA FELMÉRÉSEK A VILÁGBAN

Mint a felsőoktatás legtöbb kérdésében, a diplomás fiatalok életútjának, elhelyezkedésének követésére sincsen egységes nemzetközi gyakorlat. Az Educatio Társadalmi Szolgáltató Kht. elkészített egy beszámolót 17, elsősorban OECD-ország diplomás pályakövetési gyakorlatáról (Kiss 2008).

A módszerek rendkívül sokfélének bizonyultak. Több helyen van minden intézményre kiterjedő, rendszeres központi adatfelvétel vagy adatfeldolgozás. Angliában például a diplomások elhelyezkedését hat hónappal a diplomaszerezést követően a Felsőoktatási Statisztikai Hivatal – Higher Education Statistics Agency (HESA) egy központi kérdőív segítségével méri fel. A felmérés, illetve annak elődje 1994 óta zajlik. A felmért területek között szerepel a végzetek fő tevékenysége a felmérés idején, a munkájához szükséges végzettség, a munkavégzés helye, a munkáltató cég mérete, a további tanulmányok intézménye és típusa, illetve a foglalkozás statisztikai besorolása. A végzetek megkeresése, és a kérdőívek kitöltése az egyetemek feladata, ami során rendkívül magas, 80%-os kitöltési arányt kell elérniük. (Forrás: HESA). Finnországban is egységes országos kérdőívet töltenek ki a végzetek, de itt 6 hónappal, majd 5 évvel a diplomaszerezést követően. Továbbá központi felmérések zajlanak Hollandiában, Norvégiában és Svédországban is. Emellett több országban a pályakövetés rendszere inkább a felsőoktatási intézmények által szervezett felmérések köré épül. Ilyen rendszer működik többek között Ausztriában, Franciaországban, Németországban, vagy Olaszországban.

Az intézményi pályakövetéses vizsgálatok sok tekintetben hasonlóak. Elsősorban a munkaerő-piaci elhelyezkedésre, a korábbi tanulmányok értékelésére kérdeznek rá. A válaszadási arány mind a központi, mind az intézményi felmérés esetében többnyire 30–60% között van. A végzetek megkeresésének időpontja ugyanakkor mutat némi változatosságot. Az első megkeresés országtól illetve egyetemtől függően a végzést követően 6 hónappal, egy évvel, másfél évvel, vagy két évvel később történik, ugyanakkor a jól szervezett vizsgálatok egyre inkább áttérnek az évente, kétfévente történő ismételt vizsgálatra.

Az adatfelvétel módja is sokféle lehet, de a leggyakrabban alkalmazott módszerek postai úton megküldött önkitöltős kérdőíveket, vagy az online önkitöltős kérdőíveket használnak, illetve ezek kombinációját.

DIPLOMÁS ÉLETPÁLYA FELMÉRÉSEK MAGYARORSZÁGON

Magyarországon a 2005. évi CXXXIX. törvény a felsőoktatásról rendelkezik úgy, hogy a felsőoktatási intézményekben kötelező a diplomás életpálya-követési rendszer bevezetése. (Ftv. 34. §. (6) A felsőoktatási intézmények – önkéntes adatszolgáltatás alapján – ellátják a pályakövetés feladatait, amelynek keretében figyelemmel kísérik azoknak a munkaerő-piaci helyzetét, akik náluk szereztek bizonyítványt, oklevelet.)

Az Educatio Kht. által 2008-ban a felsőoktatási intézmények körében végzett felmérés eredménye szerint a megkeresett 40 felsőoktatási intézmény többsége rendelkezik valamilyen pályakövetéssel (Horváth 2008). A vizsgálatok nemcsak módszertanilag változatosak, de eltérnek abban is, hogy milyen körben kerülnek lebonyolításra. Sok esetben nem intézményi, hanem kari szinten zajlik az adatok felvétele. A felmérést többnyire a karrier irodák végzik, illetve kisebb részben az intézmény által felkért szakértők. A

válaszadási hajlandóság 11–40% között van, ami jellemzően 100–500 válaszadót jelent. Ugyanakkor az is jellemző, hogy az eredmények sokszor nehezen érhetőek el, bár több intézmény a honlapján nyilvánosságra hozza azokat. A régóta működő intézményi élet-pálya-felmérésekre az egyik gyakran idézett példa a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen zajló pályakövetés. Ennek keretében a végzést követően másfél évvel keresik meg a diplomát szerzett hallgatókat, illetve a közelmúltban elkezdtek bevezetni a 4 évvel korábban végzettek ismételt megkeresését is.

Az intézményi pályakövetések mellett kisebb arányban találhatóak olyan felmérések is, amelyek országos szinten próbáltak képet alkotni a diplomások munkaerő-piaci helyzetéről. Ezek közül az egyik leggyakrabban említett kutatást a nappali tagozaton végzett fiatal diplomások átfogó, országos életpálya-vizsgálatát, a Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem Emberi Erőforrások Tanszékén létrehozott FIDÉV (Fiatal Diplomások Munkaerő-piaci Életpálya Vizsgálata) Kutatócsoport végezte. A Kutatócsoport három alkalommal vett fel adatokat a felsőoktatás nappali tagozatán végzett fiatalok elhelyezkedésével kapcsolatban: első alkalommal az 1998-ben végzetteket mérték fel 1999 szeptemberében; második alkalommal az 1999-ben végzetteket 2000 szeptemberében; és harmadik alkalommal 2004 tavaszán ismételtlen megkeresték a már korábban felmért két csoportot. A felmérés során a kutatók a hallgatók képzését, oktatását, valamint ezek munkaerő-piaci helyzetre (foglalkoztatás, munkanélküliség, inaktivitás, kereset) gyakorolt hatását elemezték.

Az első két felmérés során önköltős kérdőívet postáztak a végzetteknek. A válaszadási arány 23, illetve 18% volt. (7279, illetve 5767 kitöltött kérdőív). A harmadik alkalommal telefonon keresték meg az első két alkalommal telefonos elérhetőségüket megadókat, és összesen 3814 kérdőívet töltöttek ki.

A felmérés eredményei többek között azt jelezték, hogy a felsőfokú végzettséggel rendelkezők munkaerő-piaci helyzete sok tekintetben kedvező, és a diplomaszerezést követő pár évben még tovább javul, vagyis körükben mind a kereset, mind a munkaerő-piaci státusz kedvezőbb lesz. Ugyanakkor az eredmények azt is kimutatták, hogy a diplomaszerezést követő években eleinte a pályakezdők közül minden harmadik „túlképzett”, vagyis iskolázottságuk magasabb szintű, mint amit a munkakörük megkívánna.

MÓDSZER

A FELMÉRÉSBEN HASZNÁLT KÉRDŐÍV

A felmérésben használt kérdőívet az I. számú melléklet tartalmazza. A kérdőív kérdései négy területre oszthatók.

Egyfelől szerepeltek benne általános, személyes adatokra vonatkozó kérdések, mint a nem, a születési év, a lakhely, vagy a családi helyzet.

Ezt követték a tanulmányokra vonatkozó kérdések, külön a korábban megszerzett diplomákra vonatkozóan, és külön a jelenleg is folytatott tanulmányokkal kapcsolatban. Külön kérdés vonatkozott a nyelvtudásra és a felsőoktatáson kívüli egyéb tanulmányokra, képzésekre.

A kérdőív harmadik része a diplomás foglalkozására, munkahelyére, keresetére, munkakörére vonatkozó kérdéseket tartalmazott. Itt kitértünk a munka megtalálásának módjára és a napi munkatevékenységek felsorolására, valamint az esetleges munkahely-váltási tervekre is.

A kérdőív utolsó részében arra kértük a résztvevőket, hogy soroljanak fel olyan készségeket, melyeket az ELTE-n szereztek és munkájukban hasznosnak bizonyultak, illetve olyanokat, melyeknek az egyetemi tanulmányok során való megszerzését hiányolták. Végezetül arra kértük őket, hogy a következő 10 évben elérendő céljaikat sorolják fel.

ELJÁRÁS

Az Eötvös Loránd Tudományegyetemen a 2006. évben végzettek az Egységes Tanulmányi Rendszerben tárolt e-mail címükre kaptak egy üzenetet (II. melléklet), melyben tájékoztattuk őket a felmérés céljáról és fontosságáról, valamint felkértük őket arra, hogy töltsék ki a kérdőívet a levélben megadott internetes felületen. Hangsúlyoztuk, hogy lehetőség szerint akkor is töltsse ki a címzett a kérdőívet, ha nem az ELTE-n megszerzett végzettségének megfelelő területen dolgozik, illetve akkor is, ha jelenleg nem dolgozik. A kérdőív kitöltésére a végzetteknek két hét állt rendelkezésére.

A kérdőívek adatait az SPSS statisztikai program segítségével dolgoztuk fel. A kérdőívek egy részében egy-egy kérdésre nem válaszolt a kérdőív kitöltője. Ezekben az esetekben a válaszok százalékos elosztása az adott kérdésre válaszoló hallgatók válaszait tartalmazza. A nyílt végű kérdésekre adott válaszokat tartalmuk szerint csoportosítottuk és kódoltuk.

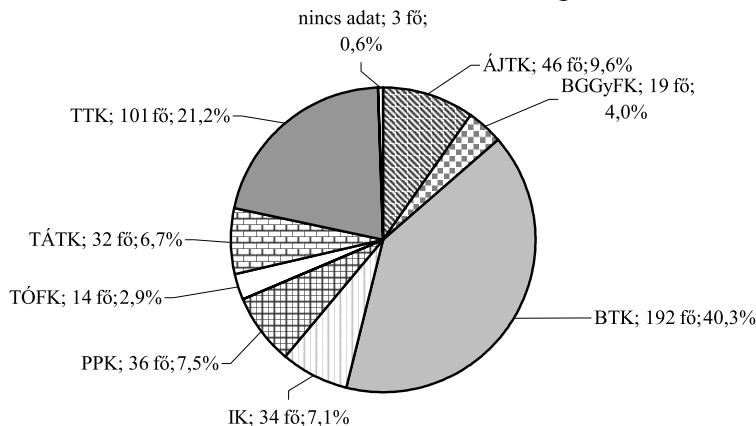
A FELMÉRÉSBEN RÉSZT VEVŐ VÉGZETTEK – SZEMÉLYES ADATOK

A kérdőívet összesen 477 fő töltötte ki, ami az e-mailben megkeresett 1430 végzett 33,3%-a. A kutatás célcsoportját a 2006-ban diplomát szerzettek képezték. Közülük 1430 főnek küldtünk ki e-mailben felhívást, mivel sajnos csak ennyi korábbi hallgatónak volt elérhető az e-mail címe. Ennek következtében, illetve a visszaküldési hajlandóság mértékének egyenetlensége miatt a felmérés nem tekinthető reprezentatívnak.

A kérdőívet 324 nő (67,92%) és 152 férfi (31,86%) töltötte ki. A felmérés résztvevői közül 192 fő (40,3%) a Bölcsészettudományi Karon szerezte diplomáját, 101 fő (21,2%) végzett a Természettudományi Karon. Az Állam- és Jogtudományi Karon 46 fő (9,6%) kapott közülük oklevelet, a Pedagógiai és Pszichológiai Karon pedig 36 fő (7,5%). Az Informatikai Kar volt hallgatóit 34 fő (7,1%) képviseli a mintában,

míg a Társadalomtudományi Kar volt hallgatói közül 32 fő (6,7%) szerepel benne. A Gyógypedagógiai Főiskolai Karon végzettek közül 19 fő (4%), a Tanító- és Óvóképző Főiskolai Karon végzettek közül 14 fő (2,9%) szerepel a mintában. (1. ábra.)

1. ábra: **A résztvevők karok szerinti megoszlása**

A végzettek több mint felének (269 fő, 56,4%) állandó lakóhelye Budapest, míg 36,3%-uk, 173 fő élt a fővárostól különböző településen. A válaszadók között 33 (6,9%) olyan volt hallgató is szerepelt, akinek állandó lakóhelye nem magyarországi. A nem a fővárosban élők közül a legtöbben (62 fő, 13%) Pest megyei lakosok, vagyis a felmérésben résztvevők közel kétharmada (331 fő, 69,39%) budapesti vagy Pest megyei lakos volt a felmérés idején. A maradék kicsivel több, mint egyharmadnyi végzett közül a legtöbben a Pest megyével szomszédos Fejér megyében (16 fő, 3,4%) laktak, még a szintén szomszédos Komárom-Esztergom és Bács-Kiskun megyéből 10-10 válasz (2,1%) érkezett. A Tolna megyei válaszadók száma 9 fő (1,9%)

A válaszadók közül a legtöbben (189 fő, 39,6%) saját lakásban éltek, míg egynegyedük (120 fő, 25,2%) szülőknél lakott. Albérletben a válaszadók 18,2%-a (87 fő) élt, illetve barátjánál, élettársánál, házastársánál 11,1% (53 fő). 18 fő (3,8%) maradt tanulmányai befejezése után is kollégiumban, míg rokonoknál 8 fő (1,7%) töltötte a diploma-szerzés utáni éve(ke)t.

A kérdőívet kitöltők közül csaknem minden második volt hallgató egyedülálló (48,4%). A házasságban élők száma 126 fő (26,4%), élettársi kapcsolatban pedig a végzettek 22,6%-a, 108 fő él. 8 fő elvált (1,7%) szerepel a mintában. Nincs adat 4 fő (0,8%) esetében. (4. ábra.)

A 2006-ban végzettek kétharmadának (350 fő, 73%) (még) nem volt a felmérés idején gyermeke. Egy gyermeket a válaszadók 10%-a, 47 fő, míg 2 gyermeket 28 fő, azaz 6% nevelt. 3 vagy annál több gyermeke 14 főnek volt, ami a teljes minta 3%-át jelenti.

EREDMÉNYEK

TANULMÁNYOK

Bár a felmérés elsősorban a 2006-ban megszerzett diploma szemszögéből vizsgálja a végzettséget, érdekes adat, hogy a résztvevők 63%-a szerezte a vizsgált évben az első diplomáját, a többieknek már volt másik felsőfokú végzettsége. A megkérdezettek 8,6%-a 2005-ben már szerzett egy diplomát, 4,4%-uk pedig 2004-ben. A többiek az ezt megelőző években szereztek már egy, vagy több diplomát. A legkorábbi diploma 1976-ban került átadásra. A felmérésben összesen 89 szak volt hallgatója vett részt. A szakonkénti pontos létszámot a III. melléklet tartalmazza.

Egyéb elvégzett képzések: A későbbi életpálya szempontjából érdekes volt, hogy a felsőfokú tanulmányaik mellett milyen egyéb képzést, tanfolyamot, szakképzést vagy továbbképzést végeztek a hallgatók. Az eredmények alapján magas azok aránya, akik más képzést is végeztek, minden második válaszadó (48,8%). Az elvégzett képzéseket kategóriákba soroltuk, hogy lássuk, melyek a legjellemzőbbek. Egy-egy képzés esetenként több kategóriába is kerülhetett. A képzések kategóriánkénti gyakorisága a következő:

- Pedagógiai jellegű továbbképzés vagy szakképzés: 38 (16,3%)
- Szakképzés (szakjogász, szakpszichológus stb.): 6 (2,6%)
- Pszichológiai jellegű képzés (önismereti tréning, módszer specifikus képzés, továbbképzés): 17 (7,3%)
- Nyelvtanfolyam: 31 (13,3%)
- Tolmács/fordító tanfolyam: 11 (4,7%)
- Informatikai (számítástechnikai, gépíró): 39 (16,7%)
- Művészeti (fotó, aranyműves, újságíró): 23 (9,9%)
- Közgazdasági (adótanácsadó, társadalombiztosítási, közbeszerzési): 7 (3%)
- Ügyviteli (irodavezető, asszisztens stb.): 3 (1,3%)
- Gazdasági, pénzügyi, biztosítási, pályázatírói, HR: 12 (5,2%)
- Vendéglátás, idegenforgalom: 15 (6,4%)
- Kereskedelmi, marketing: 7 (3%)
- Menedzseri, vezetői: 10 (4,3%)
- Szociális jellegű: 5 (2,1%)
- Gépjármű vezetői tanfolyam: 4 (1,7%)
- Egyéb tanfolyam, továbbképzés diplomához kötődően (Európai Tanulmányok, internet tanfolyamvezető, szinkron dramaturg, igazságügyi hardver szakértő stb.): 19 (8,2%)
- Egyéb tanfolyam, továbbképzés nem diplomához kötődően (pl.: masszőr, edző, gombaszakértő, kutyakozmetikus, síoktató, bútorasztalos, vagyonőr stb.): 49 (21,0%)

Diplomaszerzést követő képzések: A 2006-ban szerzett diploma után magukat továbbképző diplomásoknak is hasonlóan magas az aránya: válaszadók több mint fele (52,9%, 252 fő) a felmérés időpontjában is részt vett valamilyen képzésben. Közülük 223 fő (46,8%) egy képzést végzett, míg 29 fő (6,1%) egy időben két képzésben is részt vett. Ezek közül a felmérés idején is zajló tanulmányok közül csaknem minden második PhD képzés volt. Ez utóbbi eredmény valószínűleg annak köszönhető, hogy az egyetemhez jobban kötődő doktoranduszhallgatók nagyobb valószínűséggel töltötték ki a kérdőívet.

A 2006-ban még tanulmányokat folytatók közül 209 fő (73,37%) az ELTE-n vett részt valamilyen képzésben. Közülük 102 fő (36,29%) a Bölcsészettudományi Karon, míg 40 fő (14,23%) a Természettudományi Karon tanult.

A továbbtanulás jellege szerint 2006-ban az ELTE-n diplomát szerző válaszadók között a volt ÁJK-s hallgatók leginkább valamilyen jogi- vagy társadalomtudományi képzésben vettek részt a felmérés időpontjában. A volt BGGYFK-s hallgatók jellemzően szakirányú továbbképzésben, továbbképzésben vagy szakvizsgás képzésben tanulnak tovább, illetve gyógypedagógiai vagy pedagógiai tanulmányokat folytatnak. A Bölcsészettudományi Karon diplomát szerzők doktori képzésben, bölcsészképzésben vesznek részt, politológiát, jogot hallgattak, tolmácsolásokat folytattak. Az IK-n diplomázók többnyire valamilyen informatikai képzésben vettek részt 2006-ban is. A Pedagógiai és Pszichológiai Kar volt hallgatói szakképzésben vagy bölcsészképzésben vettek részt a felmérés időpontjában, illetve pedagógiát hallgattak. A TTK-n tanulmányaikat 2006-ban befejezők doktori képzésben, természettudományos szakokon folytattak tanulmányokat 2006-ban, illetve szakfordító képzést végeztek. A Társadalomtudományi Kar volt hallgatói más társadalomtudományi szakokon, pedagógiai vagy pszichológiai képzésben vettek részt. A TÓFK volt hallgatói leginkább pedagógiai tanulmányokat folytattak.

Tervezett képzések: A már elvégzett, illetve a felmérés idején végzett képzések mellett a jövőben új képzést, tanfolyamot 201 fő (a minta 42,6%-a) tervezett a későbbiekben végezni, melyek a következő kategóriákba sorolhatóak (egyes képzések több kategóriának is megfelelnek):

- Pedagógiai jellegű továbbképzés, tanárképzés és tanártovábbképzés 18 fő (az új képzést tervezők 9,5%-a)
- Szakképzés (szakjogász, szakpszichológus stb.) 13 fő (6,9%)
- Pszichológiai jellegű képzés (módszer specifikus képzés, pszichodráma stb.): 16 fő (8,5%)
- Nyelvtanfolyam: 39 fő (20,6%)
- Tolmács és/vagy fordító képzés: 10 fő (5,3%)
- Informatikai képzés (web szerkesztés, programtervezés) 17 fő (9,0%)
- Művészeti képzés (énekezen, színészet) 5 fő (2,6%)
- Közgazdasági, gazdasági, kereskedelmi képzés (közbeszerzés, pénzügy, pályázat, vállalkozás): 25 fő (13,2%)

- Vendéglátás, idegenforgalom (idegenvezetés, szakács) 5 fő (2,6%)
- Egyéb tanfolyam, továbbképzés diplomához kötődően (pl.: újabb egyetemi szak, PhD): 14 (7,4%)
- Egyéb tanfolyam, továbbképzés nem diplomához kötődően (pl.: reflexológia, lakberendezés, varrás stb.): 7 (3,7%)
- 13 fő jelezte, hogy szeretne még továbbtanulni, de még nem tudta, hogy pontosan mit (6,9%)

Látható, hogy mind a már elvégzett, mind a tervezett képzések esetén a leggyakoribb típus a pedagógiai jellegű, az informatikai és az idegennyelvi képzés volt. A pedagógia jellegű képzések és továbbképzések gyakorisága összhangban van azzal, hogy az ELTE nagy arányban bocsát ki tanári, pedagógusi diplomát, és sok hallgató tervez ennek megfelelő munkakörben elhelyezkedni. Egy az ELTE-n, az első éves hallgatók körében végzett felmérés szerint a tanári, pedagógusi a leggyakoribb diplomaszerezést követő tervezett munkakör; az elsőéves hallgatók 14%-a tervezi, hogy pár év múlva ebben helyezkedik el majd (ELTE Gólyafelmérés, 2007). Az informatikai és idegen nyelvi képzések ugyanakkor az egyén munkaerő-piaci helyzetének javítása érdekében előnyösek. A fentiek mellett a tervezett képzések között a különféle kereskedelmi, pénzügyi, közgazdasági képzések szerepeltek még nagyobb arányban.

Nyelvtudás: Az elhelyezkedés szempontjából elsőrendű fontosságú idegennyelv-tudás az ELTE-n végzett, a felmérésben résztvevő diplomások esetében megfelelőnek mondható. A kérdőívben szinte minden válaszadó (94,33%, 450 fő) említett valamilyen idegen nyelvet, amelyet beszél. Közülük 19,5% egy idegen nyelvet, 43,7% kettőt, 31,3% pedig hármat beszél. Az említett nyelvek között a leggyakoribb az angol; ezt 88,1% jelölte meg. 53,9% német nyelven, míg 16,8% franciául, és 9,4% az olaszul beszél.

ELHELYEZKEDÉS

Jellemző fő tevékenység a felmérés idején: A megkérdezett végzettek nagyobb része, (63,3 %) a felmérés idején munkaviszonyban volt foglalkoztatva, ugyanakkor minden harmadik rendelkezett még hallgatói jogviszonnyal. 14,1%-uk megbízási szerződés keretében látott el munkát és 8,4 % lett vállalkozó. A megkérdezés időpontjában 4% (18 fő) volt gyesen/gyeden és 2,9%-uk munkanélküli.

A különféle kategóriák persze kombinációkban is előfordultak: legnagyobb arányban a csak munkaviszonyban foglalkoztatottak (45,1%) jelentek meg ebben a mintában, továbbá meglehetősen magas volt a munkaviszony melletti hallgatói jogviszony is: mintegy 9,7% állt munkaviszonnyal történő foglalkoztatásban úgy, hogy közben mellette hallgató volt. 4% mind megbízással, mind munkaviszonyban dolgozott. Összesen 14,5% volt azok aránya, akik a nem munkaviszonyban való foglalkoztatás

mellett voltak hallgatók. A munkanélküliek 2,9%-nyi csoportjának kevesebb, mint fele (1,1%, 5 fő) volt kizárólagosan munkanélküli, míg 1,8% a munkanélküli + egyéb kategóriába került a csoportosítás során. Ezek a végzettek azok, akik valamilyen okból kifolyólag munkanélkülinek vallották magukat, de mellette volt munkájuk/elfoglaltságuk (pl. saját vállalkozás, vagy hallgatói jogviszony). A többi munkanélküli közül egy fő külföldön élt és ott hamarosan egyetemre tervezett menni, egy fő az IK-n végzett informatikusként, egy fő a BTK-n informatikus-angol szakon, míg egy fő pedig a TÁTK-on, szociális munkásként. A minta foglalkozás szerinti részletes megoszlását az 1. táblázat tartalmazza.

1. táblázat: **A felmérésben részt vevő diplomások csoportosítása a foglalkozás típusai szerint – 2007.**

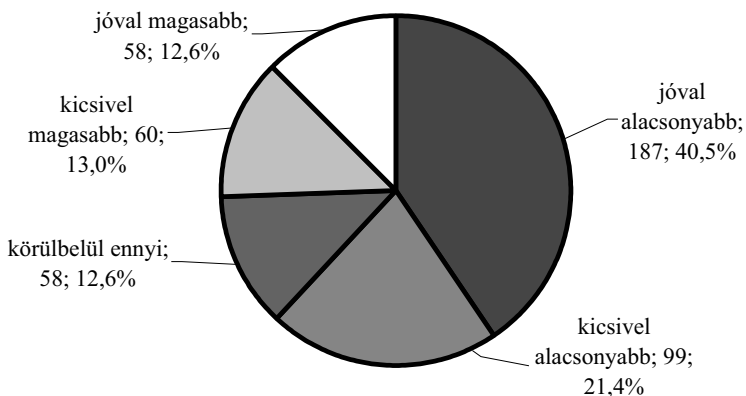
FOGLALKOZÁS	FŐ	%
munkaviszony	205	45,1%
munkaviszony + hallgató	44	9,7%
munkaviszony + hallgató + bármi más	4	0,9%
munkaviszony + megbízás	18	4,0%
munkaviszony + megbízás + vállalkozó	1	0,2%
munkaviszony + vállalkozás	7	1,5%
munkaviszony + gyés	6	1,3%
munkaviszony + egyéb	3	0,7%
hallgató	66	14,5%
hallgató + megbízásos	17	3,7%
hallgató + megbízásos + egyéb	4	0,9%
hallgató + vállalkozó	7	1,5%
hallgató + bármi más	4	0,9%
megbízásos	18	4,0%
vállalkozó	16	3,5%
megbízásos + vállalkozó/egyéb	3	0,7%
gyés/gyed	12	2,6%
egyéb (alkalmi munka, rokkantnyugdíjas, főállású anya stb.)	7	1,5%
munkanélküli	8	1,8%
munkanélküli + bármi más	5	1,1%

Munkaidő: „Standard” heti munkaidőről (40 óra) a minta fele számolt be. Ehhez képest 18,8% (67 fő) dolgozott többet az átlagosnál, ők 41 és 51 óra közötti időt dolgoztak egy héten. Az átlagtól való eltérés a másik irányban is megjelent: 10,7% (38

fő) dolgozott 30-39 óra között egy héten, szintén 10,7% (38 fő) pedig 20-29 órát, míg 3,9% (14 fő) 5 és 19 óra közötti időtartamban foglalkozott a munkájával a saját bevallása szerint.

Jövedelem: A jövedelem szempontjából a havi nettó 140.000 Ft-os fizetéshez viszonyítottunk. (2. ábra). A minta 12,6%-a (58 fő) keresett ennél jóval magasabban, és a minta 13%-a (60 fő) vitt haza kicsivel többet ennél az összegnél egy hónapban. Szintén 12,6% (58 fő) hozzávetőlegesen ennyit keresett egy hónapban, és 21,4 % -uk (99 fő) pedig kicsivel kevesebbet. A minta jelentős része 40,5 % (187 fő) ennél jóval alacsonyabb havi nettó fizetéssel rendelkezik, ami lényegében várható volt, mivel a KSH adatai szerint havi nettó 140.000 Ft körül volt a szellemi foglalkozásúak bére, ugyanakkor 114.000 Ft-os reálkereset jellemezte a teljes munkaidőben foglalkoztatottakat az összes foglalkozásra vetítve.

2. ábra: **Havi nettó jövedelem 140.000 Ft-hoz viszonyítva**

A minta döntő többségének (198 főnek) a kérdőív kitöltésekor megjelölt munkahely az első munkahelye volt, ami nem meglepő, hiszen a diploma megszerzését követően még egy év sem telt el a kérdőív kitöltéséig. Ezzel együtt 116 főnek a 2007 novemberi már a második munkahelye volt, 35 főnek pedig a harmadik. Említésre érdemes, hogy a korábbi munkahelyek számát tekintve két véglet is megjelenik: 2 főnek egyáltalán nem volt még munkahelye, 12 főnek pedig 4 vagy ennél több munkahelye volt már.

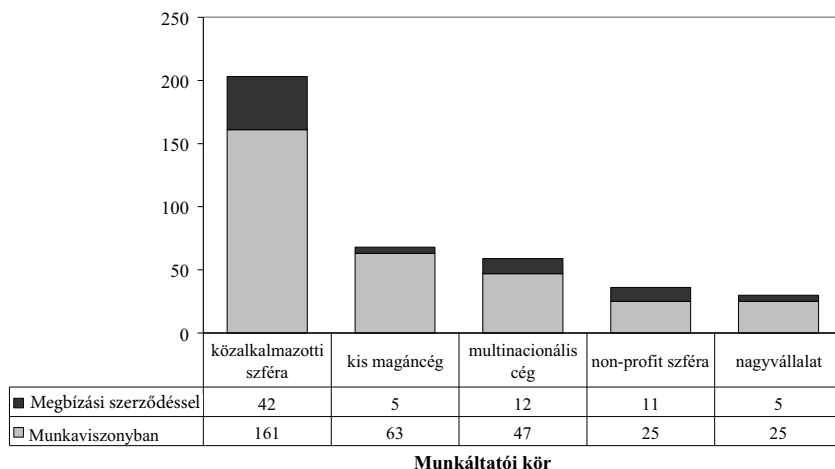
Elhelyezkedés módja: Mint minden diplomás pályakövetéssel foglalkozó tanulmányban, számunkra is az egyik legizgalmasabb kérdés az volt, hogy hogyan helyezkednek el az ELTE-n végzettek. A legtöbben (119 fő, 24,9%) barátok és ismerősök segítségével találtak munkahelyet maguknak. Ez a tendencia országos szinten is jellemző. A

következő leghatékonyabb álláskereső forma az internetes álláskereső és állásközvetítés felhasználása, ami 2007-ben 73 (15,3%) frissen diplomázottat juttatott munkához. Az egyetemi kapcsolatok szerepe is jelentős az álláskereső vonatkozásában: 61 fő (12,8%) jutott egyetemi oktatók, kapcsolatok révén munkához.

Munkáltatói kör: A 3. ábrán látható, hogy a megbízási szerződéssel illetve munkaviszony keretében dolgozók esetében a közalkalmazotti szféra jelenti a legmeghatározóbb munkáltatói kört, mivel összesen 203 fő (a minta 42,5%-a) dolgozott ebben a besorolásban. A kis magáncégeknel 68 fő (14,2%) dolgozott a felmérés idején, 59 fő (12,4%) pedig multinacionális cégeknel. A non-profit szféra 36 főt (7,5%) foglalkoztatott ebben a mintában, a nagyvállalatok pedig 30 főt (6,3%).

3. ábra:

Munkaviszonyban illetve megbízási szerződéssel végzett munka munkáltatója

Munkakör: A betöltött munkakörök típusonkénti és a diplomát kibocsátó karonkénti megoszlását az alábbi (2.) táblázat tartalmazza.

A megkérdezettek 29,4%-ban (100 fő) láttak el tanári, pedagógusi munkakört. Nagyjából azonos arányban bocsát ki évente az Egyetem tanári, pedagógusi diplomával végzetteket, ami a feltételezések szerint azt is jelenti, hogy ezzel a diplomával az elhelyezkedési arány jónak mondható. Az ELTE kutatóegyetemi profilja is jól tükröződik a mintán, hiszen 7,9% (27 fő) dolgozott ilyen jellegű munkakörben.

Bár a karonkénti minták nem túl nagyok, érdemes megnézni az egyes karok végzettjei által betöltött jellemző munkaköröket. Az Informatikai Kar esetében döntő mértékben tanárként (40% – 12 fő), vagy informatikus és szoftverfejlesztői (33,3% – 10 fő) munka-

körben helyezkedtek el a hallgatók. A Bölcsészettudományi Kar esetében jellemzően tanárként, pedagógusi munkakört betöltve helyezkedtek el (36,5% – 50 fő) a végzettek, illetve a kutatói (6,6% – 9 fő) és asszisztensi munkakört (8,8% – 12 fő) említették. A Gyógypedagógiai Főiskolai Kar esetében a végzettség jellegéből adódóan egyértelmű az elhelyezkedési lehetőség: 57,1%-uk (8 fő) tanárként, pedagógusként helyezkedett el, 28,6% (4 fő) gyógypedagógusként, logopédusként. Hasonlóan, a Pedagógiai és Pszichológiai Kar esetében is többnyire pedagógusként (16,7% – 4 fő) helyezkedtek el, illetve pszichológusként (29,2% – 7 fő) találtak munkát. A Természettudományi Kar esetében jellemzően pedagógusi, tanári munkakört (26,8% – 15 fő) töltettek be a végzettek, illetve ebben az almintában dolgoznak a legmagasabb arányban (21,4%) kutatói munkakörben. A Társadalomtudományi Kar végzettjei közül is sokan tanári munkát (13,8% – 4 fő) találtak, vagy kutatóként (17,2% – 5 fő), asszisztensként (17,2% – 5 fő) helyezkedtek el. A Tanító és Óvóképző Főiskolai Kar felmérésben résztvevő végzettjeinek döntő többsége is (60%, 6 fő) pedagógusként dolgozott. Az Állam- és Jogtudományi Karon végzettek 30%-a (12 fő) dolgozott jogászként, vagy végzett egyéb jogi jellegű munkát, illetve 17,5% (7 fő) ügyvédjelölt.

A mintában láthatóak még olyan munkakörök is, amelyek nem kötődnek felsőfokú végzettséghez: ez a teljes mintában 4,4 %, amely a diplomás pályaelhagyás arányát mutatja az Egyetemen. Összességében véve az egyes karok profiljához igazodóan, az adott diploma szaktudásának megfelelő munkakört töltenek be jellemzően az ELTE-n végzettek.

2. táblázat: Munkakörök karmentés szerinti bontásban – 2007.

Munkakör	ELTE		BGYFK		BTK		IK		PPK		TTK		TÁTK		TÓFK		AJK	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Oktató, tanár, pedagógus	100	29,4%	8	57,1%	50	36,5%	12	40,0%	4	16,7%	15	26,8%	4	13,8%	6	60,0%	1	2,5%
Kutató	27	7,9%	9	6,6%	9	6,6%	1	3,3%			12	21,4%	5	17,2%				
Alkalmazott	22	6,5%	9	6,6%	12	8,8%			2	8,3%	4	7,1%	5	17,2%	1	10,0%	2	5,0%
Asszisztens	19	5,6%	12	8,8%	3	2,2%	10	33,3%			5	8,9%					1	2,5%
IT mérnök, szoftverfejlesztő	18	5,3%	3	2,2%	2	1,5%									1	10,0%	12	30,0%
Jogász, jogi jellegű	15	4,4%																
Egyéb nem felsőfokú végzettséghez kötődő (Vilamosvezető, edző, manikűrös, bobszitter, pincér, ügyvezető, ingatlanközvetítő, penztáros)	15	4,4%			8	5,8%			2	8,3%	3	5,4%	1	3,4%			1	2,5%
Egyéb felsőfokú végzettséghez kötődő (politikai elemző, művészettörténész, diplomáciai munka, dramaturg)	14	4,1%			3	2,2%	2	6,7%			3	5,4%	1	3,4%	1	10,0%	4	10,0%
Ügyfélszolgálati munkatárs	13	3,8%			9	6,6%	1	3,3%			2	3,6%					1	2,5%
Ügyvezető, vezető	9	2,6%			1	0,7%	2	6,7%	2	8,3%	1	1,8%	2	6,9%			1	2,5%
Fordító, tolmács:	9	2,6%			8	5,8%			1	4,2%								
Pszichológus	9	2,6%			1	0,7%			7	29,2%	1	1,8%						
Ügyvédjelölt	7	2,1%															7	17,5%
HR előadó /asszisztens	6	1,8%			1	0,7%			2	8,3%			2	6,9%			1	2,5%
Adminisztratív munka	6	1,8%	2	14,3%	1	0,7%					2	3,6%					1	2,5%
Könyvtáros	5	1,5%			5	3,6%												
Pénzügyi - számviteli munkatárs	4	1,2%			2	1,5%					2	3,6%						
Képzési szakértő, tanácsadó, oktatósszervező	4	1,2%			2	1,5%			2	8,3%								
Revizor	4	1,2%															4	10,0%
Gyógypedagógus, logopédus	4	1,2%	4	28,6%														
Titkárságvezető	4	1,2%			2	1,5%			1	4,2%							1	2,5%
Régész, régész technikus	4	1,2%			4	2,9%												
Újságíró, szerkesztő	3	0,9%			2	1,5%							1	3,4%				
Szociális munkás	3	0,9%											3	10,3%				
Projektkövető, rendezvénytervező	3	0,9%			1	0,7%					2	3,6%						
Család gondozó	3	0,9%											3	10,3%				
Ügyéségi munka	2	0,6%															2	5,0%
Rendszergazda	2	0,6%																
Meteorológus	2	0,6%															2	6,9%
Marketing menedzser	2	0,6%			1	0,7%												
Hivatásos állományú alkalmazott	2	0,6%			1	0,7%									1	10,0%		
Összesen	340	100%	14	100%	137	100%	30	100%	24	100%	56	100%	29	100%	10	100%	40	100%

Napi munkatevékenységek: A kérdőív 19. kérdésében arra kértük a résztvevőket, hogy írják le, hogy egy átlagos munkanapjukon mennyit és mit dolgoznak, illetve milyen jellegű munkatevékenységeket végeznek. Kértük, hogy jelöljék külön, ha több helyen is vállaltak munkát. A 3. táblázat tartalmazza azokat a választartalmakat, melyek a leggyakrabban előfordultak. A táblázatban a tartalmak mellett szerepel, hogy összesen hány fő volt a válaszadók közül, akinek a válaszára az adott tartalom igaz, illetve, hogy a kérdésre adott 325 válasz hány százaléka rendelkezik az adott tartalommal.

A szöveges válaszok is megerősítik azt, ami a munkakörök besorolásakor is kiderült, vagyis hogy a kérdőívet kitöltők túlnyomó többsége (83,7%) szellemi munkát végez. A kategorizálás során ebbe a szellemi munka kategóriába azokat a munkatevékenységeket soroltuk, amelyek végzéséhez szakmai ismeretre és/vagy nyelvtudásra is szükség van, vagyis a tisztán adminisztratív jellegű munkák nem kerültek ide.

A munkakörök megoszlásának megfelelően minden harmadik válaszadó (34,2%) végez pedagógiai, oktatási munkát:

„Egy átlagos munkanapon 4 órát tanítok, emellett ellátom az osztályfőnöki feladataimat és 1-1 órát korrepetálok, otthon 4-5 órában készülök a következő napra.” (tanító szakon végzett nő, TÓFK)

„Gimnáziumi és szakközépiskolai osztályokban tanítok magyar nyelv és irodalmat. Szakkört, olvasókört vezetek. Több, újságírással és olvasással kapcsolatos programban is részt veszek diákjaimmal. Hetente 26 órában van. Az otthoni felkészülésre és az egyes ünnepek műsorainak elkészítésére hetente kb. 12-14 órát fordítok. Pénteken és szombaton egyetemre járok.” (magyar szakon végzett férfi, BTK)

„6-8 órát dolgozom tanítási órákkal, szakkör vezetésével, és felkészüléssel együtt. Dolgozatjavítással átlagosan heti 2-3 órát töltök” (informatika szakon végzett nő, IK)

Minden ötödik válaszadó (23,4%) napi munkatevékenységei között szerepel valamilyen jellegű adminisztratív munka.

„Négy vagy nyolc órát dolgozom, főként adminisztrációs tevékenységet végzek, illetve részt veszek az eladásban.” (történelem szakon végzett nő, BTK)

„Naponta kb. 8-9 órát dolgozom a munkahelyemen. Leginkább adminisztratív munkát végzek, ami az iskola vezetésével kapcsolatos.” (ének-zene, karvezetés szakon végzett nő, TÓFK)

A munkaidejével kapcsolatban 194 fő (59,7%) nyilatkozott. Közülük 140 fő (43,1%) jelezte, hogy körülbelül 8 órát dolgozik:

„5 órát tanítok 1 óra szakkört tartok, 1 órát készülök a következő napra, 1 óra dolgozatjavítás vagy munkafüzet javítás, stb.” (biológia-kémia szakon végzett nő, TTK)

54 fő (16,6%) válaszából itt is egyértelműen kiderül, hogy napi 8-nál lényegesen többet dolgozik:

„9-17 óráig a magáncégnél végzem az adminisztrációt, és területfejlesztési elemzéseket végzek, valamint EU-s projektek koordinálása a feladatom. 17 óra után megbízási szerződésemmek megfelelően végzek további területfejlesztési, statisztikai és regionális elemzéseket.” (geográfia szakon végzett nő, TTK)

Minden ötödik válaszoló említi, hogy otthoni felkészülést is igényel a munkája (19,1%): „Óvodában dolgozom délelőttönként 3-4 órát, ebéd után iskolában 1-3 órát, ezután mind a 4 intézményben havi egy fogadóórát tartok, otthon délután-este készülök a következő nap(ok)ra, fénymásolok, eszközöket, képanyagot készítek..., naplót írok (amiből intézményenként 2 van, az összesen 8).” (gyógypedagógia szakon végzett nő, BGGYFK)

16,3% végző tudományos jellegű munkatevékenységeket is:

„Rugalmas munkaidőben dolgozom, ez napi 6-10 óra közötti idejű munkát jelent. Levéltárban dolgozom, ez hivatali mellett tudományos jellegű munkavégzést is jelent.” (levéltár szakon végzett férfi, BTK)

Mellékállást 26 fő (8,0%) említi, míg kiegészítő munkákat 14 fő (4,3%):

„Főállásomban gyermekekkel foglalkozom általános iskolában. Részképességeket fejlesztek és logopédiai munkát végzek, napi 5 órában. Félállásomban szintén komplex fejlesztést végzek gyermekeknél újszülött kortól iskolás korig. A fejlesztések előtt minden gyereket felmerek, óraterveket, egyéni fejlesztési terveket, eszközöket stb. készítek.” (gyógypedagógia szakon végzett nő, BGGYFK)

Fordítást, tolmácsolást 23 fő (7,1%) végző rendszeresen, míg fizikai jellegű munkát 2,2% említi.

3. táblázat: Napi munkatevékenységek említésének gyakorisága – 2007.

VÁLASZTARTALOM	FŐ	% (a kérdésre válaszolók körében)
Szellemi munkát említi (legalább közepesen nehéz szellemi munka)	272	83,7%
Munkaidejét említi (jelzi, hogy 8 órát dolgozik)	140	43,1%
Pedagógia, oktatási munkát említi	111	34,2%
Adminisztratív munkát említi	76	23,4%
Otthon végzett munkát említi	62	19,1%
Munkaidejét említi (jelzi, hogy 8 óránál többet dolgozik)	54	16,6%
Tudományos jellegű munkát is végez	53	16,3%
Mellékállást említi	26	8,0%
Fordítást, tolmácsolást említi	23	7,1%
Kiegészítő munkákat említi	14	4,3%
Rugalmas időbeosztást említi	10	3,1%
Fizikai munkát említi	7	2,2%

JÖVŐRE VONATKOZÓ TERVEK

A felmérésben a végzettek jövőre vonatkozó terveire kétféleképpen kérdeztünk rá. Egyfelől a felmérés céljának megfelelően rákérdeztünk a kifejezetten munkával, az esetleges pályamódosítással kapcsolatos tervekre, másfelől a tágabb értelemben vett jövőképre, arra, hogy a következő 10 éven belül mit szeretnének a résztvevők megvalósítani.

Pálya- és munkaváltás: Az első kérdésre adott válaszokból kiderül, hogy a közeljövőben pályamódosítást, vagy munkaváltást összesen 116 fő tervez, ami a válaszadók közel negyede (24,3%). A váltást tervezők közül 107 fő röviden leírta terveit. A legjellemzőbb válaszokat a 4. táblázat tartalmazza. Esetenként egy-egy válasz természetesen több kategóriába is bekerült.

A váltást tervező válaszadók közül 28,0% szeretne pályát módosítani: *„Jelenleg a szolgáltatói oldalon dolgozom egy tanácsadó cégnél. Szeretnék vállalati oldalra átkerülni, szervezetfejlesztéssel foglalkozni.”* (szociológia szakon végzett nő, TÁTK)

„Szeretném a könyvelést végleg abba hagyni és végre gyerekekkel foglalkozni.” (óvodapedagógia szakon végzett nő, TÓFK)

A pályaváltást tervezők többsége (az összes valamilyen váltást fontolgató közül minden ötödik) azért váltana, mert nem sikerült eredetileg a képzettségének megfelelően elhelyezkedni, illetve szívesebben végezne egy azóta elvégzett szaknak, továbbképzésnek megfelelő munkát: *„Szeretnék a végzettségemnek megfelelő munkát találni. Egy kis létszámú könyvtári munkát tudnék elképzelni, illetve egy iskolai könyvtári munkakört vállalni.”* (informatikus könyvtár szakon végzett nő, BTK); *„Kulturális antropológiai tanulmányaim befejezése után szeretnék ezzel kapcsolatos területen dolgozni”* (angol szakon végzett nő, BTK); *„a teológia és egy pár hónapos lelkigondozó és gyógyító tanulás után embereket segíteni”* (pszichológia szakon végzett nő, PPK).

14,0% csak munkahelyet váltana, pályát nem: *„Kicsit messze van a munkahelyem az otthonomtól, ezen jó lenne változtatni, egyébként nem akarok váltani, bár az anyagiak erősen elgondolkodtatóak a pályán...”*(német szakon végzett férfi, BTK); *„Pályát semmiképpen nem módosítanék. Munkahelyet váltanék, de inkább személyes okokból”* (geográfus szakon végzett nő, TTK).

Az egyik gyakori ok még a fizetés elégtelensége (19,6% arányban): *„Olyan munkahelyet szeretnék, ahol egy helyen annyi fizetést kapok, hogy el tudjam tartani a családomat.”* (gyógypedagógia szakon végzett nő, BGGYFK).

Minden tizedik válaszadó (11,2%) külföldön keresne munkát *„Jelenleg komolyan fontolgatom a külföldi munkavállalást is, akár a saját szakmámban (tanító), akár egy egészen új munkakörben”* (tanító szakon végzett nő, TÓFK), de ugyanekkora azok aránya is, akik munkáltatói szférát váltanának. Itt megjelennek azok is, akik a közalkalmazotti besorolásban keresnének a jelenleginél biztosabb állást, és azok is, akik elhagynák a közszférát. *„Szeretném elhagyni a tanári pályát – legalábbis a közoktatási*

szférát (elsősorban anyagi okok miatt, de nem kizárólag). Informatikusként szeretnék elhelyezkedni, vagy tanfolyamon informatikát tanítani.” (matematika szakon végzett férfi, TTK, aki korábban informatika szakos diplomát is szerzett).

4. táblázat: Pályamódosítási, munkaváltási tervek említése a váltást tervezők körében – 2007.

TERV, VÁLTÁS CÉLJA	FŐ	% (a kérdésre válaszolók körében)
Pályát szeretne módosítani	30	28,0%
Jobban fizető munkát keresne	21	19,6%
Szакnak, továbbképzésnek, képzítésnek megfelelő munkát	20	18,7%
Még nem tudja, hogy mit	17	15,9%
Csak munkahelyet váltana, pályát nem	15	14,0%
Szférát váltana (közszférá-ba, -ból stb.)	12	11,2%
Külföldi munka	12	11,2%
Biztos munkát keresne (állandósítva)	6	5,6%
Saját vállalkozást, kötetlen munka	4	3,7%

Külön megnéztük a pályaváltást tervező pedagógusok, oktatók arányát. A 100 főből 26 tervez váltást, ami nem tér el jelentősen az átlagostól, és úgy tűnik, hogy a havi jövedelem sem jelzi előre a pályaváltási terveket. Természetesen sokan szeretnének anyagi okokból váltani, de emellett meglepő módon az átlagosnál magasabb a váltást tervezők aránya a magasabb fizetési kategóriákba tartozók között.

Ezzel szemben a nemek szerinti bontásban találtunk különbséget, amennyiben a férfiak 16%-a, míg a női válaszadók 28%-a tervez a közeljövőben munka-, vagy pályaváltást.

Célok a következő tíz évre: A kérdőív végén megkértük a résztvevőket, hogy írják le azokat a célokat, amelyeket a következő 10 évben el szeretnének érni. A különféle célok említési gyakoriságát az 5. táblázat tartalmazza.

Mivel többségében fiatal diplomások voltak a válaszadók, így nem meglepő, hogy a leggyakrabban említett (57,9%-ban előforduló) cél a családalapítással, gyerekvállalással, házassággal kapcsolatos. Jellemző válaszok itt pl.: „összeköltözés a párommal, családalapítás” (földrajz-környezettan szakon végzett nő, TTK); „élettársi kapcsolatból házasság” (pszichológia szakon végzett nő, PPK); „házasság, család” (történelem szakon végzett férfi, BTK).

A gyakorisági sorrendben a következő választípusok a szakmai fejlődésre és a szakmai sikerekre vonatkoztak (37,1% illetve 34,2%). Természetesen sok válasz e két kategória közül mindkettőbe besorolható volt, de sok helyen elválik ez a kétféle szakmai fejlődésre vonatkozó törekvés: a személyes jellegű, és a kívülről jutalmazott, sikerre vonatkozó: „*szakmai képzés minél magasabb szinten*” (magyar szakon végzett nő, BTK); „*Vállalati hr-rel foglalkozni. Sikereket elérni szervezetfejlesztés területén*” (szociológia szakon végzett nő, TÁTK); „*alapos közgazdasági ismeretek megszerzése; jogi szakvizsga; saját ügyvédi iroda*” (jogász szakon végzett férfi, ÁJK); „*Szeretnék az országos szakértői listára felkerülni.*” (mozgókép és médiakultúra szakon végzett nő, BTK).

A lakás, ház vásárlása, felújítása közel minden harmadik válaszadó terve között szerepel. „*akkor is külön élni a szüleimtől, amikor Magyarországon vagyok*” (angol szakon végzett nő, BTK); „*kis ház az erdő mellett*” (programozó matematikus szakon végzett férfi, IK).

Nyelveket tanulni, és PhD fokozatot szerezni egyenlő arányban minden ötödik résztvevő szeretne: „*angol nyelvet megtanulni, német nyelvből újra felkészülni*” (informatikai szakon végzett nő, IK).

Sokaknál megjelenik a szakmai helyzetük megszilárdulásának igénye, míg 15,4% magasabb pozícióba szeretne jutni. „*szakmai tudásom tökéletesítése, középvezetői szintre tovább lépni*” (jogász szakon végzett férfi, ÁJK).

14,7% stabil, biztos egzisztenciát, vagy biztos állást szeretne: „*Egy bizonyos tőke felhalmozása, melyből a saját terveimet kivitelezhetem, s így folytonos stabil bevétel generálhatok magamnak*” (magyar szakon végzett nő, BTK); „*nem vagyok karrierista, egy biztos állásra vágyom, amit szeretek csinálni*” (tanító szakon végzett nő, TÓFK); „*anyagi biztonság, határozatlan idejű kinevezés a munkahelyemen*” (jogász szakon végzett nő, ÁJK).

13% említi itt is, hogy külföldre menne hosszabb, rövidebb időre „*Megszerezni második diplomámat, majd ha lehetőség van, néhány évet eltölteni egy európai országban*” (spanyol szakon végzett nő, BTK).

12% szeretne több szabadidőt, utazási lehetőségeket 10 év múlva, illetve rendszeres nyaralást. „*Jó lenne többet utazni, nyaralni*” (tanár szakon végzett nő, PPK); „*Többet együtt lenni a családommal (...) sokat utazni*” (olasz szakon végzett nő, BTK).

5. táblázat: **A felmérésben résztvevők által az elkövetkezendő 10 évre megfogalmazott célok területei – 2007.**

A CÉLOK KÖZÖTT EMLÍTETT TÉMÁK	Említés száma	% (a kérdésre válaszolók körében)
család, magánélet	169	57,9%
szakmai fejlődés, személyes fejlődés	108	37,0%
szakmai sikerek elérése	100	34,2%
lakás, ház (vásárlás, felújítás)	85	29,1%
nyelvtanulás	63	21,6%
PhD	52	17,8%
szakmailag „megszilárdulni”, alvégezni a szükséges továbbképzéseket, „betagozódni” - új módszerek, szakismeretek elsajátítása, szakvizsga	51	17,5%
magasabb pozícióba jutni	45	15,4%
stabil egzisztencia - biztonságos stabil állás (pl. közalkalmazotti, egyetemi)	43	14,7%
külföldi munka, karrier	38	13,0%
több szabadidő, nyaralás	35	12,0%
jelenlegi munka váltása jobban fizetőre	26	8,9%
jelenlegi munka váltása érdekesebbre, hobbiszerűre	18	6,2%
stabil egzisztencia – pénzkeresés, majd „szabad munka”	15	5,1%
egészség	13	4,5%
„szerepet kapni” a szakma előrelendítésében, fejlesztésében stb.	9	3,1%
stabil egzisztencia – vezető beosztás, magas pozíció	7	2,4%
jelenlegi munka váltása meg nem határozott okból	6	2,1%
szülők, gyerekek segítése	6	2,1%
nyugdíj említése	6	2,1%
első munka megtalálása	4	1,4%
munka visszaszerzése GYES után	4	1,4%
maradjon az, ami most van (csak ne legyen rosszabb)	3	1,0%

TANULSÁGOK

Összességében elmondható, hogy a felmérés szolgált olyan tanulságokkal, melyek az egyetemi pályakövető rendszer kialakítása során felhasználhatóak. Céljának mindenképpen megfelelt és kijelölte a pályakövető rendszer fejlesztésének területeit.

Bár a válaszadási arány nem volt túl alacsony (33,3%), ennek további növelése mindenképpen az elsődleges céljaink között szerepel, azzal együtt, hogy a reprezentativitás biztosítása is kiemelten fontos. Ennek érdekében kiemelt figyelmet kell fordítani arra, hogy az Egyetemmel közvetlen kapcsolatban már nem álló volt hallgatók aránya is megfelelően biztosítva legyen a mintában.

Mindenképpen célszerű lenne a diplomás pályakövetésekben egyre elterjedtebb ismételt utánkövetés módszerét alkalmazni, és felmérni, hogy a végzetek munkaerő-piaci helyzete hogyan alakul a végzést követő években. Emellett, vagy ezen belül nagy arányuk miatt külön lenne érdemes foglalkozni a pedagógiai pályát választó diplomásokkal.

Hasznosnak bizonyultak a nyílt végű kérdések, melyek elemzése ugyan időigényesebb, de sok esetben pontosabb, árnyaltabb képet adnak a végzettekről.

Lényegében az online kérdőíves adatfelvétel is jól vizsgázott, bár több ponton még érdemes és szükséges fejleszteni.

FORRÁSOK

2005. évi CXXXIX. Törvény a felsőoktatásról Forrás: <http://www.magyarország.hu>
Letöltve: 2008. szeptember 27.
- Az alkalmazásban állók rendszeres havi bruttó átlagkeresete a költségvetésben (2004–)
http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/tabl2_01_33i.html
Letöltve: 2008. április 25.
- DURBÁK I. (2006) *Mi vár az egyetem után?* http://www.fn.hu/karrier/0701/mi_var_egyetem_utan_154619.php
- ELTE Oktatási Igazgatóság - Minőségbiztosítási Iroda, ELTE Egyetemi Hallgatói Önkormányzat: *Felmérés az Eötvös Loránd Tudományegyetemre 2007 második félévében beiratkozó első éves hallgatók körében.* <https://minoseg.elte.hu/golyafelmeres/2007> Letöltve: 2008. szeptember 30.
- FORTUNA Z., SZEMERSZKI M., VERES G. (2006) *A Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem frissdiplomásainak elhelyezkedési esélyei – Felmérés a BME-n 2004-ben végzettek körében.* BME Diákközpont www.sc.bme.hu/felmeresek
- GALASI P. (2004) *Fiatál diplomások munkaerő-piaci helyzetének változása 1999–2003* (Jelentés a FIDÉV kutatás első követéses felvételének eredményeiről) BKE Emberi erőforrások tanszék, FIDÉV Kutatócsoport, Budapest http://www.unipresszo.hu/cikkek/Fidev-Galasi.doc#_Toc76292247
- Higher Education Statistics Agency – UK <http://www.hesa.ac.uk/press/sfr89/sfr89.htm>
- HORVÁTH D. (2008) *Hazai pályakövetési gyakorlatok – Gyorsjelentés* Forrás: www.felvi.hu
- KISS L. (2008) *Külföldi gyakorlatok a diplomás pályakövetésben – Gyorsjelentés* Forrás: www.felvi.hu
- Országos Felvételi Információs Központ www.felvi.hu
- STAINES, B. (2007) *The role of career services in universities.* Előadás a Raising Employers' Awareness about the Bologna Process szemináriumon Brüsszel, 2007. március 12.

II. TANULMÁNYOK

8. Kérjük, az alábbi táblázatba írja be, ill. jelölje meg az eddig megszerzett diploma/já/i jellemzőit (ELTE-n és máshol szerzett diplomák egyaránt)

Felsőoktatási intézmény neve	Elvégzett szak neve	Képzés típusa	Finanszírozási forma	Diploma minősítése	Diplomaszerzés éve
		egyetemi / főiskolai / kiegészítő alapképzés / diplomás képzés	Költségtérítéssel /államilag finanszírozott		
		egyetemi / főiskolai / kiegészítő alapképzés / diplomás képzés	Költségtérítéssel /államilag finanszírozott		
		egyetemi / főiskolai / kiegészítő alapképzés / diplomás képzés	Költségtérítéssel /államilag finanszírozott		

9. Amennyiben jelenleg is tanul felsőoktatási intézményben, az alábbi táblázatba írja be, ill. jelölje tanulmányinak jellemzőit:

Felsőoktatási intézmény neve	Képzés (szak) neve	Képzés típusa	Finanszírozási forma	Képzés befejezésének várható éve
		PhD / egyetemi / főiskolai / alapképzés, vagy egységes mesterképzés / diplomás képzés / felsőfokú szakképzés	Költségtérítéssel / államilag finanszírozott	
		PhD / egyetemi / főiskolai / alapképzés, vagy egységes mesterképzés / diplomás képzés / felsőfokú szakképzés	Költségtérítéssel / államilag finanszírozott	

10. Felsőoktatási tanulmányai kívül van-e olyan képzés (tanfolyam, szakképzés, továbbképzés stb.), amit elvégzett, vagy jelenleg végez? Igen / nem Ha igen, kérjük röviden sorolja fel ezeket a képzéseket:

11. Tervez-e a jövőben valamilyen képzésen részt venni? Igen / nem
Ha igen, kérjük röviden írja le, hogy milyen képzés elvégzését tervezi:

12. Milyen idegen nyelveket tud használni és milyen szinten?

Nyelv	Tudásszint (1 = gyenge, 2 = közepes, 3 = erős)			Amennyiben van C típusú nyelvvizsgálója, annak szintje (1 = alapfok, 2 = középfok, 3 = felsőfok)		
	1	2	3	1	2	3
	1	2	3	1	2	3
	1	2	3	1	2	3
	1	2	3	1	2	3

III. FOGLALKOZÁS

13. Jelenlegi foglalkozása (több is bejelölhető)

- 1 – egyetemi, főiskolai hallgató
 2 – munkaviszonyban foglalkoztatott a – közalkalmazotti szférában
 b – non-profit szférában (pl.: alapítvány, egyesület)
 c – nagyvállalatnál
 d – kis magáncégnél
 e – multinacionális cégnél
 3 – megbízási szerződéssel foglalkoztatott a – közalkalmazotti szférában
 b – non-profit szférában (pl.: alapítvány, egyesület)
 c – nagyvállalatnál
 d – kis magáncégnél
 e – multinacionális cégnél
 4 – vállalkozó
 5 – GYES-en, GYED-en van
 6 – munkanélküli
 7 – egyéb: _____

14. A KSH szerint a szellemi foglalkozásúak havi nettó átlagkereset 140.000 Ft körül van. Ehhez viszonyítva az Ön havi nettó jövedelme (minden bevételét figyelembe véve):

- 1 – jóval alacsonyabb 2 – kicsivel alacsonyabb 3 – körülbelül ennyi
 4 – kicsivel magasabb 5 – jóval magasabb

A következő kérdésekre csak akkor válaszoljon, ha jelenleg dolgozik munkaviszonyban, megbízási szerződéssel, vagy vállalkozóként.

15. Milyen munkakörben dolgozik Ön? _____

16. Hogyan találta ezt a munkát?

- 1 – Oktatók, egyéb egyetemi kapcsolatok segítségével
- 2 – Család segítségével
- 3 – Barátok, ismerősök segítségével
- 4 – Újsághirdetés útján
- 5 – Internetes álláskeresés, állasközvetítés útján
- 6 – Személyzeti tanácsadó cégen keresztül
- 7 – Munkaügyi központok, kirendeltségek segítségével
- 8 – Karrierközpont segítségével
- 9 – Állásbörzén
- 10 – Egyéb, éspedig: _____

17. Hány órát dolgozik egy héten? _____

18. Jelenlegi munkahelye hányadik a diplomaszerezés óta? _____

19. Kérjük, írja le, hogy egy átlagos munkanapján mennyit és mit dolgozik, milyen munkatevékenységeket végez! Ha több helyen is dolgozik, kérjük azt is jelölje.

20. Soroljon fel 5 olyan készséget, amit az ELTE-n az egyetemi tanulmányai során sajátított el, és munkája szempontjából hasznosnak bizonyult:

21. Soroljon fel 5 olyan készséget, amire szüksége lett volna, de az egyetemen tanulmányai során nem sajátította el:

22. Tervez Ön a közeljövőben pályát módosítani, vagy munkahelyet váltani?

Igen / nem

Ha igen, akkor kérjük röviden írja le terveit:

23. Soroljon fel 5 olyan célt, amit a következő 10 évben el szeretne érni:

Köszönjük a segítségét!

II. melléklet: **A kérdőív kitöltésére felkérő levél**

Tisztelt Végzett Hallgatónk!

Az ELTE Karrierközpontja egy ROP 3.3 pályázat keretein belül a Felsőoktatási Tanácsadás Egyesület és az ELTE Minőségbiztosítási Iroda együttműködésében szeretné felmérni az ELTE-n végzett hallgatók elhelyezkedését, munkaerő-piaci helyzetét, illetve az Egyetemmel kapcsolatos utólagos meglátásait.

Végzett hallgatóink – köztük az Ön – véleményének megismerését nagyon fontosnak tartjuk.

Kérjük, hogy segítse munkánkat azzal, hogy a oldalra kattintva **2007. november 23-ig** kitölti egy **rövid online kérdőívet**. A kérdőív kitöltése körülbelül **10 percet** vesz igénybe, ugyanakkor nagyban hozzájárul ahhoz, hogy az ELTE által nyújtott szolgáltatásokról, képzésről visszajelzést kapjunk, és ezáltal növelhetjük azok minőségét. A válaszadás természetesen **név nélkül** történik.

Kérjük, hogy lehetőség szerint akkor is töltsse ki a kérdőívet, ha nem az ELTE-n megszerzett végzettségének megfelelő területen dolgozik, illetve akkor is, ha jelenleg nem dolgozik.

A felmérés eredményéről természetesen szívesen tájékoztatjuk, amennyiben ez irányú kérését jelzi a czakoa@elte.hu email címen.

Segítségét előre is köszönjük!

Forgó Melinda – ELTE Hallgatói Szolgáltató- és Karrierközpont – vezető

Puskás-Vajda Zsuzsa – Felsőoktatási Tanácsadás Egyesület – tudományos és kutatási szakmai vezető

Lisznyai Sándor – Felsőoktatási Tanácsadás Egyesület – ügyvezető elnök

Czakó Andrea – ELTE Minőségbiztosítási Iroda – vezető

A projekt az EU társfinanszírozásában az Európa Terv keretében valósul meg.
ROP-3.3.1-05 /1.-2005-03-0001/35

Megjegyzés: Ezt a levelet egy ideiglenesen – kizárólag ennek az egy levélnek a kiküldésére – létrehozott listán keresztül küldtük ki. A levél kézbesítését követően az Ön email címe a listáról lekerült.

III. melléklet: **A felmérésben résztvevők szakok szerint** (2006-ban kiadott diploma alapján)

Szak	Fő	Szak	Fő
AJK		BTK	
jogász	30	általános és alkalmazott nyelvészet	1
politológia	8	amerikanisztika	4
társadalombiztosítás	7	angol-francia	1
		angol	27
IK		ének-zene, karvezetés	2
informatika	15	esztétika	2
programozó matematikus	8	filmelmélet	1
programtervező matematikus	9	filozófia	2
matematika-informatika	2	francia	5
számítástechnika	3	francia-magyar	1
térképész	1	germanisztika	1
angol-számítástechnika	1	hebraisztika	1
		informatikus könyvtáros-történelem	2
PPK		informatikus könyvtáros	12
pedagógia	6	japán	2
pszichológia	16	kínai	2
francia-művelődésszervező	1	kommunikáció	2
felnevelési szakértő	3	könyvtár-magyar	1
művelődésszervező	6	latin	2
tanár	1	levéltár	2
testnevelés	4	magyar-történelem	1
		magyar	38
TTK		magyar-művelődésszervező	1
matematika	11	magyar mint idegen nyelv	1
biológia-földrajz	1	művészettörténet	4
biológia-fizika	2	német-informatikus könyvtáros	1
biológia-kémia	2	német-orosz	1
biológia-környezettan	2	német	22
biológia	20	néprajz	1
csillagász	4	ógörög	1
fizikus	6	olasz	8
földrajz-környezettan	1	orosz	4
földrajz-történelem	1	összehasonlító irodalomtörténet	1
földrajz	3	mozgókép- és médiakultúra	4
geográfus	11	régészet	3
geológus	6	skandinavisztika	1
alkalmazott matematikus	2	spanyol	1
kémia-matematika	1	szakfordító és tolmács	4
kémia	4	tibeti	1
meteorológus	4	török	1
német-számítástechnika	1	történelem	23
matematika-fizika	2	új- és jelenkori történelmi muzeológia	1
vegyész	10		
		TÁTK	
TÓFK		szociális munkás	9
tanító	8	kulturális antropológia	2
óvodapedagógus	2	politikaelmélet	1
		szociálpolitika	7
BGGYFK		szociológia	9
gyógypedagógus	18	társadalom és állampolgári ismeretek	4
nyelv és beszédfejlesztő pedagógus	1	nincs adat	5

A segítségkérés okai. Bejövő problémák az ELTE PPK Életvezetési Tanácsadó 2006–2007-es esetforgalmában

BEVEZETÉS

A felsőfokú tanulmányok elkezdése egy nemcsak az oktatási intézmények sajátosságaiból adódó váltás, hanem olyan időszakra esik, amikor az életkori sajátosságokból adódóan a fiatalok számos megoldandó fejlődési feladattal is szembesülnek. Ezekkel a belső változásokkal együtt zajlanak a külső, társadalmi, szervezeti változások, amelyek újabb feladatokat, döntési helyzeteket hoznak. Az, hogy sikerül-e teljesíteni, megoldani ezeket a feladatokat számos tényezőtől függ és Erikson óta könyvtárnyi szakirodalom foglalkozik a problémával (Atkinson 1999; Bakó 2004; Beck 2003; Bordás és Lisznyai 2007; Kézdy 2007, Pataki 2004; Pikó 2003; Puskás-Vajda 2006; Rajnai 2006; Ritoók 1994, Skrabski 2003; Takács 1999).

Az 1995 óta hazánkban is működő felsőoktatási tanácsadás új kutatási irányvonalat tett szükségessé. Eltérő nagyságú mintán felvett kérdőíves vizsgálatok (Ritoók–Vajda 1999; Bordás és Lisznyai 2007; Kézdy 2007) eredményeinek adatai alapján van betekintésünk a felsőoktatásban tanuló pszichológiai tanácsadást igénybevevő fiatalok tanácsadási szükségleteire és testi-lelki-szociális jóllétére.

Ritoók Magda irányítása mellett 1997–1998-ban a Felsőoktatási Tanácsadás Egyesület-FETA Munkacsoportja felmérést végzett a felsőoktatásban tanulók testi és lelki egészségi állapotára, életmódjára vonatkozóan, különös tekintettel a testi és lelki egészséget veszélyeztető tényezők feltárására. A vizsgálatnak az is célja volt, hogy az egyesület tájékozódjék a megkérdezett korosztály életvezetési tanácsadásra és mentálhigiénés segítségnyújtásra vonatkozó elvárásairól.

A Bordás és Lisznyai (2007) féle vizsgálat a felsőoktatásban tanuló fiatalok egészségkárosító magatartásával, mentálhigiénés állapotával a rendszerváltás utáni kelet-európai kisebbségi lét, és a gazdasági, társadalmi átalakulással járó értékváltozás aspektusából foglalkozik. A háttérváltozók (nem, kor, szociális-, egzisztenciális háttér stb.) és a depressziót, hangulatzavarokat mérő diagnosztikus változók közötti összefüggést vizsgáló adatokból leginkább az szembetűnő, hogy a diagnosztikus változók sokkal inkább kulturális értelemben, és nem a normatív válságok szakaszai szerint determináltak.

Kézdy (2007) által végzett vizsgálat a fejlődési krízisek előfordulását mérte felsőoktatásban tanuló hallgatóknál; továbbá azt, hogy milyen gyakoriak, és mennyi-

re jelentősek ezek a krízisek? Összefüggnek-e egymással bizonyos krízistípusok? A fejlődési krízisek milyen összefüggést mutatnak a megküzdési stratégiákkal és a diszfunkcionális attitűdökkel? A vizsgálatban 32 férfi és 70 nő vett részt. Az egyes krízisek közül a párkapcsolati elköteleződésre kapták a legmagasabb értéket (57,8% érintett), ezt követi a szülővel való kapcsolat (48%), majd a teljesítménykrízis (45%), utána a vallási kételkedés (41,2%) és a szociális gátlás (38,2%).

A különböző krízistípusok együtt járását vizsgálva a legtöbb krízissel a nemi identitás, a teljesítmény krízise és a depresszió van kapcsolatban. A teljesítménykrízis szignifikáns korrelációt mutat a szociális gátlással, az autoritás krízissel, az önértékelés krízisével, a pályaválasztási elköteleződéssel, a depresszióval (1%-os szinten), valamint a nemi identitás krízisével, a vegetatív tünetképzéssel, és a szülővel való kapcsolattal (5%-os szinten).

A megküzdési stratégiák vizsgálatánál azt tapasztalták, hogy a különböző krízistípusok leggyakrabban a nem adaptív stratégiák használatával vannak összefüggésben. Kézdy szerint a fiatalok számára a segítségnyújtás egyik eszköze lehetne az adaptív stratégiák kialakítása, például a cselekvő megküzdés, vagy a tervezés erősítése (Kézdy 2007).

Jelen tanulmány abban újszerű, hogy egy működő tanácsadási egység másfél éves esetforgalma alapján mutatja be a segítségkérés orientációt és mintázatait.

ADATGYÚJTÁS A DIÁKTANÁCSADÓ ADATBÁZISBÓL

Az 1995 óta terciáris szakmai egyesületként működő FETA szervezi és szakmailag segíti a diáktanácsadók működését, különös tekintettel az ELTE PPK Életvezetési Tanácsadó munkáját támogatja, együttműködik és segíti a diáktanácsadási feladatok megvalósítását. A 2006–2007-es időszakban, 24 hónapon keresztül a ROP-3.3.1-05/1.-2005-03-0001/35 számú pályázat forrásainak (is) köszönhetően az ELTE PPK Életvezetési Tanácsadó keretei között intenzív tanácsadási és kutatási munka folyt. Ezen időszak esetforgalmát az Életvezetési tanácsadóban dolgozó senior és kortárs tanácsadók Lisznyai Sándor és Ritoók Magda szakmai vezetése alatt kidolgozott pszichológiai esetregisztrációs lap kérdései alapján rögzítették (1. sz. melléklet).

Jelen tanulmányban az ELTE PPK Életvezetési Tanácsadó 2006-2007-es időszakban zajlott pszichológiai tanácsadás kliens-forgalmában rögzített adatai kerülnek feldolgozásra. Mérőeszköz az ELTE PPK Életvezetési Tanácsadó által használt nyilvántartási lap, melyet a pszichológus – feltehetően – a konzultációs folyamat különböző szakaszain és annak lezárásakor tölt ki, tekintettel a pszichológusok etikai kódexének titoktartási kötelezettségére vonatkozó szabályra.

A kérdőív adatait elemezve a következő kérdésekre kerestem a választ:

1. milyen problémák jelennek meg a diáktanácsadó két éves forgalmában
2. van-e összefüggés a hallgatók egyes problémái között

3. igénybe veszik-e az egyetemi tanulmányaik előtt és után állók is a pszichológiai tanácsadást?

4. különböznek-e az ő problémáik a felsőoktatásban tanulókéétól?

A tanácsadási folyamat a kliens adataival együtt a **pszichológiai tanácsadás esetregisztrációs lap**on (lásd 1. melléklet) került rögzítésre. A több oldalas nyilvántartási lapnak jelen elemzés keretein belül csak a kliens által hozott problémákra vonatkozó kérdései kerültek feldolgozásra (8. és 15. kérdés).

Pszichológusok, kortárstanácsadók számára nincs kitöltési útmutató, a probléma megfogalmazása esetében (8. kérdés) fennáll a fogalomalkotás szubjektivitása.

Az esetregisztrációs lap első oldalán a tanácsadó a probléma rövid leírását adja (8. kérdés), míg a 15. kérdésnél a kliens által hozott problémát, gyakran probléma-csokrot a megadott kategóriák szerint kénytelen meghatározni a tanácsadó.

A 8. kérdésnél részletezett problémát kódoltam az adatfeldolgozás során 14 kategóriába, majd ezek újabb összevonásával rendeztem 5 probléma-kategóriába a leírtakat.

A 15. kérdésnél: a 19 problémát tartalmazó listában a konzultáns bejelölte a kliens minden problémáját, a panaszoknak megfelelően, ill. az egyébhez volt lehetősége beírni a megadott kategóriákba nem tartozó problémát.

Minden esetregisztrációs lapnak ezen válaszaiból problémánkénti gyűjtést végeztem – a fent nevesített 19 bejövő probléma típus alapján – ezek összesítéséből nyert számszerűsített adatok alapján arról kaptam eredményt, hogy a teljes mintában az egyes problémák hányszor fordultak elő.

A regisztrációs lap 8. kérdése *probléma röviden* megfogalmazott szövegei alapján az alábbi 5 kategóriába rendeztem a pszichológus által leírt problémákat:

1. pályaépítés
2. klinikai jellegű panasz
3. kapcsolati problémák
4. instabilitás
5. egyéb

Kategóriaképzésnél törekedtem a tanácsadó által alkalmazott szóhasználat megőrzésére, szempontom az volt, hogy pszichológusok szóhasználata alapján leírt problémamismertetésből a fiatalok problémáiról árnyaltabb képet kapjak, az ebből a forrásból nyert információk alapján.

A MINTA BEMUTATÁSA

254 esetregisztrációs lapot dolgoztam fel, ebből négyről hiányzott a kliens neve, tehát a 243 kliensből 85 férfi és 154 nő, teljes minta átlag életkora 24,45 év, szórása 4,45 év.

1. táblázat: **Az életkor nemek szerinti megoszlása**

NEM	N	Minimum	Maximum	Átlag	Szoros
Férfi	85	17	40	24,54	5,07
Nő	154	17	40	24,36	4,04

A pszichológus/professionális segítőkkel együtt kortárs segítők is részt vettek a tanácsadói munkában: 208 kliens szakemberhez, 46 fő kortárssegítőhöz fordult, vagyis az esetek 18,11%-a kérte a hasonló korúak segítségét.

A 254 esetből 106 esetet tartottak sürgősnek a pszichológusok, 148-at nem. 36 főt továbbküldtek valamilyen intézménybe vagy szakemberhez, 217 klienst a tanácsadó szakemberei fogadtak. 173 fő az ELTE hallgatója, 81 más oktatási intézmény hallgatója.

Mivel ez az ELTE PPK diáktanácsadó irodája, várhatóan az ELTE hallgatói keresik fel, találják meg a tanácsadói szolgálatot, feltehetően az internes és nyomtatott tájékoztatóknak, valamint évfolyamtársaknak, tanároknak köszönhetően lett elérhető a fiatalok, más felsőoktatási intézményben tanulók és felsőoktatásba készülők számára is.

Ebben a 24 hónapos időtartamban a fogadott kliensekkel legalább 1 ülésben és legtöbbet 32 ülésben foglalkoztak, az ülések/találkozások átlaga 5,67.

A leghosszabb (32 óra) konzultánsi kapcsolatban is, úgy mint ahogyan általában az ülések/találkozások, periodikusan zajlanak. Vannak kliensek, akik néhány hónap múlva újra megkeresik a tanácsadót, a dolgozat szerzője szerint vagy mert megszakadt a korábbi folyamat – a kliens részéről – vagy megoldott és sikeresen lezárt probléma után, a kliens újabb olyan döntési helyzetbe, integritását fenyegető helyzetbe kerül, hogy támogatásra lesz szüksége. Van olyan regisztrált adat is, melyben látni, hogy pszichiátriai gyógyszeres kezeléssel párhuzamosan veszi igénybe a diáktanácsadó szolgáltatást.

MEGBESZÉLÉS

Pályaléktan egyik központi témája az egész életen át tartó pályafejlődési folyamat vizsgálata, a változó világhoz való alkalmazkodás feltételeinek feltárása (Ritoók 2007). Super (1995) munkásságában fogalmazza meg, hogy a fejlődési feladatok mellett a környezet explorálása valamennyi életszakaszban szükséges, hiszen a pályaalakulásunkkal kapcsolatos döntések meghozatalához érvényes, hiteles információkra van szükségünk (Ritoók 2007). Herr szerint: „Super explicitté tette a pályafejlődés és a személyiségfejlődés között fennálló szoros kapcsolatot” (Ritoók 2007:11).

Tanácsadásra tehát, egész életút alatt mutatkozhat igény, arra vagyok kíváncsi, hogy a diáktanácsadóban megforduló fiatalok a pályájuk melyik szakaszában keresték meg a diáktanácsadót? A diáktanácsadó kliens-forgalma alapján, hogyan jelenik meg ez az

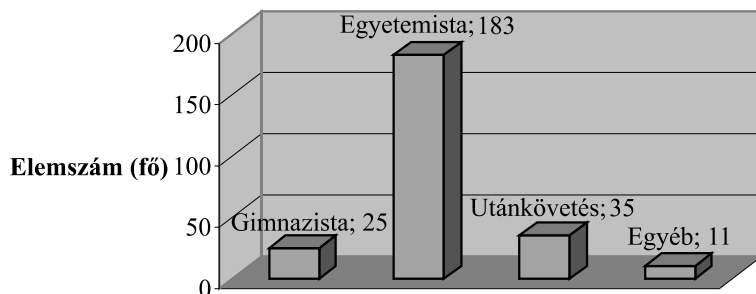
igény, és milyen létszámban mutatkozik meg?

Az eredmények alapján egyetemista/főiskolásokon kívül középiskolások/gimnazisták, és utánkövetést igénylők – az egyetemi tanulmányaikat befejezők – is megkeresték ezt a szolgáltatást. Az egyéb kategóriába kerültek azok, akiknek a regisztrációs lapon nem volt kitöltve erre vonatkozóan semmilyen adat vagy értelmezhetetlen volt az információ.

Fiatalok megoszlása a teljes mintában a következő:

183 fő egyetemista/főiskolás, 35 fő utánkövetés, 25 fő egyetemre készülő/gimnazista és 11 fő egyéb kategória. (1. ábra)

1. ábra: A segítséget kérők pályaszakasz szerinti megoszlása

A munka-erőpiaci változásokkal való szembenézés, álláskeresés és az új munkahelyi feladatokkal való megküzdés, az önálló felnőtt élet feltételeinek megteremtése és megtartása is olyan feladat, mely krízis forrása lehet. Ezzel együtt zajlik az intimitás kialakításának folyamata, a párkapcsolati elköteleződés időszaka. Ha a szülők nehezítik a leválást, vagy gátolják az érzelmi-cselekvési önállóságot, akkor számos konfliktus, krízis lehetősége adódik. Az utánkövetés ebben a pályaszakaszban lehet a hallgatók segítségére.

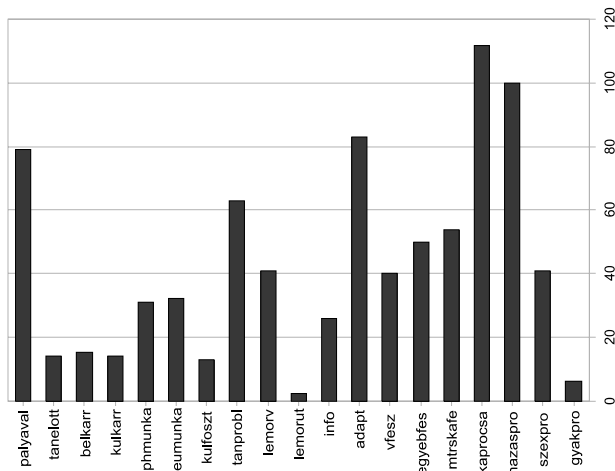
Az ő gyakori problémáik párkapcsolati/házassági és a munkavállalással kapcsolatosak, tehát az intimitás, elköteleződés, mint életkori fejlődési feladat mellett a munkaerőpiaci elhelyezkedéssel járó gondok is megjelennek (2. táblázat).

A BA-rendszer bevezetésével az eddig sem könnyen átlátható oktatás újabb bizonytalanságot hordozó tényező lett, melyben az eligazítás, tájékoztatás előkészíti és megkönnyíti a kar/szak megválasztásának döntését. A gimnazisták megjelenése a tanácsadási forgalomban ezt az igényt látszik tükrözni a tanulmányok, pályaváltás problémájának megjelenésével, e mellett kapcsolati problémák családdal, mint a leválás, önállósodás jelzője (2. táblázat).

2. táblázat: **Bejövő problémák megoszlása gimnazista és utánkövetett esetében**

BEJÖVŐ PROBLÉMÁK	Gimnazista	Utánkövetett
1. Kapcsolati problémák családdal	13	10
2. Párkapcsolati, házassági problémák	5	12
3. Adaptációs problémák	5	9
4. Tanulmányok, pályaváltás, pályakorrekció	12	0
5. Tanulmányi problémák	4	4
6. Kapcsolati problémák (tanárok, társak, munkatársakkal)	5	2
7. Szexuális problémák	1	5
8. Vizsgafeszültség	1	2
9. Egyetem utáni munkavállalás	0	12
10. Tanulmányokkal párhuzamos munkavállalás	0	2
11. Információs tanácsadás	4	5

A bejövő problémák elemzése azt igyekszik megmutatni, hogy milyen típusú krízisek, problémák járnak együtt a tanácsadóban megforduló kliensek esetében. Az esetregisztrációs lap 15. kérdését tartalmazó 19 bejövő probléma előfordulási gyakorisága látható az oszlopdiagramon (2. ábra). A leggyakoribb a kapcsolati problémák családdal (család), vagyis összesen 112 eseténél jelölték ezt a tanácsadók, ezt követi a párkapcsolati-, házassági probléma (pár-házaspár) a mintában 100 eseténél, az adaptációs problémát (adaptáció) összesen 83 eseténél, majd a pályakorrekció, pályaváltást (pályával) együttesen 79 eseténél jelenik meg a regisztrációs lapok alapján. Problémánként vizsgálva a férfiak és nők közötti különbségeket, az eredmények alapján nincs összefüggés a nem és az egyes bejövő problémák között, tehát a férfiaknak és a nőknek is egyformán van párkapcsolati, vizsgafeszültség, szexuális, tanulmányi stb. problémájuk.

2. ábra: **A bejövő problémák megoszlása a teljes mintában (N= 254 fő)**

Az egyes problémák szerint láthatjuk, hogy hány találkozást/ülést igényelt átlagosan az adott típusú probléma a mintában, nincs nagy különbség az ülések száma között, a problémák típusa szerint, tehát elég nagy eltérés van az adott problémákon belül is az ülések számában.

3. táblázat: **Bejövő problémák megoszlása és az átlagos ülészám szórása a teljes mintában**

BEJÖVŐ PROBLÉMÁK	Megoszlása	Átlagos ülészám (db)	Szórás
1. Kapcsolati problémák családdal	112	7,46	5,3
2. Párkapcsolati, házassági problémák	100	7,53	5,73
3. Adaptációs problémák	83	5,81	4,89
4. Tanulmányok, pályaváltás, pályakorrekció	79	6,61	5,6
5. Tanulmányi problémák	63	4,78	3,79
6. Kapcsolati problémák (tanárok, társak, munkatársakkal)	54	7,5	6,12
7. Tanulmányi munkával kapcsolatos egyéb feszültség	50	7,2	4,78
8. Szexuális problémák	41	8,02	5,22
9. Lemorzsolódási veszély	41	6,44	4,93
10. Vizsgafeszültség	40	7,88	6,75
11. Egyetem utáni munkavállalás	32	6,5	5,6
12. Tanulmányokkal párhuzamos munkavállalás	31	9,65	6,4
13. Információs tanácsadás	26	3,31	2,13
14. Saját karon belüli karrier-építés	15	7,53	6,33
15. Továbbtanulás, felsőfokú tanulmányok előtt	14	4,07	2,7
16. Saját karon kívüli karrier-építés	14	4	3,4
17. Külföldi ösztöndíj	13	5,69	3,66
18. Tanulmányokkal kapcsolatos gyakorlőhelyen felmerülő	6	8,17	4,36
19. Lemorzsolódás után	2	8	2,93

Ez csak az egyes problémákra vonatkozóan ad tájékoztatást és nem a probléma-együttesre, amivel a kliensek többsége tanácsadóhoz fordul. Az információs tanácsadásra fordított átlagos ülészám 3,31 önmagában véve ez igényel a legkevesebb ráfordítást, időt, míg a tanulmányi problémáké kicsivel többet, átlagosan 4,78 ülést, ellentétben a vizsgafeszültséggel, amire átlagosan 7,88 találkozás kellett, több mint a tanulmányi problémákra. A keresztábla-elemzés eredménye szerint – lásd a 4. táblázatban – szignifikáns összefüggés van a vizsgafeszültség és tanulmányi problémák között.

4. táblázat: **Tanulmányi probléma-vizsgafeszültség korrelációja $p < 0,000$**

		VIZSGAFESZÜLTÉG		
		Nem	Igen	ÖSSZESEN
TANPROBL	Nem	172	19	191
	Igen	42	21	63
ÖSSZESEN		214	40	254

E két probléma együtt járása felhívja a figyelmet a teljesítmény krízisére, mely – a szakirodalom szerint – a fejlődés velejárója, de lehet egyéb problémák elfedője, jelzője is.

A kapcsolati probléma családdal (család) nincs szignifikáns összefüggésben a pályával, mint ahogy a tanulmányi problémával (tanprob) sem.

Ez utóbbi sem mutat összefüggést a pályával, és a pályaváltás, tanulmányokkal kapcsolatos probléma sem jár együtt az információs gondokkal.

A feltételezésem, hogy együtt járás van az adaptációs problémák és a lemorzsolódási veszély között, igazolódott. Ennek a valószínűsége szignifikáns, tehát az adaptációs problémákkal fennáll a lemorzsolódás veszélye.

5. táblázat: Az adaptációs probléma és a lemorzsolódási veszély korrelációja $p < 0,000$

		ADAPTÁCIÓ		ÖSSZESEN
		Nem	Igen	
LEMORZSOLÓDÁSI	Nem	153	60	213
VESZÉLY	Igen	18	23	41
ÖSSZESEN		171	83	254

Ha ez így van, érdemes vizsgálnunk, hogy az adaptációs problémák (tanulmányi, munkavállalással és a vele kapcsolatos életvitellel összefüggésben) együtt jár-e a kapcsolati probléma a családdal változóval?

Az eredmények nem mutatnak szignifikáns összefüggést az adaptáció és a kapcsolati problémák családdal változók között. Lehet, hogy valakit családi szocializációban remek munkaetikára és alkalmazkodásra neveltek, ami miatt beválik a munkahelyen, de épp a szigorú nevelés miatt vannak, lehetnek gondjai a családjával.

A párkapcsolati, házassági problémák együtt járását vizsgálva a szexuális problémákkal, az eredmény erős összefüggést mutat a két probléma között, $p < 0,000$, vagyis szignifikáns.

6. táblázat: Párkapcsolati, házassági probléma és a szexuális problémák együttjárása

		SZEXPROBLÉMA		ÖSSZESEN
		Nem	Igen	
PAR-HAZASPRO	Nem	148	6	154
	Igen	65	35	100
ÖSSZESEN		213	41	254

Szexuális problémák a kapcsolati problémákkal családdal való együttjárását vizsgálva is szignifikáns eredményt kaptunk ($p < 0,002$)

Akárcsak a kapcsolati problémák családdal összefüggést mutatnak – a kereszt-tábla elemzés eredménye – a párkapcsolati problémákkal. ($p < 0,000$)

Az egyes bejövő problémák és a továbbküldés együttjárásának vizsgálati eredménye az adaptáció problémájánál mutatott szignifikáns eredményt:

7. táblázat: **Az adaptáció és a továbbküldés együtt járása**

		TOVABB		ÖSSZESEN
		Nem	Igen	
ADAPTACIO	Nem	152	19	171
	Igen	65	18	83
ÖSSZESEN		217	37	254

Mivel ebben az esetben is csak az adaptáció továbbküldésére vonatkozóan kaptunk eredményt, és nem a konzultáns panasz-együttesére, így tehát feltételezhetjük, hogy azok a kliensek, akiknek adaptációs problémájuk is volt, azokat nagyobb valószínűséggel tovább küldték, vagy akit továbbküldtek, annak adaptációs problémája is volt. 36 klienst küldtek tovább az alábbi intézményekbe vagy szakemberhez:

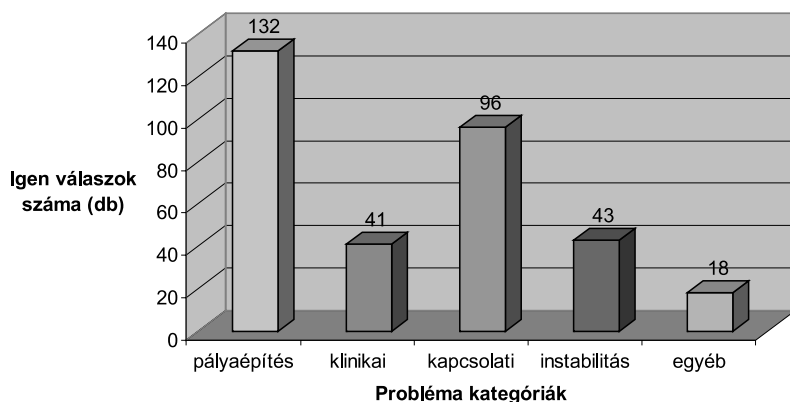
1. pszichológus/pszichiáterhez 26 főt (OPNI, SOTE, Thalassa Ház)
2. gyógypedagógushoz, jogászhoz (1 főt)
3. kortárssegítőhöz (2 főt)
4. ELUP-programszervezőhöz (1 főt)
5. HR szakemberhez (1 főt)
6. Magyar Táncterápiás Egyesület, Pszichodráma Egyesülethez (2 főt)
7. Fővárosi Pályaválasztási Intézetbe (3 fő)

A kereszt-tábla-elemzés eredménye alapján is szignifikáns összefüggés van a továbbküldés és a klinikai jellegű panaszok között, mint ahogy fenti táblázatból látszik, pszichiátriai osztályt működtető intézményekhez és pszichoterápiát végző szakemberekhez irányították kliensek többségét. Ez az adat a tanácsadó szakemberek széles szakmai kapcsolathálója irányítja a figyelmet, arra hogy a sokféle bejövő probléma szakszerű megoldására, széles fogadó intézmény hálózatot építettek ki, ill. hogy a tanácsadás kompetenciáját is meghaladó pszichés problémákkal is megkeresik a diáktanácsadót, és a tanácsadással párhuzamosan a kliens önismeretének, képességeinek fejlesztésére számos mód van. Bejövő problémák és sürgősség együtt járását kereszt-tábla-elemzéssel végeztük, és a problémák sürgősségre vonatkozó vizsgálatában a következő problémák esetében kaptunk szignifikáns eredményt: tanulmányi probléma, lemorzsolódási veszély, kapcsolati problémák tanárokkal, társakkal, munkatársakkal és kapcsolati probléma családdal.

Mivel a sürgősség az egyes problémára vonatkozik csak, ezért tendenciát mutat csupán. Feltételezhető, hogy a tanulmányi, kapcsolati problémákkal, lemorzsolódási veszéllyel és tanulmányi problémával együtt jár olyan egyéb súlyos tünet, zavar, esetleg pszichiátriai kórkép, vagy akcidentális krízis, ami miatt sürgős „beavatkozásnak” minősíti a tanácsadó a kliens helyzetét.

A pszichológiai esetregisztrációs lap 8. kérdésében a *probléma rövid leírása* alapján képzett 5 kategória megoszlása az alábbiak szerint alakul: (3. ábra)

3. ábra: **Probléma típusok**

Ebben a kategória rendszerben jelennek meg a szorongásos, fóbiás, depresszív tüneteket jelző problémák, a 19 bejövő probléma között nincs ilyen jellegű kategória, tehát az esetregisztrációs lap 8. kérdésének ill. válaszainak feldolgozása alapján tárult fel ez a probléma.

Az adatok összegzése és a kódolás alapján a problémák következő mintázata rajzolódik ki az általam képzett kategóriák mentén:

- 1. pályaeépítéssel kapcsolatos problémák**, melynek része a döntést megelőző információhiány, a bizonytalanság, amelyben megfogalmazódik a „ki vagyok és mi leszek?” kérdése, az elindultak teljesítményében bekövetkező zavarok, az esetleges pályamódosítások, külföldi ösztöndíj nyerteseinek szorongása, az idejövő külföldi hallgatók beilleszkedési nehézségei, a kapunyitási pánik a „mi lesz velem?” érzésével, a tanulóval párhuzamosan munkát vállalók küzdelme a felnőtté válás feladataival, és a vizsgaidőszak generálta teljesítmény problémák
- 2. klinikai jellegű problémák:** szorongásos, depresszív tünetek, melyek aktuális helyzet velejárói és/vagy már régóta meglévő pszichiátriai diagnózissal tanácsadót/kortárssegítőt keresők, ill. drog-, és társfüggés

3. **kapcsolati problémák:** szakítás, válás krízisei, párkeresés, szexuális problémák, leválás a szülőkről, intimitás kérdése, szociális kompetenciák hiánya
4. **instabilitás:** önértékelési zavar, identitáskrízis, önismereti igény, érzelmi szét-esés, öngyilkossági gondolatok
5. **egyéb:** gyászt, szexuális abúzust elsenvedők, váratlan betegség, dyslexia, homoszexualitás, fogyatékkal élők.

Ezek közül a pályaépítéssel kapcsolatos problémák (132 esetben) mutatnak a legmagasabb értéket, jelezve az aktuálisan zajló legfontosabb életkori-, fejlődési folyamat lezajlásával járó elakadásokat, az önmeghatározással járó bizonytalanságot, keresést, az interkulturális tanulás adta szorongások megjelenését, és a változó munkaerő-piaci igényekhez való alkalmazkodás nehézségét.

A kapcsolati problémákba (96 esetben) tartoznak a szülőről való leválással járó nehézségek, az intimitás kialakításának nehézsége, a szexuális problémák, a válás/szakítás fájdalma.

A klinikai panaszok előfordulása az Életvezetési Tanácsadás forgalmában talán azt igazolja, hogy a fiatalok igénye – a pszichoterápiás osztályt kerüendő vagy gyógyszeres terápia kiegészítése mellett – olyan elfogadó, biztonságos környezet, ahol egyéni autonómiáját támogató segítséget kap, és ahol nem kell beteg-szerepbe vonulnia. Az identitás elérésére mutató normatív kríziseket jelző kapcsolati problémák, instabilitás és pályaválasztás mellett megjelennek a klinikai jellegű problémák, és az egyéb kategóriába tartozó problémák: gyász, hirtelen diagnosztizált súlyos megbetegedés, homoszexualitás és fogyatékkal élők problémái.

ÖSSZEGZÉS

A fiatalok közül a diáktanácsadó forgalmában megjelennek a felsőfokú tanulmányok előtt állók, a felsőoktatásban tanulók és a tanulmányaikat befejezett hallgatók.

A tanácsadói forgalom regisztrációja/adatbázisa alapján a leggyakoribb problémák a kapcsolati problémák területére vonatkoznak: családi, párkapcsolati, szexuális és házassági krízisekre, ezt követik az adaptációs problémák, a tanulmányi, munkavállalás és a vele kapcsolatos életvitellel összefüggésben, e mellett a tanulmányokkal, pályaváltással, pályakorrekcióval és tanulmányi problémákkal kapcsolatos nehézségek.

Az életkori sajátosságokból adódik a problémák egy része, ezzel párhuzamosan a karrier- és pályaépítés zajlik ebben a változó oktatási, társadalmi helyzetben. ahogy az adaptációs probléma gyakorisága is jelzi, ezek együttes megoldása nem könnyű feladat.

Ezek a problémák mutatói is a fiatalok diáktanácsadó szolgálattal, tanácsadó szakpszichológussal szembeni igényeinek, ill. jelzik, hogy a segítségért fordulóik igénybe vett szolgáltatásainak köre az információs tanácsadástól, a konzultáción keresztül, a pszichoterápiáig terjed.

IRODALOMJEGYZÉK

- A FELSŐOKTATÁSI TANÁCSADÁS MAGYAR EGYESÜLETÉNEK ALAPSZABÁLYA (2006)
 IN LISZNYAI S. ÉS PUSKÁS-VAJDA Zs. (szerk.) *A Felsőoktatási Tanácsadás (FETA) első tíz éve*. FETA Könyvek, Budapest, 23–28.
- ATKINSON, R. L. – ATKINSON, R. C. – SMITH, E. E. – BEM, D. J. – NOLEN-HOEKSEMA, S. (1999) *Pszichológia*. Osiris Kiadó, Budapest.
- BAKÓ T. (2004) *Utak és ösvények. Életünk váltófázisai és válságai*. Psycho Art Kiadó, Budapest.
- BECK U. (2003) *A kockázat-társadalom. Út egy másik modernitásba*. Századvég Kiadó, Budapest.
- BORDÁS, S., LISZNYAI, S. (2007) *Az egészséges felsőoktatásért – határon innen és túl*. Kodolányi Főiskola, Székesfehérvár.
- KÉZDY A. (2007) Fejlődési krízisek vizsgálata egyetemisták körében. In (szerk.) Puskás-Vajda Zs. *Felsőoktatásban tanuló fiatalok problémái, útkeresése, pályafejlődése a 21. század kezdetén Magyarországon*. FETA Könyvek, Budapest, 49–68.
- LISZNYAI S. ÉS PUSKÁS-VAJDA Zs. (2006) Előszó In Lisznyai S. és Puskás-Vajda Zs. (szerk.) *A Felsőoktatási Tanácsadás (FETA) első tíz éve*. FETA könyvek, Budapest, 7–9.
- PATAKI F. (2004) *Érzelem és identitás*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest.
- PIKÓ B. (2003) *Kultúra, társadalom és lélektan*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- RAJNAI N. (2006) Személyes mentálhigiénés, pszichológiai tanácsadás a felsőoktatásban. In Lisznyai S. és Puskás-Vajda Zs. (szerk.) *A Felsőoktatási Tanácsadás (FETA) első tíz éve*. FETA Könyvek, Budapest, 45–59.
- RITOÓK M. (2006) Javaslat a felsőoktatási diáktanácsadó rendszer létrehozására. In LISZNYAI S. ÉS PUSKÁS-VAJDA Zs. (szerk.): *A Felsőoktatási Tanácsadás (FETA) első tíz éve*. FETA Könyvek, Budapest, 29–39.
- RITOÓK M. (2008) *Pályafejlődés – pályafejlődési tanácsadás*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- RITOÓK M. – VAJDA Zs. (1999): A felsőoktatásban tanuló hallgatók problémái és megküzdési stratégiái. *A Lelkipásztor* 1999. Februári számának melléklete. Evangélikus Hittudományi Egyetem, 1999/2. 18–25.
- RITOÓK P. (1994): Ifjúkori identitás és pályaszocializáció. In Ritoók P. – G. Tóth M. (szerk.) *Pályalélektan: szöveggyűjtemény*. Tankönyvkiadó, Budapest. 48–69.
- SKRABSKI Á. (2003) *Társadalmi tőke és egészségi állapot az átalakuló társadalomban*. A hét szabad művészet könyvtára, Vác.
- TAKÁCS I. (1999) *Pályafejlődés és karrier tanácsadás a felsőoktatásban*. Doktori disszertáció.

1. SZ. MELLÉKLET:

Sorszám

PSZICHOLÓGIAI TANÁCSADÁS ESETREGISZTRÁCIÓS LAP

Név: Esetgazda:

Elérhetőség:

Életkor:

Foglalkozása:

- a) Egyetemi/főiskolai hallgató
- b) Utánkövetés (... éve végzett hallgató)
- c) Az egyetemre jelentkező fiatal

Melyik intézményben folytatja tanulmányait (kar, szak, évfolyam):

.....
.....

Első jelentkezés: személyesen/telefonon, dátuma:

Honnan szerzett tudomást erről a szolgáltatásról?

évfolyamtársaktól	nyomtatott tájékoztatókból
internetről	szülőktől
tanároktól	egyéb, éspedig

A probléma rövid leírása:

Igényel-e több találkozást? Igen: Nem:

Következő jelentkezés dátuma:

Kapcsolatfelvétel más szakemberrel:

A találkozások időpontja (a táblázatba beírtak szerint):

.....
.....

esetgazda aláírása

ESETVEZETÉS REGISZTRÁCIÓ – AZ ALKALMAK LEÍRÁSA:

A TALÁLKOZÁS DÁTUMA	IDŐPONTJA	RÖVID LEÍRÁSA

STATISZTIKAI LAP AZ EGYÉNI PSZICHOLÓGIAI TANÁCSADÁSRÓL

Sürgős beavatkozást igényelt-e:

igen nem

Mi a bejövő probléma:

(egyszerre több is megjelölhető, esetleg sorrendi jelöléssel)

- tanulmányok, pályaváltás, pályakorrekció
- továbbtanulás, felsőfokú tanulmányok megkezdése előtt
- saját karon belüli karrier-építés
- aját karon kívüli karrier-építés
 - másik kar
 - másik egyetem
- tanulmányokkal párhuzamos munkavállalás
- egyetem utáni munkavállalás
- külföldi ösztöndíj
- tanulmányi problémák
- lemorzsolódási veszély
- lemorzsolódás után
- információs tanácsadás
- adaptációs problémák (tanulmányi, munkavállalás, és a vele kapcsolatos életvitellel összefüggésben)
- vizsgafeszültség
- tanulmányi munkával kapcsolatos egyéb feszültség
- kapcsolati problémák (tanárokkal, társakkal, munkatársakkal összefüggésben)
- kapcsolati problémák (családdal)
- párkapcsolati, házassági problémák
- szexuális problémák

- tanulmányokkal kapcsolatos gyakorlólhelyen felmerülő problémák
- egyéb, éspedig: _____

Hány alkalommal találkoztak: _____

Továbbküldte-e? __

Hová? _____

A tanácsadási folyamat főbb eseményei, a folyamat összefoglalása:

Főbb megoldott problémák:

Mi az elképzelése arról, hogy mi történt volna, ha a kliens nem vesz részt ilyen tanácsadáson?

